

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย

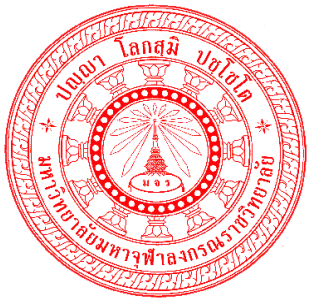
The Production of Isan Tung to Enhance Community Economy Approaches to Creative Economy and Safe Economy in Nong Khai Province.

โดย

ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พ.ศ. ๒๕๖๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
MCU RS 800768249

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย

The Production of Isan Tung to Enhance Community Economy Approaches to Creative Economy and Safe Economy in Nong Khai Province.

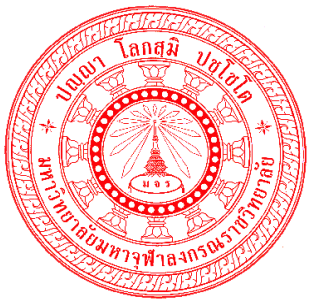
โดย

ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พ.ศ. ๒๕๖๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
MCU RS 800768249

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Production of Isan Tung to Enhance Community Economy Approaches to Creative Economy and Safe Economy in Nong Khai Province

By

Asst.Prof.Dr.Jesada Munyapho
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nongkhai Campus

B.E.2568

Research Project Funded by
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nongkhai Campus
MCU RS 800768249

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อวิจัยรายงานวิจัย	:	การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย
ผู้วิจัย	:	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจษฎา มูลยาพอ
ส่วนงาน	:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
ปีงบประมาณ	:	2568/2025
ทุนอุดหนุนการวิจัย	:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
	:	

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์หลัก ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐานและผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชน ๒) เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตธุงตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และ ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานที่ปลอดภัยและยั่งยืน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและ การวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒๕ คน การวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง ๓๐๐ คนในพื้นที่ ๑ ชุมชนตำบลค่ายบกหวาน และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผลการวิจัยพบว่าธุงอีสานเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมีรากฐานความเชื่อทางพุทธศาสนาและภูมิปัญญาที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะธุงใยแมงมุมที่แฝงนัยความหมายทางธรรม เช่น อริยสัจ ๔ และมรรคมีองค์ ๘ ข้อมูลพื้นฐานระบุว่ากลุ่มผู้ผลิตหลักคือเพศหญิง (ร้อยละ ๗๑.๖๓) และเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีทักษะและความภาคภูมิใจในตนเองสูง แต่ยังมีความต้องการการสนับสนุนด้านวัตถุดิบจากภาครัฐและทักษะการออกแบบลวดลายใหม่ๆ เพื่อให้เข้าสู่ตลาดสากลได้ ผู้วิจัยได้เสนอรูปแบบการผลิตตามหลัก ๕ ฐานประกอบด้วย ฐานระบบการเงิน ฐานอาชีพ ฐานทรัพยากร ฐานสวัสดิการ และฐานเครือข่าย โดยเน้นเศรษฐกิจปลอดภัยที่ใช้วัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น ปราศจากสารเคมีอันตรายและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ผลการดำเนินงานชี้ให้เห็นว่ารูปแบบการจัดการตนเองอีกทั้งยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ทำให้ภูมิปัญญาการทำธุงถูกสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่ควบคู่ไปกับการเติบโตทางเศรษฐกิจที่สมดุลและมั่นคง

คำสำคัญ: ธุงอีสาน, เศรษฐกิจชุมชนฐานราก, เศรษฐกิจสร้างสรรค์

Research Title : The Production of Isan Tung to Enhance Community Economy Approaches to Creative Economy and Safe Economy in Nong Khai Province

Researcher : Asst.Prof. Dr. Jesada Munyapho

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campas

Fiscal Year : 2568/2025

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campas

Abstract

This research study on The Production of Isan Tung to Enhance Community Economy Approaches to Creative Economy and Safe Economy in Nong Khai Province has three main objectives: 1) to examine baseline data and impacts on the community economy; 2) to develop flag production processes following creative economy approaches; and 3) to propose a model for safe and sustainable Isan flag production. The study employed a mixed methods comprising documentary research, qualitative research through in-depth interviews with 25 key informants, quantitative research using questionnaires from a sample of 300 people across 1 communities in Khai Bok Wan sub-district, and action research. The research findings reveal that Isan flags represent cultural capital capable of creating economic added value, grounded in strong Buddhist beliefs and indigenous wisdom. The spider web flags, in particular, embody profound dharmic meanings such as the Four Noble Truths and the Noble Eightfold Path. Baseline data indicate that the primary producers are female (71.63%) and elderly individuals with high skills and self-pride. However, they still require government support for raw materials and skills development in creating new designs to access international markets. The researcher proposed a production model based on five pillars: financial system base, occupation base, resource base, welfare base, and network base. The model emphasizes safe economy principles using local natural materials, free from hazardous chemicals and environmentally friendly.

Implementation results demonstrate that the self-management model not only enhances household income and community economic security but also reduces inequality and fosters pride in local identity. This ensures that the traditional wisdom of flag-making is transmitted to younger generations alongside balanced and stable economic growth.

Keywords: Isan Traditional Flags, Grassroots Economy, Creative

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความเมตตานุเคราะห์ เกื้อกูลจากบุคคลและผู้เกี่ยวข้องในการทำวิจัยทั้งหลายตั้งแต่ช่วงเริ่มดำเนินการและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยจนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระครูสุธีกิตติบัณฑิต รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พระมหาชุติภัค อภินนฺโท ผู้อำนวยการส่วนวางแผนและส่งเสริมการวิจัย ที่กรุณาตรวจรูปแบบรายงานวิจัยเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกรูป/คน ที่ให้โอกาสกับผู้วิจัยสามารถทำวิจัยได้สำเร็จ กราบขอบพระคุณพระภาวนาวัชรมุนี,ดร รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย และคณาจารย์ทุกท่านที่เป็นผู้ทรรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย ผู้ประสานศูนย์วิจัยพุทธศาสตร์นาคินทร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ที่อำนวยความสะดวกตลอดถึงให้คำแนะนำในการวิจัยครั้งนี้ ขอขอบตุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ที่ให้ทุนในการทำวิจัย และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด เจ้าหน้าที่ ทุกรูป/คน ที่สนับสนุนเวลา สถานที่ อุปกรณ์ แบ่งเบาภาระงานให้ผู้วิจัยและคณะวิจัยสามารถทำการวิจัยจนสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอบูชาคุณอันยิ่งแด่พระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์และท่านผู้มีอุปการคุณ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายจงมีความสุขความเจริญทุกคนเทอญ

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ

๑๙ กันยายน ๒๕๖๘

.

สารบัญ

เรื่อง **หน้า**

บทคัดย่อภาษาไทย..... ก

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ..... ข

กิตติกรรมประกาศ..... ง

สารบัญ..... จ

สารบัญตาราง..... ซ

สารบัญภาพ..... ฌ

บทที่ ๑ บทนำ..... ๑

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา..... ๑

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย..... ๑๒

๑.๓ ปัญหาของการวิจัย..... ๑๒

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย..... ๑๓

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย..... ๑๓

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย..... ๑๔

๑.๗ ประโยชน์ที่ใช้ในการวิจัย..... ๑๔

บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... ๑๖

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจฐานราก..... ๑๖

๒.๑.๑ ความหมายเศรษฐกิจฐานราก..... ๑๖

๒.๑.๒ องค์ประกอบสำคัญของเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง..... ๑๗

๒.๓ แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์..... ๓๔

๒.๓.๑ ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์..... ๓๕

๒.๓.๒ ความสำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์..... ๓๖

๒.๓.๓ วัฒนธรรมไทยกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์..... ๓๖

๒.๓.๔ ปัจจัยที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์..... ๓๗

๒.๓.๔ ประโยชน์ของเศรษฐกิจสร้างสรรค์..... ๓๘

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย..... ๓๙

๒.๔.๑ ความหมายของเครือข่าย..... ๓๙

๒.๔.๒ องค์ประกอบสำคัญของการก่อเกิดเครือข่าย..... ๔๑
๒.๔.๓ กระบวนการสร้างเครือข่าย..... ๔๖
๒.๔.๔ รูปแบบเครือข่าย..... ๔๗
๒.๔.๕ การสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social Network Construct)..... ๔๗
๒.๔.๖ การพัฒนาเครือข่าย..... ๔๘
๒.๔.๗ การจัดการเครือข่าย..... ๔๙
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการสังคม..... ๕๓
๒.๕.๑ ความหมายของสวัสดิการสังคม..... ๕๓
๒.๕.๒ องค์ประกอบของสวัสดิการสังคม..... ๕๗
๒.๖ บริบทของพื้นที่วิจัย..... ๕๙
๒.๖.๑ ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดหนองคาย..... ๕๙
๒.๖.๒ ความเป็นมาของจังหวัดหนองคาย..... ๖๓
๒.๖.๓ ประวัติตำบลค่ายบกหวาน..... ๗๓
๒.๗ งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง..... ๗๕

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย..... ๘๕

๓.๑ รูปแบบการวิจัย..... ๘๕
๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ..... ๘๕
๓.๓ การสร้างเครื่องมือในการวิจัย..... ๘๖
๓.๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพประเภทแบบสัมภาษณ์เชิงลึก..... ๘๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล..... ๘๘
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล..... ๘๙
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย..... ๙๐

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล..... ๙๑

๔.๑ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสานสู่การเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย..... ๑๐๐

๔.๒. การพัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน..... ๑๐๒

๔.๓ การเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์

มั่นคงและยั่งยืน..... ๑๐๔
๔.๔ องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาเรื่องการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย.....๑๐๖
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ..... ๑๐๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....
ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....๑๑๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....๑๑๖
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....๑๑๖
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ.....๑๑๗
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป..... ๑๑๗
บรรณานุกรม..... ๑๑๘
ภาคผนวก ๑๒๔
ภาคผนวก ก. หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์.....๑๒๕
ภาคผนวก ข เครื่องมือวิจัย, แบบสอบถาม,แบบสัมภาษณ์.....๑๒๗
ภาคผนวก ค หนังสือนำ หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ, ผู้ให้ข้อมูล, ๑๓๗
ภาคผนวก ง ภาพถ่ายการลงพื้นที่ ทำงานวิจัย, การสัมภาษณ์.....๑๔๖
ภาคผนวก จ ผลผลิต.....๑๔๙
ภาคผนวก ช การนำงานวิจัยไปใช้ในการวิจัย.....๑๖๒
ประวัติผู้วิจัย..... ๑๖๕

สารบัญตาราง

ตารางที่ ๑ ๔.๑ สถานภาพส่วนบุคคลของ ๘๘
ผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๒. ๔.๒ ภาพร้อยละของเพศ ๘๘

ตารางที่ ๓ ๔.๓ ภาพร้อยละของอายุ ๙๑

ตารางที่ ๔ ๔.๔ ร้อยละของระดับการศึกษา ๙๒

ตารางที่ ๕ ๔.๕ ประสบการณ์การผลิตธุงอีสาน ๙๒

ตารางที่ ๖ ๔.๖ ความคิดเห็นของชุมชน ๙๓
เกี่ยวกับองค์ความรู้และพัฒนาการผลิตธุงอีสาน
ของชุมชน ตำบลค่ายบกหวาน

สารบัญภาพ

ภาพที่ ๑ ภาพวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตธุง ๑๔๕

ภาพที่ ๒ ภาพการอบรมก่อนทำการผลิตธุงและลงมือทำธุง ๑๔๕

ภาพที่ ๓ ภาพวิทยากรสอนทำธุง ๑๔๕

ภาพที่ ๔ การสัมภาษณ์ ๑๔๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการพัฒนาประเทศได้พัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติ ประกอบด้วย ๑) ความอยู่ดีมีสุขของคนไทยและสังคมไทย ๒) ขีดความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาเศรษฐกิจ และการกระจายรายได้ ๓) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ ๔) ความเท่าเทียมและความเสมอภาคของสังคม ๕) ความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ ๖) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการเข้าถึงการให้บริการของภาครัฐ [๑]

เป้าหมายการพัฒนาประเทศและบทบาทของ พอช. การพัฒนาประเทศมุ่งเน้นความมั่นคงของชาติ ความสุขของประชาชน เศรษฐกิจที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง สังคมที่เป็นธรรม และทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน โดยประเมินผลจาก ๖ ด้านหลัก ได้แก่ ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ขีดความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ความเท่าเทียมทางสังคม ความหลากหลายทางชีวภาพ และประสิทธิภาพภาครัฐ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ก่อตั้งขึ้นปี ๒๕๔๓ เพื่อสร้างรากฐานที่มั่นคงให้กับองค์กรชุมชนผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน ตามพระราชกฤษฎีกา มาตรา ๗ (๑) โดยสนับสนุนการประกอบอาชีพ การพัฒนารายได้ ที่อยู่อาศัย และคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชนทั้งในเมืองและชนบท ยึดหลักการพัฒนาแบบองค์รวมและการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืนบนฐานคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน ๕ ด้าน การพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนของ พอช. มี ๕ ฐานงานหลัก ประกอบด้วย (๑) ฐานระบบการเงินและทุน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ สถาบันการเงินชุมชน การแก้หนี้นอกระบบ (๒) ฐานการพัฒนาอาชีพและรายได้ เช่น การรวมกลุ่มอาชีพ การจัดทำบัญชีครัวเรือน วิสาหกิจชุมชน เกษตรยั่งยืน (๓) ฐานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การจัดการ

---

[๑] ราชกิจจานุเบกขา เล่มที่ ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑, หน้า ๗.

ลุ่มน้ำ ป่าชุมชน เกษตรธรรมชาติ ความมั่นคงทางอาหาร (๔) ฐานการสร้างสวัสดิการ เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนผู้สูงอายุ กองทุนฌาปณกิจ และ (๕) ฐานการพัฒนาผ่านเครือข่ายประเด็นหรือคลัสเตอร์ เช่น เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ ท่องเที่ยวชุมชน ร้านค้าชุมชน การจัดการที่อยู่อาศัยประมงพื้นบ้าน สภาองค์กรชุมชน เครือข่ายภูมินิเวศน์วิถีวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้มุ่งเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างพลังการเคลื่อนงานและการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างชุมชน

ความหมายและยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก เศรษฐกิจและทุนชุมชน หมายถึง กลุ่มคนหรือชุมชนที่ร่วมทำงานด้านการผลิต จำหน่าย บริโภค และบริการ โดยใช้ทุนทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน อาทิ ทุนมนุษย์ สังคม กายภาพ และธรรมชาติ เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ร่วมกัน ยุทธศาสตร์ชาติเน้นการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ลดความเหลื่อมล้ำ ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจฐานราก พัฒนาการเกษตรให้เหมาะสมกับศักยภาพเกษตรกรและบริบทพื้นที่ โดยเน้นระบบการจัดการตนเองและกลไกขับเคลื่อน ให้เกษตรกรเข้าถึงทรัพยากร ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม และยกระดับเป็นผู้ประกอบการตลอดห่วงโซ่คุณค่า ส่งเสริมการผลิตแปรรูปสินค้าที่มีเอกลักษณ์ เชื่อมโยงกับเครือข่ายพันธมิตรและวิสาหกิจเพื่อสังคม พัฒนาเศรษฐกิจบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น

การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและแผนธุรกิจเพื่อชุมชน การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเน้นการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง โดยสนับสนุนการรวมกลุ่มของสมาชิกเพื่อสร้างความเข้มแข็ง ให้ชุมชนบริหารจัดการและมีส่วนร่วมในกิจการที่ส่งผลกระทบโดยตรง สนับสนุนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนที่สะท้อนปัญหาและความต้องการจริง มีข้อมูลครัวเรือนเป็นฐาน และเชื่อมโยงแผนชุมชนกับแผนพัฒนาในทุกระดับตั้งแต่ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค รวมถึงการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกัน แผนธุรกิจเพื่อชุมชนเป็นการออกแบบการดำเนินงานแบบองค์รวม เน้นเพิ่มขีดความสามารถผู้ประกอบการด้านการปรับเปลี่ยนความคิดและทักษะ พัฒนาผู้นำให้เปลี่ยนจากการใช้เงินเป็นตัวตั้งมาเป็นการใช้ปัจจัยการผลิต (ธรรมชาติ ทุน แรงงาน) ให้สอดคล้องกับวิถีชุมชน สร้างความมั่นใจว่าสามารถจัดการธุรกิจได้ด้วยตนเองเพื่อประโยชน์ร่วมกันอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

คุณลักษณะชุมชนเข้มแข็งและการพัฒนาบนฐานทุนสังคมวัฒนธรรม ชุมชนที่พัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนสำเร็จมี ๘ คุณลักษณะ ได้แก่ (๑) มีกระบวนการสำรวจและวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจพื้นที่ (๒) ตั้งเป้าหมาย จัดทำแผนและตัวชี้วัดความสำเร็จ (๓) มีกลไกรับผิดชอบการทำงาน (๔) เชื่อมโยงความร่วมมือกับภาคีพัฒนา (๕) ดำเนินการตามแผนและเชื่อมโยงการพัฒนาด้านอื่น (๖) มีเวทีเรียนรู้และจัดการความรู้ (๗) เกิดผลเปลี่ยนแปลงเป็นรูปธรรม (๘) มีการยกระดับและขยายผลงาน การพัฒนาบนฐานทุนสังคมวัฒนธรรมให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา วิถีชีวิต โดยไม่เลือกปฏิบัติ ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เคารพภูมิ

ปัญญาท้องถิ่น สร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าและความเข้าใจบนความแตกต่างอย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมบทบาทสถาบันการศึกษาในการยกระดับคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรมให้เป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

การพัฒนาประเทศมีเป้าหมายคือประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข เศรษฐกิจพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สังคมเป็นธรรม ฐานทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน โดยยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ พัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ สร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม สร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมีภาครัฐของประชาชนเพื่อประชาชนและประโยชน์ส่วนรวม โดยการประเมินผลการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติ ประกอบด้วย ๑) ความอยู่ดีมีสุขของคนไทยและสังคมไทย ๒) ขีดความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาเศรษฐกิจ และการกระจายรายได้ ๓) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ ๔) ความเท่าเทียมและความเสมอภาคของสังคม ๕) ความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ ๖) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการเข้าถึงการให้บริการของภาครัฐ [๒]

เพื่อให้การสนับสนุนการพัฒนาบนฐานทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ภายใต้บริบทของสังคมที่มีความหลากหลายมากขึ้นทั้งทางชาติพันธุ์ ศาสนา และวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมโดยไม่เลือกปฏิบัติ ส่งเสริม ความตระหนักในสิทธิมนุษยชน สร้างความเท่าเทียมกันในเรื่องสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในกลุ่มชาติพันธุ์ ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาของกลุ่มชน สร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าของคนในท้องถิ่น สร้างความเข้าใจและจุดร่วมบนความแตกต่างอย่างสร้างสรรค์ และส่งเสริมบทบาทของสถาบันการศึกษาในการ ช่วยยกระดับคุณค่าที่หลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมให้เป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สร้างสรรค์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากได้ รวมถึงเชื่อมโยงการสร้างความร่วมมือและความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน บนรากฐานมรดกทางวัฒนธรรมที่มีร่วมกันกับประเทศไทย

จากตำนานดังกล่าว ทำให้ "ตุง" กลายเป็นสัญลักษณ์แห่งการขับไล่สิ่งชั่วร้าย และเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงผู้ล่วงลับ อีกทั้งยังเป็นพุทธบูชา และการอุทิศกุศลให้ตนเองเพื่อชาติหน้าจะได้เกิดบนสรวงสวรรค์ "ตุง" ถูกใช้ในพิธีกรรมทางพุทธศาสนา งานบุญเฉลิมฉลอง ขบวนแห่ และการประดับประดาในงานพิธีต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามความเชื่อของแต่

---

[๒] ราชกิจจานุเบกขา เล่มที่ ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑, หน้า ๗.

ละท้องถิ่น โดยทั่วไป ตุงจะมีลักษณะคล้ายธง มีความยาวประมาณ ๑-๓ เมตร ทอจากผ้าฝ้ายเป็นลายขิด มีลวดลายสัตว์ คน ต้นไม้ หรือพระพุทธรูป เพื่อนำถวายพระสงฆ์เป็นพุทธบูชา รากศัพท์และความหมายคำว่า ธุง หรือ ตุง สัมพันธ์กับคำว่า ธช, ธฺวช ในภาษาบาลี-สันสกฤต แปลว่า “ผ้าที่สะบัดไป” ซึ่งหมายถึง ธง ในลักษณะทั่วไป และคำว่าปฏากา หรือ ปฏาก ธงธงปฏาก ทองประดาก ทงแผ่นผ้า (เกตุ ธช กทลี เกตน) ปกติ ยาทีติ ปฏากา ถ้าที่สบัดไป (ปฏ ธาตุในความหมายว่าไป อาก ปัจจัย อา อิตฺ,)[๓] แต่ในบริบทของอีสาน มีการขยายความว่าเป็น ธงห้อยยาวจากบนลงล่าง ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ และประดับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อความเป็นสิริมงคลการปรากฏในวัฒนธรรมท้องถิ่นลักษณะเฉพาะของอีสาน: ตุงอีสาน มีความหลากหลายทั้งวัสดุและรูปแบบ เช่น ทำจากผ้า กระดาษ หรือไม้ไผ่สาน เป็นต้น คำศัพท์ที่ใกล้เคียง: คำว่า ปะคือ ซึ่งมีความหมายว่า ร่ม หรือ ฉัตร ในสารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ แต่ในวรรณกรรมพื้นบ้านมีการเชื่อมโยงถึงความหมายของ ธง เนื่องจากการเคลื่อนไหวแกว่งไกวที่คล้ายคลึงกันความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ธงมีความสำคัญทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยโบราณ ตามที่ปรากฏใน ธชัคคสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสให้ระลึกถึง พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ เมื่อต้องเผชิญกับความกลัวธงในลักษณะ ตุง จึงกลายเป็นเครื่องสักการะที่มีความหมายถึงการน้อมรำลึกถึงพระรัตนตรัยและเป็นเครื่องป้องกันภัยตามคติความเชื่อในการสวดพระปริต เช่น บท ธชัคคปริต ซึ่งเป็นบทสวดที่มีความเกี่ยวข้องกับธงความเชื่อและการถวายตุง การถวาย ตุง หรือ ธุง มีนัยยะทางศาสนาและความเชื่อที่หลากหลาย ทั้งเพื่อความเป็นสิริมงคลและการอุทิศส่วนกุศล โดยวัสดุ ขนาด และลวดลายของตุงมักแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจและระดับความศรัทธาของผู้ถวายความคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมล้านนาเนื่องจากอีสานและล้านนามีความใกล้ชิดทางวัฒนธรรม ตุง จึงถูกนำมาใช้ในประเพณีและพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย ธุงอีสาน ที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ธุง ไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความเชื่อในพื้นที่อีสานเท่านั้น แต่ยังสะท้อนความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างวิถีชีวิตชาวอีสานกับพระพุทธศาสนา โดยมีประเด็นสำคัญดังนี้: วัสดุและลักษณะของธุง ธุงอีสานมีลักษณะเป็นผืนยาว โดยตกแต่งด้วยรูปสัตว์ ภาพตามความเชื่อ หรือลวดลายอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีการดัดแปลงวัสดุจากธรรมชาติและวัสดุสังเคราะห์ เช่น ไม้ไผ่ กก เส้นพลาสติก และประดับด้วยดอกไม้ ลูกปัด หรือริบบิ้น ขนาดของธุงไม่จำกัด มีทั้งขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และฐานะของผู้ถวายความเชื่อเกี่ยวกับธุง

---

[๓] พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต). ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : เลี่ยงเชียง, ๒๕๕๘),๕๑๓.

การถวายธุงเป็นพุทธบูชา:ธุงถูกถวายเพื่ออุทิศบุญกุศลให้ผู้ล่วงลับ หรือเป็นการทำบุญเพื่อกุศลแก่ตนเองในชาติหน้า ตามความเชื่อที่ว่า การถวายธุงจะช่วยให้ผู้ตายเกาะชายธุงขึ้นสู่สวรรค์ ได้พบพระศรีอริยะเมตตรัย หรือถึงพระนิพพานธุงถือเป็นของสูงในพิธีกรรมทางศาสนา จึงได้รับความนิยมอย่างมากในการถวายวัด เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของตนเองและผู้อื่นการถวายธุงมักมีการเขียนหรือปักชื่อผู้ล่วงลับ และชื่อผู้ถวายเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายการใช้ธุงในงานบุญประเพณีธุงถูกใช้ในงานบุญด้วยความเชื่อต่าง ๆ ได้แก่:เป็นสัญลักษณ์บอกกล่าวสถานที่ประกอบพิธีกรรม: แจ้งให้ผู้คนและสิ่งที่มองไม่เห็นรับรู้ถึงการจัดงานบุญเป็นเครื่องมือสื่อสารทางจิตวิญญาณ: เช่น การใส่เงินในธุงเพื่อส่งให้ญาติผู้ตายหรือเจ้ากรรมนายเวรป้องกันสิ่งชั่วร้าย: ความเชื่อเรื่องการปักธุงเพื่อป้องกันพญามารและสิ่งไม่ดีจากการรบกวนพิธีกรรมการตกแต่งสถานที่งานบุญ: เป็นการสร้างความสวยงามสร้างบรรยากาศที่ศักดิ์สิทธิ์ และสืบทอดประเพณี คติความเชื่อและสุนทรียศาสตร์ธุงอีสานสะท้อนทั้งหลักความเชื่อและหลักสุนทรียศาสตร์ในการออกแบบและสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นการผสมผสานศิลปะเข้ากับความศรัทธา ทำให้ธุงมีคุณค่าทั้งในเชิงวัฒนธรรม จิตวิญญาณ

ความสวยงามบทบาทของธุงในพระพุทธศาสนา ความเกี่ยวข้องของธุงกับพระพุทธศาสนาสะท้อนให้เห็นใน ธชัคคสูตร ซึ่งเน้นถึงความสำคัญของ "ธง" ในการเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและกำจัดความกลัว ธุงในบริบทนี้จึงกลายเป็นเครื่องหมายแห่งความศรัทธาและสิริมงคล ดังนั้น ธุงอีสาน ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องสักการะในงานบุญประเพณี แต่ยังแฝงไว้ด้วยความเชื่อ ศิลปะ และการสืบทอดคติธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่สืบทอดกันมาช้านานในวิถีชีวิตของชาวอีสาน คติความเชื่อเกี่ยวกับธุงใยแมงมุม ตำนานแมงมุมในคติสร้างโลก: ตามคติไทอาหมใน “พื้นก่อเมือง” กล่าวถึง "แมงมุมทองคำ" ที่ถักทอใยเป็นชั้นฟ้าและเมฆหมอก ซึ่งต่อมากลายเป็นจุดกำเนิดของโลก พืช ผีสาง และมนุษย์ (รณี เลิศเลื่อมใส, ๒๕๔๔) ความหมายทางจิตวิญญาณ:ธุงใยแมงมุมในปัจจุบันยังคงสื่อความหมายถึงการติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเข้าถึงดินแดนสวรรค์ และความหวังในการเกิดชาติภพที่ดี

ประเภทของธุงอีสาน ๖ ประเภท ธุงราว: ทำจากผ้าหรือกระดาษ หลากหลายรูปทรง นำมาเรียงร้อยเป็นราวแขวน ธุงไชย: สัญลักษณ์แห่งชัยชนะและสิริมงคล ทอจากเส้นไหมหรือเส้นด้าย นิยมลวดลายประจำยาม ลายสัตว์ ดอกไม้ และเครือเถา ธุงสิบสองราศี: ทำจากกระดาษที่มีรูปนักษัตร ๑๒ ราศี เชื่อว่าให้บุญกุศลครอบคลุมสมาชิกทุกคนในครอบครัว ธุงเจดีย์ทราย: ธุงที่ใช้ปักประดับเจดีย์ทรายในวัด ทำจากกระดาษสี ตกแต่งให้สวยงาม ธุงไส้หมู: งานประดิษฐ์จากการตัดกระดาษเป็นลายฟันปลา คลี่ออกเป็นพวงสวยงาม ใช้ประดับในงานพิธี เช่น งานศพและเจดีย์ทราย ธุงใยแมงมุม: ทำจากเส้นด้ายหรือเส้นไหม ถักเป็นลวดลายคล้ายใยแมงมุม นิยมแขวนตกแต่งในงานพิธีกรรม และเชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ช่วยปกป้องคุ้มครองความเชื่อเกี่ยวกับธุงในวิถีชีวิตชาวอีสาน

การถวายธุง เป็นการทำบุญที่ได้กุศลแรง เชื่อว่าจะอยู่เย็นเป็นสุข ใช้อุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับและช่วยให้วิญญาณหลุดพ้นจากนรก การนำธุงมาใช้: ปักหรือแขวนธุงในเขตงานบุญเพื่อแสดงสัญลักษณ์ให้รู้ว่ามีพิธีกรรม ใช้เป็นสัญลักษณ์ในการปกป้องเขตพิธีศักดิ์สิทธิ์จากพญามารใช้ตกแต่งสถานที่ในงานบุญเพื่อความสวยงามและความเป็นสิริมงคลสรุปได้ว่า ธุง ในวัฒนธรรมอีสานเป็นสัญลักษณ์ที่ผสมผสานคติความเชื่อทางจิตวิญญาณและสุนทรียศาสตร์ โดยสะท้อนถึงความศรัทธาในศาสนาพุทธและวิถีชีวิตของชุมชน ผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีการใช้ธุงในรูปแบบที่หลาก ลักษณะสำคัญของธุงใยแมงมุมวัสดุและการสร้างทำจากเส้นไหมหรือเส้นด้ายหลากสีสันผูกโยงกับไม้ไผ่ที่เหลาหรือกลึงให้ได้รูปทรงถักทอจนเกิดเป็นลวดลายคล้ายใยแมงมุม ซึ่งมีทั้งแบบ สี่ด้าน และ หกด้านเมื่อเสร็จแล้ว จะนำมาร้อยเป็นสายเดียวกันหรือจัดให้เป็นรูปแบบที่ออกแบบไว้ใช้สำหรับประดับใน มณฑลพิธี หรือ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

ความเชื่อของคนอีสานเกี่ยวกับธุงคนอีสานนิยมทอธุงถวายเป็นเครื่องบูชาและอุทิศถวายมาช้านาน ด้วยความเชื่อว่า การถวายธุงนั้น เป็นการสร้างกุศลให้แก่ตนเอง และยังได้อุทิศกุศลผลบุญให้กับผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า คนอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับธุงใน ๒ ลักษณะ คือ ๑. การทำ บุญ เมื่อได้ทำ บุญด้วยการถวายธุงแล้ว จะอยู่เย็นเป็นสุข เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ๒. การให้ทาน เมื่อได้ให้ทานด้วยการถวาย ธุงแล้ว จะช่วยให้วิญญาณผู้ตายหลุดพ้นจากนรก หรือวิบากกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับธุง เป็นความเชื่อส่วนบุคคลอาจไม่เหมือนกัน เช่น เชื่อว่า ธุง เป็นสัญลักษณ์ว่า มีการทำบุญ เป็นการบอกกล่าวบวงสรวงเทพยดา เชื่อว่า ธุง เป็นเครื่องหมายชัยชนะ เมื่อเวลามีการจัดงานบุญ พญามารจะไม่มารบกวนเชื่อว่า ธุง ใช้ป้องกันมารผจญ หรือสิ่งไม่ดี สิ่งที่มองไม่เห็น วิญญาณต่างๆ ที่จะมารบกวนงานบุญ หากเห็นธุงแล้วจะถอยออกไป เชื่อว่า ถ้ายกธุงขึ้นแล้วจะชนะมาร พญามารจะไม่มาเข้าใกล้ มารมาผจญเมื่อเวลาจัดงาน (เมา เหล้า มีเรื่องมีราว) ใส่เงินเพื่อความเจริญรุ่งเรือง เป็นการทำ บุญ เกิดชาติใด หากเกิดเป็นผู้หญิง ขอให้ มีรูปงาม ขายาวสะบัดเหมือนธุง หากเกิด เป็นชาย ขอให้มีรูปร่างหุ่นดี สูงโปร่ง เชื่อว่า การถวายธุง เป็นการสร้างบุญกุศล เมื่อถวายธุงแล้วจะได้บุญจะได้เกาะชายผ้าธุงขึ้น สวรรค์ และอุทิศกุศลผลบุญให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เชื่อว่า ถวายธุงแล้วจะได้บุญ โดยการนำ ข้าวต้ม เงิน แขวนหางธุงคนตายแขวนหางธุงขึ้นสวรรค์ เชื่อว่า ทานธุงในชาตินี้ เพื่ออานิสงส์ใน ชาติหน้าเช่น ถ้าชาตินี้รูปร่างไม่สูง ชาติหน้าจะได้สูง เชื่อว่า ถวายธุงทุกเดือนเมษายนช่วงสงกรานต์ จะได้บุญ ได้ความงาม ความร่มเย็นเป็นสุข[๔] ความเชื่อและความหมายของธุงใยแมงมุม การเชื่อมโยงวิญญาณสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับการเชื่อมโยงวิญญาณหลังความตายเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อมโยงระหว่างโลกมนุษย์กับดินแดนศักดิ์สิทธิ์สู่พระธรรมและนิพพาน เป็นกุศโลบายที่

---

[๔] ประทับใจ สุวรรณธาดา.ธุงอีสาน.พิมพ์ครั้งที่ ๒ (อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๖๑) หน้า ๒-๓.

หมายถึง "สายใย" ที่นำผู้สร้างธุงไปสู่ พระธรรมการประดิษฐ์ธุงใยแมงมุมถวายเป็นพุทธบูชา เปรียบเสมือนการยึดเกาะสายใยนี้เพื่อไปสู่ ภพแห่งพระศรีอริยเมตไตรย หรือ นิพพานสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา ธุง ๑๖ ชั้นฟ้า ๑๕ ชั้นดิน: เป็นเครื่องกิริยาบูชาในงานบุญผะเหวด โดยเฉพาะเกี่ยวข้องกับคติจาก มหาเวสสันดรชาดก ที่กล่าวถึงการถวายสิ่งของนับพัน ๆ อย่างเพื่อการไถ่กัณหาและชาลี จากชูชกการแบ่งประเภทของธุงใยแมงมุม ตามจำนวนตัวเลขในคติธรรม (วีณา วีสเพ็ญ และคณะ, ๒๕๖๒:๓๑-๓๓) ทุงโสฬส: จำนวน ๑๖ ชิ้น แทนสวรรค์ชั้นพรหม ๑๖ ชั้น ทุงขันธ์ ๕: จำนวน ๕ ชิ้น แทนขันธ์ ๕ คือ รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณทุงสัตบุรุษ: จำนวน ๗ ชิ้น แทนธรรมของสัตบุรุษ ๗ ประการ ทุงไตรรัตน์: จำนวน ๓ ชิ้น แทนพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ, พระธรรม, และพระสงฆ์ การใช้ธุงใยแมงมุมในวัฒนธรรมร่วมสมัย ใช้ธุงใยแมงมุมเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับการบูชาพระเวสสันดรชาดกงานร่วมสมัย ธุงใยแมงมุมถูกประยุกต์ใช้ในงานประดับตกแต่งที่มีลักษณะร่วมสมัย เช่น การจัดนิทรรศการศิลปะ หรืองานประเพณีที่เน้นการอนุรักษ์และสร้างสรรค์วัฒนธรรมพื้นบ้าน สรุปได้ว่า ธุงใยแมงมุมมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ลึกซึ้ง โดยสะท้อนคติความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อมโยงกับดินแดนศักดิ์สิทธิ์ การเชื่อมวิญญาณหลังความตาย และการนำสายใยนี้สู่การบรรลุธรรม ซึ่งยังคงปรากฏในงานประเพณีและถูกนำมาประยุกต์ใช้ในวัฒนธรรมร่วมสมัยอย่างแพร่หลาย ในการทำวิจัยเรื่อง “การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย” เพื่อศึกษาสภาพการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคายและผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชน เพื่อพัฒนาแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย เพื่อเสนอแนวทางการผลิตธุงอีสานที่ปลอดภัยและยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย โดยมุ่งการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย และแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย ตลอดหาแนวทางการผลิตธุงอีสานที่ปลอดภัยและยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย เป็นการเพิ่มรายได้จากการผลิตธุงที่เป็นมิตรต่อเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เป็นการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียม การดำเนินการ ดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อวางรากฐานเศรษฐกิจของประเทศให้มั่นคงในอนาคต โดยมุ่งเน้นการ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจในระดับชุมชนท้องถิ่น อันจะเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันและ ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ซึ่งจะส่งผลให้มาตรฐานการครองชีพและคุณภาพชีวิตของประชาชน ในชุมชนดีขึ้น นอกจากนี้ ยังช่วยแก้ไขปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และ

ความไม่เสมอภาคใน สังคม[๕] ชุมชน อาทิ วัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาแบบ ผสมผสานที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ทั้งนี้ เพื่อให้ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท้องถิ่น นอกจากนี้ การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง องค์กรชุมชนกับโครงการผลิตภัณฑ์ชุมชนยังถือเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยมุ่งเน้นการ ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีเอกลักษณ์ และ สะท้อนถึงวัฒนธรรมอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ เพื่อสร้างรายได้และเสริมสร้างความ เข้มแข็งในการพึ่งพาตนเองของครอบครัวและชุมชน กระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การเสริมสร้างความ แข็งแกร่งทางเศรษฐกิจของชุมชน เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดอย่างสมดุล เป็นอีกหนึ่ง ทางเลือกในการประกอบอาชีพโดยใช้การเชื่อมโยงผลิตภัณฑ์ชุมชนกับท้องถิ่น การพึ่งพาตนเอง กลายเป็นแนวคิดหลักที่ได้รับการหล่อหลอมให้แก่ทุกคนในชุมชน เพื่อให้พวกเขาสามารถนำองค์ ความรู้ดังกล่าวไปใช้ในการผลิตและถ่ายทอดให้กับสังคม เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว[๖] การสร้างรากฐานเศรษฐกิจที่มั่นคง ผ่านการยกระดับความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการ พึ่งพาตนเอง และการใช้ต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้สร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่ช่วย ลดความเหลื่อมล้ำ และแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับรากหญ้าเท่านั้น แต่ยังเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้แก่ประชาชนในพื้นที่อีกด้วย นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือยังช่วยให้ชุมชนสามารถปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจได้อย่างสมดุล ส่งผลให้คนในพื้นที่มี คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และสามารถรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

บริบททางวัฒนธรรมและรากฐานทางพุทธศาสนาของธุงอีสาน ภาคอีสานเป็นพื้นที่ที่มีอารยธรรมโบราณ ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายลาวและเขมร มีคตินิยมที่ผูกพันกับประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เป็นท้องถิ่นที่เต็มไปด้วยวัฒนธรรมประเพณีที่ผสมผสานความเชื่อในการนับถือวัฒนธรรมของตนเองกับคติทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในธชัคคสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรง

---

[๕] หทัยชนก คะตะสมบูรณ์, การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจบนฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่จังหวัดชัยนาท, บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์,ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ,๒๕๖๒, หน้า ๕๗-๗๐.

[๖] นรินทร์ สังข์รักษา, การจัดการความรู้และภูมิปัญญา,นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

ตรัสถึงความสำคัญของธงในการเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เมื่อเทวดาต้องเผชิญสงครามกับอสูร ท้าวสักกะได้สั่งให้แลดูยอดธงเพื่อขจัดความกลัว ความหวาดสะดุ้ง และความขนพองสยองเกล้าความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป [๗] แม้ว่าธงของเทวดาอาจช่วยได้บางครั้ง แต่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ภิกษุระลึกถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เพราะจะช่วยขจัดความกลัวได้อย่างแท้จริง ธุงจึงกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความศรัทธาและสิริมงคลในวัฒนธรรมอีสาน สะท้อนถึงการนำหลักธรรมมาใช้เป็นสื่อเพื่อความเข้าใจที่เรียบง่ายแต่มีความหมายลึกซึ้ง

ธุงใยแมงมุมในบุญผะเหวดและความหมายทางธรรม บุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติเป็นประเพณีบุญตามฮีตสิบสองของชาวอีสานที่ให้ความสำคัญและสะท้อนการนำหลักธรรมมาแสดงให้เห็นอย่างเข้าใจง่าย ถือว่าเป็นงานอันศักดิ์สิทธิ์ โดยมีความเชื่อว่าผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติจบภายในวันเดียวและบำเพ็ญคุณงามความดีจะได้รับอานิสงส์ไปเกิดในภพหน้า งานบุญมหาชาติจัดขึ้นในเดือนสี่ มีความเชื่อว่าเส้นไหมหรือเส้นด้ายที่นำมาทำธุงใยแมงมุมจะช่วยชักจูงและนำพาขึ้นสวรรค์ ธุงใยแมงมุมมีทั้งหมด ๓ แบบ ได้แก่ ธุงสี่เหลี่ยมหมายถึงอริยสัจ ๔ ธุงหกเหลี่ยมหมายถึงกษัตริย์ ๖ พระองค์ในพระเวสสันดรชาดก และธุงแปดเหลี่ยมหมายถึงมรรคมีองค์ ๘ หรือธรรมจักรแปดเหลี่ยม การทำธุงใยแมงมุมจึงมีนัยความหมายในเชิงองค์ธรรมที่สะท้อนถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมพื้นบ้านกับหลักการทางศาสนาอย่างลงตัว

บทบาทและความหมายของธงและตุงในประเพณีท้องถิ่น ธงเป็นสิ่งที่โบกสะบัดในอากาศทำหน้าที่เป็นเครื่องหมาย เครื่องแสดง และเครื่องสังเกตให้กับมนุษย์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีพัฒนาการด้านรูปแบบและสีสันตามวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ผืนธงและเสาธงยังคงเป็นองค์ประกอบหลักที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง คำว่า "ธุง" หรือ "ตุง" ปรากฏในเอกสารโบราณหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นจารึกหินสมัยสุโขทัย สมุดข่อย ใบลาน คัมภีร์พุทธศาสนา วรรณกรรมท้องถิ่น นิทานพื้นบ้าน และตำนาน สะท้อนให้เห็นว่าธงหรือตุงเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนทั้งบรรพชิตและฆราวาสมาโดยตลอด บทบาทของธงในสังคมมีหลายด้าน เช่น เครื่องป้องกันอันตรายหรือเครื่องบูชาสะบัดพัดดวงวิญญาณให้พ้นจากอบายภูมิ เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ สื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสะพานบุญสู่สรวงสวรรค์

รากศัพท์และความหมายของตุงในบริบทอีสาน คำว่า ตุง หรือ ธุง มีรากศัพท์มาจากคำว่า ธช และ ธฺวช ในภาษาบาลี-สันสกฤต ซึ่งแปลว่า "ผ้าที่สะบัดไป" โดยหมายถึงธงทั่วไปที่ใช้เป็นเครื่องหมาย สัญลักษณ์ หรือสิ่งบ่งบอกบางอย่าง ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน คำว่า "ธง" หมายถึงผืน

---

[๗] สำ.สคา.(ไทย) ๑๕/๒๔๙/๓๕๙-๓๖๓.

ผ้าสี่เหลี่ยมหรือสามเหลี่ยมที่อาจมีลวดลายสีสันต่างๆ ทำจากวัสดุหลากหลาย มีวัตถุประสงค์ในการใช้งานที่แตกต่างกัน ในวัฒนธรรมอีสาน คำว่า ตุง หรือ ทุง มีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนถึงประเพณี ความเชื่อ และการใช้งานในพิธีกรรมต่างๆ โดยสารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษได้อธิบายว่ามีทุงผ้า ทุงกระดาษ ทุงช่อ และทุงชัย ตุงเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปในงานบุญประเพณีของชาวอีสาน โดยเฉพาะในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีการประดับประดาตุงหลากหลายรูปแบบและสีสันเพื่อความสวยงามตระการตา เป็นเครื่องสักการะในพิธีกรรมทางพุทธศาสนา และแสดงถึงความเชื่อในการสร้างบุญกุศล

ตำนานและความเชื่อเกี่ยวกับตุงในงานบุญประเพณี ตุงแฝงความหมายทางจิตวิญญาณ เป็นสัญลักษณ์แห่งการปัดเป่าเคราะห์ร้าย ขับไล่สิ่งไม่ดี และเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนเป็นการอุทิศกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับเพื่อไปสู่ภพภูมิที่ดี มีตำนานเล่าว่าเมื่อครั้งอดีตเหล่ามารปีศาจได้ขึ้นไปก่อกวนเหล่าเทวดาบนสวรรค์จนทำให้เทวดาตื่นตกใจ เจ้าแห่งสวรรค์จึงสร้าง "ตุง" ขึ้นมาเพื่อให้เทวดาเกิดความกล้าหาญไม่หวาดกลัวเหล่ามารอีกต่อไป จากตำนานดังกล่าวทำให้ตุงกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งการขับไล่สิ่งชั่วร้าย และเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์รวมถึงผู้ล่วงลับ ตุงถูกใช้ในพิธีกรรมทางพุทธศาสนา งานบุญเฉลิมฉลอง ขบวนแห่ และการประดับประดาในงานพิธีต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น โดยทั่วไปตุงจะมีลักษณะคล้ายธง มีความยาวประมาณ ๑-๓ เมตร ทอจากผ้าฝ้ายเป็นลายขิด มีลวดลายสัตว์ คน ต้นไม้ หรือพระพุทธรูป เพื่อนำถวายพระสงฆ์เป็นพุทธบูชา

ความสัมพันธ์ของตุงกับพระพุทธศาสนาและการถวาย ธงมีความสำคัญทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยโบราณตามที่ปรากฏในธชัคคสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณเมื่อต้องเผชิญกับความกลัว ธงในลักษณะตุงจึงกลายเป็นเครื่องสักการะที่มีความหมายถึงการน้อมรำลึกถึงพระรัตนตรัยและเป็นเครื่องป้องกันภัยตามคติความเชื่อ การถวายตุงหรือธุงมีนัยยะทางศาสนาและความเชื่อที่หลากหลาย ทั้งเพื่อความเป็นสิริมงคลและการอุทิศส่วนกุศล โดยวัสดุ ขนาด และลวดลายของตุงมักแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจและระดับความศรัทธาของผู้ถวาย เนื่องจากอีสานและล้านนามีความใกล้ชิดทางวัฒนธรรม ตุงจึงถูกนำมาใช้ในประเพณีและพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นในภูมิภาคต่างๆ ของไทย ธุงอีสานจึงไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความเชื่อในพื้นที่อีสานเท่านั้น แต่ยังสะท้อนความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างวิถีชีวิตชาวอีสานกับพระพุทธศาสนา

วัสดุลักษณะและความเชื่อเกี่ยวกับธุงอีสาน ธุงอีสานมีลักษณะเป็นผืนยาว โดยตกแต่งด้วยรูปสัตว์ ภาพตามความเชื่อ หรือลวดลายอื่นๆ มีการดัดแปลงวัสดุจากธรรมชาติและวัสดุสังเคราะห์ เช่น ไม้ไผ่ กก เส้นพลาสติก และประดับด้วยดอกไม้ ลูกปัด หรือริบบิ้น ขนาดของธุงไม่จำกัด มีทั้งขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และฐานะของผู้ถวาย การถวายธุงเป็นพุทธบูชามีความเชื่อว่า

จะอุทิศบุญกุศลให้ผู้ล่วงลับหรือเป็นการทำบุญเพื่อกุศลแก่ตนเองในชาติหน้า ตามความเชื่อที่ว่าการถวายธุงจะช่วยให้ผู้ตายเกาะชายธุงขึ้นสู่สวรรค์ ได้พบพระศรีอริยะเมตตรัยหรือถึงพระนิพพาน ธุงถือเป็นของสูงในพิธีกรรมทางศาสนาจึงได้รับความนิยมอย่างมากในการถวายวัดเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของตนเองและผู้อื่น การถวายธุงมักมีการเขียนหรือปักชื่อผู้ล่วงลับและชื่อผู้ถวายเพื่อบทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย สะท้อนถึงความศรัทธาและความผูกพันระหว่างคนเป็นกับคนตาย

การใช้ธุงในงานบุญประเพณีและความเชื่อหลากหลาย ธุงถูกใช้ในงานบุญด้วยความเชื่อหลากหลาย ได้แก่ เป็นสัญลักษณ์บอกกล่าวสถานที่ประกอบพิธีกรรมแจ้งให้ผู้คนและสิ่งที่มองไม่เห็นรับรู้ถึงการจัดงานบุญ เป็นเครื่องมือสื่อสารทางจิตวิญญาณ เช่น การใส่เงินในธุงเพื่อส่งให้ญาติผู้ตายหรือเจ้ากรรมนายเวร ป้องกันสิ่งชั่วร้ายด้วยความเชื่อเรื่องการปักธุงเพื่อป้องกันพญามารและสิ่งไม่ดีจากการรบกวนพิธีกรรม และการตกแต่งสถานที่งานบุญเพื่อสร้างความสวยงามและบรรยากาศที่ศักดิ์สิทธิ์ คนอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับธุงใน ๒ ลักษณะหลัก คือ การทำบุญที่จะทำให้อยู่เย็นเป็นสุขและเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และการให้ทานที่จะช่วยให้วิญญาณผู้ตายหลุดพ้นจากนรกหรือวิบากกรรม ความเชื่อเหล่านี้สะท้อนถึงการผสมผสานระหว่างคติความเชื่อทางจิตวิญญาณกับสุนทรียศาสตร์ในการออกแบบและสร้างสรรค์ ทำให้ธุงมีคุณค่าทั้งในเชิงวัฒนธรรม จิตวิญญาณ และความสวยงาม

ประเภทและความหมายทางธรรมของธุงใยแมงมุม ธุงอีสานมี ๖ ประเภทหลัก ได้แก่ ธุงราวที่ทำจากผ้าหรือกระดาษเรียงร้อยเป็นราวแขวน ธุงไชยที่เป็นสัญลักษณ์แห่งชัยชนะและสิริมงคล ธุงสิบสองราศีที่มีรูปนักษัตร ๑๒ ราศีเพื่อให้บุญกุศลครอบคลุมทุกคนในครอบครัว ธุงเจดีย์ทรายที่ใช้ปักประดับเจดีย์ทราย ธุงไส้หมูที่เป็นงานประดิษฐ์จากกระดาษลายฟันปลา และธุงใยแมงมุมที่ทำจากเส้นด้ายหรือเส้นไหมถักเป็นลวดลายคล้ายใยแมงมุม ธุงใยแมงมุมมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ลึกซึ้งสะท้อนคติความเชื่อทางพุทธศาสนาและความเชื่อมโยงกับดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ตามคติไทอาหมในพื้นก่อเมืองกล่าวถึงแมงมุมทองคำที่ถักทอใยเป็นชั้นฟ้าและเมฆหมอกซึ่งกลายเป็นจุดกำเนิดของโลก ธุงใยแมงมุมจึงสื่อความหมายถึงการติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเข้าถึงดินแดนสวรรค์ และความหวังในการเกิดชาติภพที่ดี โดยแบ่งตามจำนวนตัวเลขในคติธรรม เช่น ทุงโสฬสจำนวน ๑๖ ชิ้นแทนสวรรค์ชั้นพรหม ทุงขันธ์ ๕ แทนขันธ์ ๕ ทุงสัตบุรุษ ๗ ชิ้นแทนธรรมของสัตบุรุษ และทุงไตรรัตน์ ๓ ชิ้นแทนพระรัตนตรัย

การพัฒนาธุงอีสานเพื่อเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน การวิจัยเรื่องการผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย มีเป้าหมายเพื่อศึกษาสภาพการผลิต ผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชน พัฒนาแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และเสนอแนวทางการผลิตที่ปลอดภัยและยั่งยืน เป็นการเพิ่มรายได้จากการผลิตธุงที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและเป็นการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียม การดำเนินการดังกล่าวมี

เป้าหมายเพื่อวางรากฐานเศรษฐกิจของประเทศให้มั่นคงโดยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจระดับชุมชนท้องถิ่น เพิ่มศักยภาพในการแข่งขันและความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ยังช่วยแก้ไขปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เสมอภาคในสังคม การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงองค์กรชุมชนกับโครงการผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นแนวทางสำคัญในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและสะท้อนวัฒนธรรมอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ กระบวนการนี้ไม่เพียงช่วยลดความเหลื่อมล้ำและแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับรากหญ้า แต่ยังเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและช่วยให้ชุมชนปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจได้อย่างสมดุล ส่งผลให้คนในพื้นที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยได้มีความสนใจและมีความต้องการที่จะ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสานสู่การเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย การพัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน และเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสานสู่การเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย

๑.๒.๒ พัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน

๑.๒.๓ เสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน

๑.๓ ปัญหาของการวิจัย

๑.๓.๑ ผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคายและผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชน

๑.๓.๒ พัฒนาแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย

๑.๓.๓ แนวทางการผลิตธุงอีสานที่ปลอดภัยและยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่ สำรวจพื้นที่ในการวิจัย โดยศึกษาจากชุมชน จำนวน ๑๕ ชุมชน ได้แก่ ๑) ชุมชนบ้านบกหวาน จังหวัดหนองคาย ๒) ชุมชนบ้านหนองหมื่น จังหวัดหนองคาย ๓) ชุมชนบ้านโพนตาล จังหวัดหนองคาย

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คณะผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างจากผู้นำชุมชน ๒๐ รูป/คน ซึ่งเป็นพื้นที่วิจัย และเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple random sampling)

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเส้นทางใช้วิธีเดินทางด้วยเท้า และเส้นทางการเดินทางที่ใช้ระยะเวลาที่น้อยที่สุด SWOT ศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาส ของเส้นทางที่ใช้ในการศึกษา เพื่อกำหนดจัดทำแผนการพัฒนาเส้นทางการเดินเท้าในเส้นทางที่ศึกษาการวิจัย

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านเวลา เริ่มลงพื้นที่เก็บข้อมูลในช่วง เดือน ธันวาคม-พฤษภาคม และวิเคราะห์ข้อมูลรวมถึงแผนการพัฒนาเพื่อผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคายและผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชน พัฒนาแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย แนวทางการผลิตธุงอีสานที่ปลอดภัยและยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย รวมระยะเวลา ๑๒ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

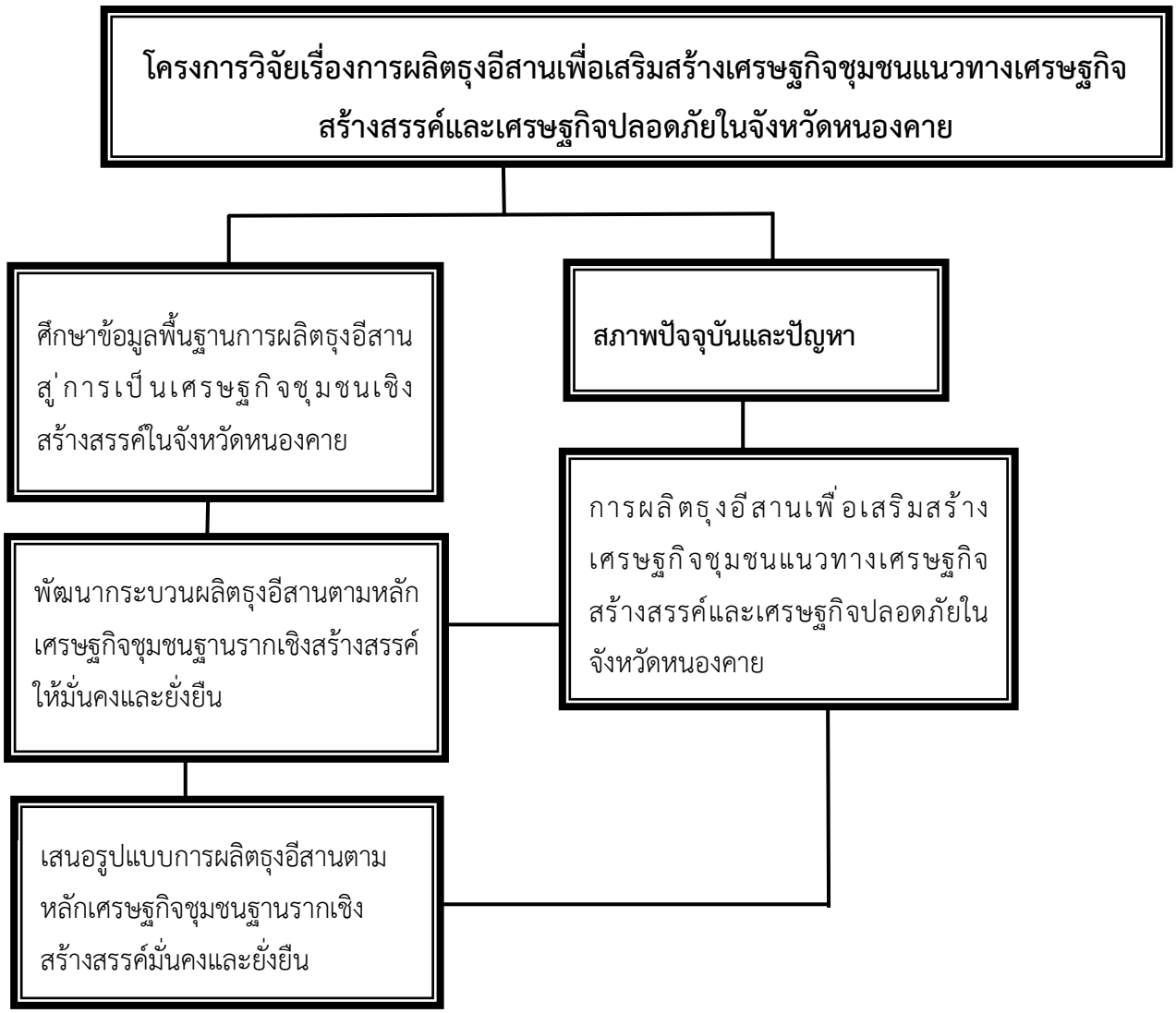
ธุงอีสาน หมายถึง ธุงหรือทุงที่เป็นงานหัตถกรรมท้องถิ่นของชาวอีสาน โดยใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น เส้นด้าย เส้นไหม และไม้ไผ่ มาผูกโยงเป็นลวดลายคล้ายใยแมงมุม สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นและความเชื่อในวัฒนธรรมอีสาน

เศรษฐกิจชุมชนฐานราก หมายถึง การพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจภายในชุมชนโดยการนำทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การผลิตธุงอีสาน มาเป็นช่องทางสร้างรายได้ สร้างงาน และกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึงการสร้างมูลค่าเพิ่มจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่เน้นการใช้ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมในกระบวนการผลิตสินค้าและบริการ โดยนำทุนทางวัฒนธรรม เช่น การผลิตธุงอีสาน มาเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ ทำให้เกิดรายได้หมุนเวียนในชุมชน

เศรษฐกิจปลอดภัย : ระบบเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นความปลอดภัยของผู้ผลิต ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม โดยใช้วัสดุธรรมชาติในกระบวนการผลิตธุงอีสาน ปราศจากสารเคมีที่เป็นอันตราย และสร้างความยั่งยืนให้กับทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่ใช้ในการวิจัย

๗.๑ ได้ศึกษาสภาพการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคายและผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชน

๗.๒ ได้พัฒนาแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย

๗.๓ เพื่อเสนอแนวทางการผลิตธุงอีสานที่ปลอดภัยและยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อประกอบการดำเนินงานวิจัยเรื่องการผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ประเด็นในการวิจัย ในเชิงลึกต่อไป โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจฐานราก

๒.๒ ประวัติและความเป็นของของธุงอีสาน

๒.๓ แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวสวัสดิการ

๒.๖ บริบทของพื้นที่วิจัย

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจฐานราก

๒.๑.๑ ความหมายเศรษฐกิจฐานราก

เศรษฐกิจฐานราก คือระบบเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น ที่สามารถพึ่งตนเองภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน มีคุณธรรม และเป็นระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาด้านอื่นๆ ในพื้นที่ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ผู้คน ชุมชนวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ระบบเศรษฐกิจฐานรากหรือเศรษฐกิจชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจ แนวราบที่ส่งผลและสร้างความสัมพันธ์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่น มิใช่เป็นเฉพาะเศรษฐกิจแนวดิ่งแบบปัจเจกแต่สามารถทำให้เกิดความร่วมมือ เกิดโอกาสและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเศรษฐกิจร่วมของชุมชนกับเศรษฐกิจของปัจเจก เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะความร่วมมือเป็นหุ้นส่วนสร้างความสัมพันธ์ทั้งในชุมชนท้องถิ่นและในระดับที่กว้างขวางอื่นๆ

และภายนอกระบบเศรษฐกิจฐานราก จะต้องมีแนวทางการพัฒนาและการจัดการโดยชุมชนท้องถิ่นให้ครบวงจรมากที่สุด มีการสร้างทุนและกองทุนที่เข้มแข็ง มีการผลิตพื้นฐาน การแปรรูปการบริการ การตลาดการผลิตอาหาร และความจำเป็นพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิต การอยู่ร่วมกัน สำหรับคนในพื้นที่อย่างพอเพียง และพัฒนาเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมหรือธุรกิจของชุมชน (ในมิติของการ เกื้อกูล เอื้อเฟื้อ การมีส่วนร่วมของคนในตำบล) ต่างๆ ทั้งขนาดย่อมหรือขนาดใหญ่ขึ้น โดยใช้ทั้งความรู้ที่สั่งสมในพื้นที่ หรือที่เป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมของพื้นที่ และมีการพัฒนาให้ทันสมัย พร้อมกับมีเทคนิควิทยาการและความรู้เทคโนโลยี มาพัฒนาเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับตลาด หรือสังคมเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้คนและชุมชนท้องถิ่นโดยรวมสามารถพึ่งตนเอง มีรายได้มากกว่ารายจ่าย และสามารถพัฒนาเป็นผู้ผลิตผู้สร้างงานบริการต่างๆ จากท้องถิ่นที่เข้มแข็ง สร้างสรรค์ หลากหลายมีเอกลักษณ์ ทันสมัย และเชื่อมโยงกับระบบตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ ระบบเศรษฐกิจฐานราก จะต้องมีความหลากหลาย พอเพียงเพื่อเปิดโอกาสและแบ่งปันให้คนทุกกลุ่มทุกวัยสามารถมีพื้นที่ และมีโอกาสในการร่วมพัฒนาได้อย่างสมผสานและสร้างสรรค์ รวมทั้งสามารถเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจอื่นๆ ได้อย่างดี อย่างมีฉันมิตรเป็นธรรม และมีความสัมพันธ์อย่างเท่าเทียม

๒.๑.๒ องค์ประกอบสำคัญของเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง

๑) มีการรวมกลุ่ม เพื่อสร้างพลังในการท างานร่วมกันความสามารถที่จะเจรจาต่อรองและประสานงานทั้งภายในและกับภายนอกอย่างมีประสิทธิภาพ

๒) มีการจัดการระบบการเงินของชุมชน การบูรณาการทุนร่วมกัน มีกองทุนของชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถเป็นกลไกการเงินของชุมชนในการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจสังคม อาชีพวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมของชุมชน และของคนในชุมชน

๓) มีระบบการจัดการทุนชุมชนที่ครอบคลุมทุนทางสังคม ทุนคน ฟื้นฟูทรัพยากร วิถีวัฒนธรรมภูมิปัญญาอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น ประวัติศาสตร์

๔) มีระบบข้อมูลที่ทันสมัยรอบด้านทั้งภายในและภายนอก เพื่อการวิเคราะห์ระบบของท้องถิ่น อาชีพ รายได้รายจ่าย การผลิต ฐานเศรษฐกิจ ที่ดิน ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ข้อมูลความรู้ระบบเศรษฐกิจเกี่ยวข้องภายนอก เป็นฐานสำคัญในการวางแผนชุมชน การวางแผนเพื่อการตัดสินใจการติดตาม วัดผลและรายงานผล

๕) มีระบบการผลิตของชุมชนทั้งขั้นพื้นฐานและก้าวหน้า ที่ได้มาตรฐาน มีมูลค่าเพิ่มและสามารถเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจภายนอกได้

๖) สร้างความร่วมมือในทุกระดับและทุกมิติ เพื่อให้เกิดความร่วมมือให้บรรลุเป้าหมายและสัมพันธภาพที่ดี ทั้งระดับกลุ่มต่อกลุ่ม กลุ่มกับชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภูมินิเวศน์ หรือรวมตัวกันเป็นเครือข่ายประเด็นต่างๆได้ เช่น เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ เครือข่ายข้าว เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชน เครือข่ายภูมินิเวศน์วิถี วัฒนธรรม หรือการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น

๗) มีระบบการอยู่ร่วมกัน หรือเคารพกติกา จารีตประเพณีในการอยู่ร่วมกัน ระบบสวัสดิการการดูแลซึ่งกันและกันและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสังคมใหญ่อย่างสร้างสรรค์และเกื้อกูล

๘) มีคุณธรรม จริยธรรมในการทำกิจกรรม การประกอบกิจการ ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม หรือการดำรงชีวิต

๙) มีความเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยคนในชุมชนร่วมทุนร่วมกิจกรรมหรือกิจการ ในการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน มีสำนึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน

๑๐) คนในพื้นที่ของชุมชนสามารถมีส่วนร่วม มีความรู้เรื่องราวการพัฒนาในพื้นที่รวมทั้งความรู้ในสังคมอื่นๆ มีคุณภาพ มีความมั่นใจที่จะให้ความรู้ความเห็น ร่วมคิดร่วมทำตื่นรู้ มีความสร้างสรรค์ มีคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐานครอบครัวมีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้มากที่สุด

๒.๑.๓ แนวทางและกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก

๑. ใช้พื้นที่ตำบลเป็นตัว ๒. สร้าง และพัฒนาแกนนำตำบล อำเภอ จังหวัด ๓. การสร้างกลไกการขับเคลื่อนทั้งในระดับประเทศ จังหวัด อำเภอ ตำบล และชุมชน ๔. การพัฒนาองค์ความรู้ที่มาจากกรอบคิดการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากโดยชุมชน ๕. การจัดการองค์กรชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชน

๒.๒ ประวัติความเป็นมาของธุง

๒.๒.๑ ความหมายของตุง (ธุง) คำว่า "ตุง" หรือ "ธุง" มีรากศัพท์จากภาษาบาลี-สันสกฤต คือ ธช และ ธฺวช แปลว่า “ผ้าที่สะบัดไป” ซึ่งหมายถึงธงทั่วไปที่ใช้เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์บางอย่าง ใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน[๑] ให้ความหมายว่า ธงคือ ผืนผ้ารูปสี่เหลี่ยมหรือสามเหลี่ยม มีสีสันและลวดลายต่าง ๆ ใช้เป็นสัญลักษณ์แสดงสถานะ บ่งบอกสัญญาณ หรือประกอบ

---

[๑] พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน,**พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔**,(กรุงเทพมหานค : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นต์ จำกัด (มหาชน),๒๕๕๖),หน้า ๕๙๒.

พิธีกรรมในวัฒนธรรมอีสาน ตุง มีความหมายที่ลึกซึ้งกว่านั้น โดยเชื่อมโยงกับ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อ และการสร้างบุญกุศล เพื่อเป็นเครื่องสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสะท้อนความหมายทางจิตวิญญาณ เช่น การปัดเป่าเคราะห์ร้าย เชื่อมโยงมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และอุทิศกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ ราชบัณฑิตยสถาน สารานุกรมภาษา อีสาน-ไทย-อังกฤษ ของ ปรีชา พิณทอง [๒] ได้ให้ความหมาย เกี่ยวกับ ธง ไว้ว่า ทุง น. ธง ธงเรียก ทุง ทุงท าด้วยกระดาษเรียก ทุงกระดาษ ที่ท าด้วยผ้า เรียก ทุงผ้า ที่ทอด้วยผ้า ใช้ไม้ไผ่ สาน เรียก ทุงช่อ ที่ท าเพื่อใช้ในเวลารบ เรียก ทุงชัย อย่าง ว่า มีทั้งทุงทองพร้อมทุงชัยทุงกระดาษ (เวส) ทุงสะอาด เหลือมทุงเบิกไกวลม (กา) ทุงหยาด เหลือมเหลือท่งเงินยาง แมนก็ยอสมคามเคียดชูชิงม้าง ลุงบ่วางโสมแก้วสองศรี เสียง่าย ฮุ่งค่า อ้างถึงท้าวที่เซ็ง (ฮุ่ง)

ในการเป็นเครื่องบูชาองค์ความรู้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ ตุงและคันตุง ตุงเป็นเครื่องแขวนอย่างหนึ่งสำหรับใช้ในพิธีกรรมคล้าย ธง โดยตุงถูกสร้างขึ้นจากวัสดุที่หลากหลาย เช่น ผ้า กระดาษ ไม้ โหละ ตามแต่โอกาสที่ใช้และฐานของผู้สร้าง หากเป็นตุงที่สร้างจากวัตถุที่ไม่กวัดไกวตามกระแสลมจะเรียกตุงชนิดนั้นว่า ตุงกระด้าง ซึ่งจะสร้างด้วยโลหะ ไม้ หรือปูน เป็นต้น หลักฐานการใช้ตุงเป็นเครื่องพุทธบูชา ปรากฏในเอกสารล้านนาโบราณหลายฉบับ เช่น ตำนานเมืองเชียงแสน กล่างถึงการประดิษฐานพระบรมธาตุเหนือยอดดอยลูกหนึ่ง [๓] นอกจากนี้ยังมีเครื่องแสดงถึงความเคารพในพระพุทธศาสนาเป็นลูกปัดโบราณความเชื่อของลูกปัดโบราณทวาราวดี ลูกปัดสีต่าง ๆ นี้อายุไม่ต่ำกว่า ๕๐๐ – ๑,๐๐๐ ปีขึ้นไป ในยุคทวาราวดี ศรีวิชัย ซึ่งคนโบราณได้สรรหาหินสีต่าง ๆ และหินแก้วศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่หายากยิ่งมาฝน กลึง เจาะ ท่าเป็นลูกปัดคล้องคอและข้อมือ เพื่อป้องกันปัด เป่าภัยอันตรายต่าง ๆ ที จะเกิดขึ้น บันดาลโชคลาภ สวม ใส่เพื่อเป็นสิริมงคล เป็นเสน่ห์แก่ผู้พบเห็นยิ่งผู้ใดทำบุญ เป็นเนืองนิตย์ ผู้นั้นก็จะพบแต่ความสุข ความเจริญ จากเคราะห์ร้ายก็จะกลายเป็นดี ข้าวของเงินทอง ไหลมาเทมา ผู้ใดมีลูกปัดอยู่ในครอบครอง ไม่ว่าสีใดก็ตาม (มี ๑๙ สี) ให้บูชาด้วย ธูป ๕ ดอก น้ำ ๑ แก้ว พวงมาลัยมะลิ ๑ พวง ตักบาตรและกรวดน้ำอุทิศบุญให้กับเจ้าของเดิมบ่อย ๆ แล้วท่านจะเป็น ผู้โชคดี (ควรเก็บไว้ในที่สูงเพราะเป็นของศักดิ์สิทธิ์มีเทพคุ้มครอง) ถ้าท่านรักลูกปัด ลูกปัดก็จะรักและคุ้มครองให้โชคทุกท่าน

๑)ทวาราวดี ดีที่สุดเป็นของสูงหายากยิ่ง สีออกน้ำตาล ป้องกันปืน, ดาบ, ของมีคม ๒)ทวาหัวดำท้ายดำกลางขาว ป้องกันได้เช่นเดียวกับทวาราวดี ๓)ทวาลูกยอ มีลายเหมือนลูกยอ ใช้ส่าหรับ

---

[๒] ปรีชา พิณทอง. สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ. อุบลราชธานี :โรงพิมพ์ศิริธรรม,๒๕๓๒),หน้า ๕๙๒.

[๓]https://www.finearts.go.th/chiangmaimuseum/categorie/general?dropdown_๑ =๓ &page=๙ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๘

ฝนต้มกับลูกยอ เป็นยารักษาโรค ๔)ทวาหัวเทียน หัวดำ จะทำให้เกิดไหวพริบปฏิภาณเฉลียวฉลาด หลักแหลม ๕) อำพันทอง อยู่ยงคงกระพัน กันโรคนิว หมากัดไม่เข้า เงินทองไหลมา เหมาะป้องกันสามีเจ้าชู้ ๖) น้ำเงิน (เนื้อกษัตริย์) มีอำนาจวาสนา ส่งเสริมวาสนาให้สูงขึ้น เหมาะแก่นักบริหารปกครอง นำโชค ๗)หยก (เขียว) กันอุบัติเหตุ กันผี เป็นมหามงคล อายุยืน รักษาโรคภัย ๘)เหลือง มีเสน่ห์ เมตตามหานิยม คนรักใครไม่เกลียดชัง ๙)เหลืองตองอ่อน เสน่ห์แรง คนรักใคร่ลุ่มหลง ถวายตัวเป็นทาสรับใช้ ๑๐) สะแลน (มีสีต่าง ๆ ในลูกปัดเม็ดเดียวกัน) มหาเสน่ห์ ป้องกันอุบัติเหตุ ป้องกันสามีเจ้าชู้ ๑๑) หยก (ขาว) ไม่แก่ ร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บไข้ ๑๒) ฟ้า ร่ำรวย ๑๓)ดำ กันผีสาง กันขโมย นำโชค เสริมแก้ส่าหรับผู้ดวงตก ๑๔) เขี้ยวหนุมาน (แก้วสารพัดนึก) กันโรคภัยไข้เจ็บ นึกอะไรได้ สมปรารถนา หมากัดไม่เข้า ๑๕) ส้มมันปู อยู่ยงคงกระพัน ดูดพิษสัตว์ได้ ๑๖) น้ำผึ้ง มีวาสนา ชีวิตสดชื่นอยู่เสมอ ๑๗) สีอิฐ (ดินเผา) ที่สร้างพระผงสุพรรณ มีอิทธิฤทธิ์แคล้วคลาดดีนักแล ป้องกันอสรพิษกัดต่อย ๑๘) สีแดงเข้ม มีอำนาจดังพญาราชสีห์ คนไม่กล้าทำร้าย โชคดี ๑๙) สีม่วง คนเมตตาสงสารน่าทรัพย์สินมาให้อุปถัมภ์ตลอด คอยส่งเสริมบารมีให้สูงขึ้น[๔]

๒.๒.๒ องค์ประกอบของตุง วัสดุ: ตุงทำจากวัสดุต่าง ๆ เช่น ผ้า กระดาษ หรือไม้ไผ่สาน โครงสร้างหลัก: ประกอบด้วย "ผืนตุง" และ "เสาตุง" ซึ่งเป็นองค์ประกอบไม่เปลี่ยนแปลงลวดลาย: มีลวดลายที่สื่อความหมาย เช่น ลายสัตว์ ต้นไม้ คน หรือพระพุทธรูปขนาด: ความยาวของตุงประมาณ ๑-๓ เมตร แล้วแต่การใช้งานและพิธีกรรมสีสัน: ใช้สีสันที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับความเชื่อและจุดประสงค์ในพิธีกรรม

๒.๒.๓ ประเภทของตุง ตุงในวัฒนธรรมอีสานสามารถจำแนกออกเป็นประเภทหลัก ๆ ตามการใช้งานและวัสดุ ได้แก่: ตุงผ้า: ทำจากผ้าหรือด้าย ประดับในงานบุญประเพณีตุงกระดาษ: ทำจากกระดาษ ใช้ประดับในขบวนแห่และพิธีเฉลิมฉลอง ตุงซ่อ: ทำจากผ้าหรือไม้ไผ่สาน มักใช้ในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ตุงชัย: ใช้ในพิธีแห่งชัยชนะ เช่น งานรบหรือแสดงการเฉลิมฉลองชัยชนะตุงใยแมงมุม เป็นตุงที่มีนัยยะทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ มี ๓ แบบสำคัญ คือ: ตุงสี่เหลี่ยม: หมายถึง อริยสัจ ๔ ตุงหกเหลี่ยม: หมายถึง กษัตริย์ ๖ พระองค์ ในพระเวสสันดรชาดกตุงแปดเหลี่ยม: หมายถึง มรรคมีองค์ ๘ หรือธรรมจักรแปดเหลี่ยม

๒.๒.๔ บทบาทและความสำคัญของธุงมีบทบาทและความสำคัญในหลากหลายมิติ ดังนี้:

---

[๔] https://www.kokpeep.go.th/dnm_file/project/๑๒๒๒๐๕๑๕_center.pdf ๓๐ เมษยายน ๒๕๖๘

ด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงค่านิยม ความเชื่อและศรัทธาของชุมชน ใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่งในงานประเพณี เช่น ขบวนแห่ งานบุญผะเหวด (บุญมหาชาติ) แสดงถึงการผสมผสานระหว่างคติความเชื่อดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนา

ด้านจิตวิญญาณและศาสนา เชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ใน ธชัคคสูตร ที่กล่าวถึงการระลึกถึงพระรัตนตรัยเมื่อเผชิญความกลัวใช้เป็นเครื่องบูชา ถวายพระสงฆ์ และน้อมรำลึกถึงพระรัตนตรัย มีความเชื่อว่า ตุง เป็นสื่อกลางในการอุทิศกุศลแก่ผู้ล่วงลับ เพื่อไปสู่ภพภูมิที่ดีด้านความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ ตุงเป็นสัญลักษณ์แห่งการปัดเป่าเคราะห์ร้ายและขับไล่สิ่งไม่ดี ตุงใยแมงมุม เชื่อว่าจะนำพาผู้ถวายขึ้นสู่สวรรค์ เชื่อว่าการฟังเทศน์มหาชาติ (บุญผะเหวด) และบำเพ็ญคุณงามความดีจะได้รับอานิสงส์เกิดในภพหน้าที่ดี ตุง (ธุง) ในบริบทของอีสาน ได้สะท้อนถึงความสำคัญในแง่ของ ความหมาย องค์ประกอบ ประเภท และบทบาท อย่างครบถ้วน โดยผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับพระพุทธศาสนาอย่างลงตัว ซึ่งทำให้ตุงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมีบทบาทสำคัญในงานประเพณีของชาวอีสานอย่างยั่งยืน

ธุงหรือทุงในประเทศไทย

ธุง หมายถึง เครื่องใช้ในการประดับและเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมชนิดหนึ่ง มีลักษณะตรงกับภาษาบาลีว่า"ปฏากะ" หรือธงปฏาก ปฏากา หรือ ปฏาก ธงธงปฏาก ทองประดาก ทง แผ่นผ้า (เกตุ ธช กทลี เกตน) ปกติ ยาทีติ ปฏากา ถ้าที่สบัดไป (ปฏ ธาตุในความหมายว่าไป อาก ปัจจัย อา อิตฺ,) [๕] ที่ทางภาคกลางเรียกว่า "ธงตะขาบ" คือเป็นธงที่ทำด้วยวัสดุต่างๆ ตามความเหมาะสม มีความยาวอย่างตัวตะขาบ เวลาแขวนประดับนั้น ให้แขวนที่หัวธงแล้วปล่อยชายยาวลงมาเบื้องล่าง ทุงมีบทบาทและความเป็นมาที่ยาวนานดังที่พบในศิลาจารึกวัดพระยืน ซึ่งพบที่วัดพระยืน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ทุงมีความตอนหนึ่งว่า "... วันนั้นตนท่านพระญาธรรมิกราชบริพารด้วยฝูงราชโยธามหาชน ลูกเจ้าลูกขุน มนตรีทั้งหลายยายกัน ให้ถือช่อทง เข้าตอกดอกไม้ได้เทียนตีพาดดังพิณต้องกลอง ปี สรในพิสเนญชัยทะเทียดกาหล แตรสังข์มานกังสดาล "ซึ่งหมายความว่า ในปี พ.ศ. ๑๙๑๓ นั้น "เจ้าท้าวสอง แสนนา" หรือพระญาเจ้ากือนาแห่งเมืองเชียงใหม่และข้าราช-บริพารไปต้อนรับพระสุมนเถระซึ่งมาจากสุโขทัย ในกลุ่มผู้ที่ไปรอต้อนรับพระสุมนเถระนั้น ก็ได้ยืนเรียงรายกันถือเครื่องสักการะต่างๆ เช่น ถือช่อ คือธงสามเหลี่ยมขนาดเล็ก และถือทงคือธง ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า ทุง อยู่ด้วย และในขบวนต้อนรับนั้น ยังมีการบรรเลงดนตรีด้วยเครื่องคนตรีชนิดผ่านๆอีกด้วย

---

[๕] พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต). ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : เลี่ยงเชียง, ๒๕๕๘),๕๑๓.

ทุง อาจแยกได้หลายชนิด ทั้งการแยกตามวัสดุ แอกตามขนาดและแยกตามหน้าที่ในการใช้งาน ทุงในภาษาไทใหญ่เรียก "ตำข่อน" ภาษาพม่าเรียก "ตะขุ่น"

วัสดุที่ใช้ทำทุง

๑. ผ้าหรือฝ้าย เช่น ทุงชัย ทุงใย เป็นต้น ๒. ไม้ เช่น ทุงกระด้าง ทุงไม้ เป็นต้น ๓. กระดาษหรือพลาสติก เช่น ทุงพระญายอ ทุงสิบสองราศี เป็นต้น ๔. โลหะ เช่น ทุงเหล็ก ทุงทอง ทุงเงิน เป็นต้น จำแนกทุงตามการใช้งาน

๑. ทุงประดับ คือทุงที่ใช้ประดับตกแต่งสถานที่ซึ่งมีพอย (อ่าน "ปอย") คืองานสมโภชฉลองถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสวยงาม และยังใช้เป็นเครื่องหมายนำทางไปสู่บริเวณงานด้วย ทุงที่ใช้ตกแต่งสถานที่ เช่น ทุงขัย ทุงกระด้าง ทุงบอก ทุงพระบด ทุงช้าง

๒. ทุงที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ทุงที่ใช้ในพิธีกรรมทั้งพิธีกรรมที่เป็นงานมงคลและอวมงคล อาจพบว่ามีลักษณะและการใช้ดังนี้

๒.๑ ทุงที่ใช้ประกอบพิธีกรรมงานมงคล ได้แก่ ทุงค่าคิง ทุงสิบสองราศี ทุ่งไส้หมู ทุงเจดีย์ชาย ทุ่งค้าง เป็นต้น

๒.๒ ทุงที่ใช้ประกอบพิธีงานอวมงคล ได้แก่ ทุงสามหาง ทุงแดงหรือทุงผีตายโหง ทุงเหล็กหรือทุ่งทอง

๓. ทุงที่ใช้ประกอบการเทศน์ ได้แก่ ทุงดิน ทุงชาย ทุงไม้ ทุงชื่น ทุงเหียก ทุงเงิน ทุงคำ ทุ่งเข้าเปลือก ทุงเข้าสาน ทั้งนี้จะใช้ประกอบในพิธีตั้งธัมม์หลวง หรือเทศน์มหาชาติ ในเดือนยี่เพง (วันเพ็ญเดือนสิบสอง) หรืองานตั้งธัมม์หลวงเดือนสี่เพง (วันเพ็ญเดือนยี่) โดยการปักทุง ดังกล่าวนี้ในกัณฑ์เทศน์หรือประดับตามอาคารที่มีการ เช่น โบสถ์ วิหาร หรือศาลาบาตร เป็นต้น ทั้งนี้ ตามคติความเชื่อของคนในล้านนา ในการทำทุงประกอบการเทศน์นี้ ก็เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและเชื่อว่าจะได้อานิสงส์มากนอกจากนี้ การใช้ทุงประกอบการเทศน์ "พระเจ้าสิบชาติ" ยังต้องให้สอดคล้องกับการเทศนาธรรมเรื่องต่างๆ ในทศชาติอีกด้วย ดังนี้

๑. ทุงดินใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์แรก คือ เตมิยชาดก

๒. ทุงทรายใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ ๒ คือชนกกุมาร

๓. ทุงไม้ ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ ๓ คือ สุวรรณสาม

๔. ทุงชีน (ธงตะกั่ว) ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ ๔ คือ เนมิราช

๕. ทุงเหียก (ธงดีบุก) ใช้ประกอบการเทศน์ภัณฑ์ที่ ๕ คือ มโหสถ

๖. ทุงเหล็ก ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ ๖ คือ

๗. ทุงทอง (ธงโลหะ) ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ ๗ คือ จันทกุมารชาดก

๘. ทุงเข้าเปลือก (ธงข้าวเปลือก) ใช้ประกอบการเทศน์ กัณฑ์ที่ ๘ คือ นารถชาดก

๙. ทุงเข้าสาน (ธงข้าวสาร) ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ ที่ ๙ คือ วิธุรบัณฑิต

๑๐. ทุงเงิน ใช้ประกอบการเทศน์กัณฑ์ที่ ๑๐ คือ เวสสันดร

๑๑. ทุงคำ (ธงทองคำ)) ใช้ประกอบการเทศน์เรื่อง สิทธาตถ์ หรือ สิทธาตถ์ออกบวช คือ เจ้าชายสิทธัตถะทรงออกบวช

๔. ทุงที่ใช้เป็นเครื่องพุทธบูชา ทุงที่ใช้ตกแต่งสถานที่ ที่มีงานสมโภชนั้น ส่วนหนึ่งก็ถือเป็นเครื่องพุทธบูชาด้วยเช่นกันนี้ด้วยถือว่าทุงที่ใช้ในงานมงคลก็ถือว่าเป็นสิ่งมงคลทั้งสิ้น ส่วนทุงที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องพุทธบูชาเฉพาะนั้น ได้แก่ ทุ่งชาววา (ยี่สิบวา) หรือทุงพันวา ทุงดังกล่าวนี้เป็นทุงชัยชนิดหนึ่งมีขนาดความกว้างยาวมากกว่าทุงชัย โดยไม่จำเป็นต้องมีความยาวครบตามจำนวนวาที่ใช้เรียกชื่อทุง ก็ได้ ดังที่พบว่าทุงพันวานั้น โดยปกติจะยาวประมาณสิบวาลักษณะการใช้งาน เนื่องจากเป็นทุงที่มีความยาวและผืนใหญ่มาก จึงไม่อาจหาคันทุงที่ใช้ปักได้ ดังนั้นจึงให้ประดับในวิหารโดยการพาดไปมาตามชื่อ หรือดอกตะปูโยงไปมาภายในอาคาร บางแห่งใช้แห่ร่วมขบวน โดยให้ผู้ร่วมขบวนเดินถือชายธงต่อ ๆ กันในวัดของชาวไทลื้อหรือวัดของชาวไทเขิน จะมีผู้ทำทุ่งลักษณะคล้ายกับทุงชัยแต่สวยงามและวิจิตรบรรจงกว่า บางผืนมีลวดลายปักด้วยด้ายสีมันวาว เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือชาดกต่างๆ แล้วนำทุงงอันสวยงามเหล่านี้น้ำนี้นักใส่แขวนไว้ในวิหาร หรือหน้าพระประธานในวิหาร ถือเป็นทุงที่ใช้เป็นเครื่องพุทธบูชาทั้งสิ้น

ความเชื่อและอานิสงส์การทานทุง ผลดีในการทานทุงหรืออานิสงส์ในการถวายธงปฏากนี้ปรากฏในคัมภีร์ใบลานชื่อสังขยาโลก จารด้วยตัวอักษรธรรมล้านนา มีภิกษุรูปหนึ่งได้ไปเห็นไม้ตายแห้งท่อนหนึ่ง มีลักษณะยาวงามดีมาก ท่านก็นึกที่จะเอาต้นไม้ไปทำเป็นเสาทุงบูชาไว้ในวัดที่ท่านจำพรรษาอยู่ แต่บังเอิญท่านมีอันเป็นสมปัจจุบันถึงแก่มรณกรรมลงในทันที ก่อนที่วิญญาณของท่านจะออกจากร่าง ท่านมีจิตประหวัดถึงแต่ไม่ท่อนนั้น จึงทำให้ต้องไปปฏิสนธิเป็นตุ๊กแกอาศัยอยู่ที่ไม้ท่อนนั้น ได้รับทุกขเวทนาเป็นเวลานาน ท่านจึงคลใจให้ชาวบ้านทราบว่า เวลานี้ท่านใต้มาเกิดเป็นตุ๊กแกอาศัยอยู่ที่ไม้ดันนั้น หากพวกชาวบ้านมีศรัทธาอยากจะให้ท่านพ้นจากกองทุกข์ ก็ขอให้สร้างทุงเหล็กทุ่งทองถวายทานไว้ในพระศาสนา จึงจะช่วยบันดาลให้ท่านหลุดพันจากกองทุกข์นี้ได้ เมื่อชาวบ้านทราบเช่นนั้น ก็สร้างทุงเหล็กทุงทองถวายไว้ในพระศาสนา พระภิกษุรูปนั้นจึงพันจากกองทุกข์ไปเกิดเป็นมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง... อีกเรื่องหนึ่งซึ่งไม่ปรากฏศักราช มีความดังนี้ สิงห์คุดต์ อำมาตย์เอาทุ่งไป่บูชาพระประธานองค์ใหญ่และพระเจดีย์ศรีครั้นสิ้นอายุจะไปตกนรก พระยายมราชก็แสดงพุ่งนั้นให้เห็นแล้วกล่าวว่า "เมื่อท่านทำบุญวันนั้น ท่านยังกรวดน้ำแผ่กุศลถึงเราและบัดนี้ท่านจงขึ้นไปบนสวรรค์เทอญ" และอีกเรื่องหนึ่งเล่าว่า ยังมีนายพรานผู้หนึ่งล่าเนื้อมาตั้งแต่อายุได้ ๑๕ ปี จนถึงอายุได้ ๔๘ ปี วันหนึ่งเข้าไป เพื่อจะสำเนื้อ บังเอิญไปถึงวัดศรีโคมคำ (จังหวัดพะเยา) ได้เห็นพระปฏิมากรองค์ใหญ่และมีการประดับทุงเป็นพุทธเมื่อยามลมพัดต้อง เกิดความสวยงามก็พึงพอใจเป็นอยู่เมื่อกลับมาถึงบ้านก็จัดแจงหาผ้ามาทำทุงแล้วเอาไปบูชาพระประธานองค์ใหญ่นั้น ครั้นนายพรานผู้นี้ตายไป พระยายมราชมิทันได้พิจารณาก็เอาโยนลงนรก ในทันใดนั้น ทุงที่นายพรานเคยทำเพื่อถวายพระประธานองค์

ใหญ่นั้นก็พันเอาตัวนายพรานพ้นจากนรกเสีย พระยายมราชจึงพิจารณาดูแล้วก็บอกให้นายพรานขึ้นไปอยู่บนสวรรค์

สำหรับรายละเอียดของทุงแต่ละชนิด จะได้กล่าวถึงตามลำดับดังนี้

ทุงกระดาษ ทุงกระด้าง ทุงกระด้างมีลักษณะเป็นธงตะขาบที่ทำด้วยแผ่นไม้สังกะสีหรือวัสดุอื่น มีลายประดับ ที่ส่วนปลายทั้งสองด้านมักจะทำให้แหลมขนาดพอเหมาะกับเสา ใช้แขวนติดไว้กับเสาโดยปลายแหลมด้านหนึ่งชี้ขึ้นบน อีกด้านหนึ่งจะชี้ลงข้างล่าง ลวดลายที่แกะสลักบนทุงกระค้างนั้นได้แก่ ลายพรรณพฤกษา ลายดอกไม้ ลายสัตว์ต่างๆ (สัตว์ประจำปีเกิด) นอกจกจากนี้ยังนิยมสีหรือประดับด้วยกระจกสีตลอดจนมีการลงรักปิดอีกด้วย นิยมใช้ทุงชนิดนี้ติดตั้งในวิหารเพื่อบูชาพระประธานติดตั้งไว้หน้าโบสถ์ วิหาร หรือเจดีย์ และแม้กระทั่งกลางลานวัดทั้งนี้ ทุงกระค้างที่ประดับอยู่ภายนอกอาคารจะใช้วัสดุหลากหลาย เช่น ไม้ ไม้และสังกะสี หรือปูนซีเมนต์ ก็ได้ ส่วนทุงหล็กทุงทองซึ่งแม้จะเป็นทุงกระด้างก็จริง แต่มีบทบาทดำทดำงออกไปจากที่กล่าวมานี้

ลักษณะลวดลายของทุงกระด้างอาจจะแยกออกได้ ๓ รูปแบบคือ

๑. ทุงกระด้างที่มีลักษณะส่วนกลางพองนูนออกมาซึ่งจะเห็นลวดลายเต็มทุงทั้งแผ่น ทุงในรูปแบบบเช่นนี้มักจะทำด้วยสังกะสี เมื่อมองผ่านลายพุ่งลงไปจะเห็นพื้นซึ่งอาจทำให้เป็นสีต่างๆ แวววาว แผ่นสังกะสีฉลุมักนิยมทาสีทองสีเหลืองหรือสีอ่อนๆ เช่น สีชมพู สีขาว เป็นต้น นอกจากนี้ ทุงกระด้างยังอาจตกแต่งด้วยกระจกสีหรือลงรักปิดทองก็ได้

๒. ทุงกระค้างที่ประดับกระจกตรงส่วนกลางแทนการปิดทอง กระจกที่ใช้จะเป็นกระจกเกรียบหรือกระจกเงาตัดเป็นรูปสี่เหลี่อมเล็ก ๆ วางเรียงให้พอเหมาะกับความยาวของทุงกระด้าง บริเวณที่ทำด้วยสังกะสีนั้นจะมีการตกแต่งเป็นลวดลายฉลุบ้าง หรือตัดสังกะสีเป็นรูปกลีบดอกไม้บ้าง แล้วจึงทาสีทับลายนั้นอีกครั้งหนึ่ง หรืออาจประดับด้วยกระดาษสีเพื่อความสวยงามยิ่งขึ้นก็ได้

๓. ทุงกระด้างที่ประดับด้วยไม้ซ้อนทับกันจนเป็นชั้นทุงแบบนี้ จะซ้อนไม้ที่มีขนาดต่างกันซ้อนทับกันในบริเวณส่วนกลางของทุ่ง และปลายแหลมของซุนทั้งปลาย เจ้างจะใช้สังกะสีฉลุลายทำการตกแต่งและใช้กระจกถึงดอกไม้ บนแผ่นไม้ชั้นบนสุดและจะมีการประดับด้วยสังกะสีฉลุลายที่ปลายไม้ทั้ง ๒ ข้างทุกแผ่นที่ซ้อนทับกัน

๔. ทุงกระด้างที่แบ่งเป็นช่องตามแนวขวาง ทุ่งแบบนี้ ลวดลายฉลุบ้าง หรือตัดสังกะสีเป็นรูปกลีมดอกไม้บ้าง แล้วจึงทาสีทับลายนั้นอีกครั้งหนึ่ง หรืออาจประดับด้วยกระดาษสีเพื่อความสวยงามยิ่งขึ้นก็ได้

ทุงกระด้างที่ประดับด้วยไม้ซ้อนทับกันจนเป็นชั้น ทุงแบบนี้ จะซ้อนไม้ที่มีขนาดต่างกันซ้อนทับกันในบริเวณส่วนกลางของทุง และปลายแหลมของทุ่งทั้ง ๒ ข้างจะใช้สังกะสีฉลุลายทำการ

ตกแต่งและใช้กระจกสีกสีตัดเป็นลวดลายดอกไม้ บนแผ่นไม้ชั้นบนสุดและจะมีการประดับด้วยสังกะสีฉลุลายที่ปลายไม้ทั้ง ๒ ข้างทุกแผ่นที่ซ้อนทับกัน ทุงกระด้างที่แบ่งเป็นช่องตามแนวขวาง ทุ่งแบบนี้จะพบเฉพาะภายนอกอาคารเท่านั้น วัสดุที่ใช้ทำทุงชนิดนี้ อาจใช้ไม้หรือปูนซีเมนต์ ส่วนลวดลายที่พบมักจะเป็นลวดลายพรรณพฤกษา ทุงกระด้างคู่ที่ใช้เสาร่วมกัน ทุงแบบนี้ปรากฏอยู่ภายนอกอาคารเช่นกัน แต่ที่พิเศษคือจะมีทุงกระด้าง ๒ แผ่นติดประกอบลงบนเสาต้นเดียวกันทุงเข้าเปลือก/ทุงเข้าสาร มีลักษณะวิธีทำและวัสดุที่ใช้เหมือนกับทุงชาย หรือทุ่งที่ทำด้วยทราย เพียงแต่ใช้ข้าวเปลือกหรือข้าวสารแทนทรายเท่านั้น

ทุงค่าติง ทุงค่าติง แปลว่าธงที่แทนตัวเองหรือสูงเท่ากับตัวเอง(เท่ากับตัวเข้าของทุ่ง) ทุ่งค่าคิงนี้ส่วนมากด้วยกระดาษสาแต่จะใช้กระดามขมีชนิดอื่นหรือผ้าก็ได้ มีความกว้างประมาณ ๔ นิ้ว ชาวเท่ากับความสูงของเจ้าของทุ่ง ลักษณะเหมือนทุงโดยทั่วไปไม่มีการประดับตกแต่งแต่อย่างใด ผูกกับทับคันทุงที่มีความยาวกว่าตัวทุงเล็กน้อยเท่านั้นในพิธีสืบชาตา จะมีทุงค่าคิงคือเป็นทุงที่มีขมาดความดาวเท่ากับความสูงของเจ้าของชาตา โอกาสการใช้ทุ่งค่าติง คือใช้ในการสืบชะตาคนที่ต้องการสืบชะตาซึ่งมักป่วยออดๆ แอดๆ หรือมีเหตุที่ต้องสืบชะตาการเอาทุงเข้าพิธีโดยมัดดันทุงรวมกับไม้สามขาที่ใช้ในพิธีสืบชะตา เมื่อเสร็จพิธีแล้ว จะนำทุงและไม้สามขาและสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมนี้ไปไว้ที่ลั่นโพธิ์ที่อยู่บริเวณวัด

ทุงค้าง เป็นทุงที่ใช้ในการถวายทาน โดยมีการแยกประเภทตามสีและลักษณะการถวายทานที่ต่างกัน เช่น ทุงค้างสีขาวที่มีความกว้างประมาณ ๑ คืบเศษๆ ยาวประมาณ ๕ ศอกถึง๖ ศอก ใช้ถวายทานเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ถวายทานเองในชาติหน้า ทุงค้างสีเหลืองใช้ถวายทานเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นต้น

ทุงเงิน/ทุงคำ ทุงเงินทุงตำ หมายถึงทุงที่ทำด้วยเงินและทองคำ ใช้โลหะเงินหรือทองคำมาตีเป็นแผ่นบางๆ แล้วตัดเป็นรูปทุงเนื่องจากเงินและทองคำมีราคาแพง จึงทำเป็นรูปทุงเล็กๆ มีการแกะลายหรือดุนให้เป็นรูปต่างๆ อย่างสวยงาม พบที่วัดในเชียงตุง สหภาพพม่า เช่น วัดพระแก้ว วัดเชียงยืน วัดจอมคำ วัดหัวข่วง เป็นต้น เนื่องจากเงินและทองคำมีราคาแพง ส่วนใหญ่จึงนิยมใช้กระดาษสีเงินและสีทองทำทุงแทนโลหะ

ทุงเจดีย์ซาย ทุงเจดีย์ซาย เป็นทุงที่ใช้ปักประดับที่เจดีย์ทรายในเทศกาลสงกรานต์ ทำด้วยกระดายสีต่างๆ หลายสี ส่วนมากทำจากกระดาษที่ใช้ทำว่าว มีขนาดกว้างประมาณ ๓-๙ นิ้วยาวประมาณ ๑๒-๑๓ นิ้ว รูปร่างของทุงเจดีย์ชายนี้มีหลายแบบ บ้างก็ทำเป็นรูปคนคือมีหัว ลำตัว แขน ขา หรือบางคนก็ประดิษฐ์เป็นลวคลายต่างๆ เพื่อให้เกิดความสวยงาม ที่ลำตัวของทุงนั้น บ้างก็ตกแต่งด้วยกระดาษสีสันต่างๆ หรือบ้างก็ใช้การฉลุลายโดยการตัดด้วยกรรไกรก็มี

เมื่อได้ทุงแล้วก็จะนำด้ายมาร้อยตรงส่วนหัวของตุงแล้วผูกติดกับกิ่งไม้ที่ยื่นเป็นแผง เช่น กิ่งเฮืองหรือกิ่งไปไปได้เพื่อนำไปปักเจดีย์ทรายในวัดในเทศกาลสงกรานต์ จำนวนของทุงเจดีย์ชายที่แขวนกับแขนงไม้นั้น อาจจะจัดให้เท่ากับสมาชิกในครอบครัว หรือมากกว่าก็ได้

ทุงชัย ทุงประเภทนี้อาจจะเรียกต่างกันออกไปตามคุณสมบัติของสิ่งที่ใช้ประดิษฐ์ เช่น ถ้าทำจากผ้าก็จะเรียกว่าทุ่งผ้า โดยใช้ผ้าแถบกว้างประมาณ ๘-๑๒ นิ้ว ยาวประมาณ ๓-๔ เมตรแบ่งลำตัวออกเป็นประมาณ ๑๕ ท่อน ยาวท่อนละ ๑๒ นิ้วมีไม้ไผ่อันเล็กๆ พาดขวางลำตัวเพื่อไม่ให้พันตัวเองจะท่าด้วยกระดาษที่ค่อนข้างแข็งก็ได้ ถ้าเป็นผ้า ใช้ได้ทั้งผ้าทึบหรือผ้าโปร่ง ถ้าเป็นผ้าทอทั้งผืนอาจจะทอแบบทุงทึบมีลวดลายต่างๆ เช่น ลายเจดีย์ ลายปราสาท เป็นต้น หรืออาจจะทอเป็น ทุงใยคือทอเฉพาะที่ข้อ กว้างประมาณ นิ้วเท่านั้นนอกนั้นปล่อยให้ยาวเห็นแต่ฝ่ายเส้นยืนส่วนทุงผ้าของชาวไทดื้อนั้น นิยมทอด้วยเทคนิคการขิดหรือจกซึ่งมีลวดลายสวยงาม โครงสร้างอย่างหนึ่งที่สำคัญคือส่วนล่างสุดนิยมทอเป็นรูปปราสาท มีรูปดันไม้ ดอกไม้ นก หิน ดอกไม้ ต้นไม้เป็นต้น

ทุงผ้าส่วนใหญ่จะใช้ผ้าฝ่ายสีขาวมีลวดลายชิดสีดำและแดงเป็นเส้นพุ่ง แต่บางผืนก็อาจใช้สีแดงและมีเส้นพุ่งหลากสีเช่น สีเขียว สีเหลือง สีขาว สีดำ เป็นต้น และในปัจจุบันยังพบว่ามีผู้ทอผ้าทุงเป็นสีธงชาติด้วยนอกจากทุงผ้าและทุงใยแล้ว อาจใช้กรรมวิธีการผลิตอย่างง่ายๆ คือใช้ผ้าสีแดงหรือขาวตัดให้มีขนาดยาวตามรูปแบบของทุง แล้วใช้กระดายทองตัดหรือฉลเป็นลวดลายทากาวติดลงบนผ้าให้เกิดลวดลายแล้วตกแต่งด้วยพู่ห้อยต่างๆ อีกทีหนึ่ง

ส่วนหางและส่วนหัวของไม้ที่สอดขวางลำตัวของทุงชัยและทุงใยนี้จะตกแต่งด้วยวัสดุเป็นรูปดอกไม้หรือพู่ห้อยหรือแต่งเป็นอุบะเพื่อให้เกิดความสวยงามอีกด้วย

ส่วนหัวของทุงที่แขวนกับเสาไม้ไผ่ก็นิยมทำเป็นโครงรูปปราสาทหรือทำเป็นรูปวงกลมสามห่วง ใช้ไม้ฉลุหรือไม้ไผ่ขดมัดเป็นโครงให้แข็งแรง แล้วผูกกับค้างทุ่งซึ่งเป็นส่วนปลากเสาลำไม้ไผ่ที่ใช้เป็นคันทุง ค้างทุง (อ่าน "ก๊างตุง") นี้ต้องทำให้หมุนได้ เพราะเมื่อทุงถูกลมพัดจะได้ไม่พันตัวเอง การปักทุงเพื่อเป็นการบอกว่าบริเวณดังกล่าวจะมีงานฉลองสมโภชนั้นจะปักทุงให้ห่างกันประมาณ ๘-๑๐ เมตร เป็นแนวฮองฟากถนนสู่บริเวณที่มีงาน ทั้งนี้ ในการถวายทุงชัยนั้น เจ้าภาพจะนำไปถวายพระสองสามวันก่อนที่จะมีงานฉลอง โดยเตรียมกรวยดอกไม้ธูปเทียนผูกติดกับค้างพุ่งไปด้วย ซึ่งพระก็จะให้พรเป็นราย ๆ แล้วนำทุง ดังกล่าวไปติดตั้งเรียงตามทางที่นำเข้าสู่วัดหรือตามเส้นทางที่ครัวทานหรือขบวนแห่เครื่องไทยทานจะผ่านนั้น ทุงชัยนี้ ในช่วงหลังมีผู้นำมาใช้ร่วมกับขบวนแห่ด้วย โดยที่แต่เดิมนั้นนิยมใช้ชื่อช้าง (อ่าน "จ้อจ๊าง") นำหน้าขบวนแห่

ทุงช้าง (อ่าน "คุงจ้าง") เป็นทุงชัยชนิดหนึ่งแต่มีขนาดใหญ่กว่า จึงเรียกว่า ทุงช้างมีความกว้างประมาณ ๒-๓ ฟุต ยาวประมาณ ๔ เมตร ทำด้วยกระดาษเป็นส่วนใหญ่ บางแห่งนำเอาดอกไม้ไม้ไผ่มาทำเป็นโครงเพื่อให้คงรูปทรง การปักทุงช้างนั้น ต้องใช้ต้นทุง เป็นไม้ไผ่ลำใหญ่ๆ ยาว ๆ เช่น ไม้สีสุก หรือไม้ชาง เป็นต้น

ทุงชืน (อ่าน "ตุงจืน") ทุงชืน คือ ทุง ที่ทำจากตะกั่ว วิธีทำ หลอมตะกั่วให้ละลายแล้วนำไปเทลงในแบบพิมพ์รูปทุง ร้อยส่วนหัวทุ่งแล้วผูกติดกับคันก็ใช้ได้ เนื่องจากทำยากและวัสดุมีราคาแพง ทุงที่เป็นโลหะจึงมีขนาดเล็ก บางแห่งก็ใช้กระดายตัดเป็นรูปทุงแล้วทาด้วยสีตะกั่ว หรือใช้กระดายมีสีอย่างตะกั่วก็ใช้ประกอบพิธีได้

ทุงซาย (อ่าน "ดุงซาย") ทุงซาย คือธงตะขาบทำด้วยทราย มีลักษณะและขนาดและใช้วัสดุในการทำเหมือนทุงดินทุกประการ เมื่อเสร็จแล้วใช้กาวแป้งเปียกหรือยางไม้ เช่น ยางมะตูมทาให้ทั่วตัวตัวทุ่งแล้วเอาทรายละเอียดโรยให้ทั่วจนไม่เห็นตัววัสดุที่เป็นตัวทุ่งทิ้งไว้ให้แห้ง ผูกติดคันให้เรียบร้อย

ทุงดิน ทุงดิน เป็นทุงขนาดเล็ก ยาวประมาณ ๔-๕ นิ้ว ทำจากไม้ กระดาษ หรือกาบโปก (กาบไม้ไผ่ขนาดใหญ่) ตัดเป็นรูปทุงแล้วทาด้วยดินเหนียวให้ทั่วตากให้แห้ง ร้อยหัวพุงกับคันไม้ที่ยาวประมาณ ๒๐ นิ้ว

ทุงแดง/ทุงผีตายโหง/ทุงค้างแดง (อ่าน "ตุงก๊างแดง")

ลักษณะคล้ายกับทุงชัย เป็นทุงสีแดง มีความกว้างประมาณ ๑ คืบ และยาวตั้งแต่ ๓๐ เซนติเมตร จนถึง ๒เมตร บ้างก็ว่ายาวเท่ากับความสูงของผู้ตายและปักให้ปลายหางแตะพื้นดิน มักทำให้มีหัวและหางแหลม วิธีทำนำผ้าหรือกระดายมาพับครึ่งแล้วจึงตัดให้เป็นรูปร่าง ริมด้านขวาและมุมด้านซ้ายมีลวดลายเหมือนกับริมทางร้ายตัดให้เป็นแผ่นเล็กและยาวตามความต้องการ ด้านที่เป็นหัวผูกด้วยเส้นฝ้ายและผูกกับปลายของคันทุง

การใช้งาน ใช้ในพิธีสูตรถอนศพที่ตายผิดปกติ เช่นตายเพราะอุบัติเหตุต่างๆ จะใช้ทุงปักไว้ตรงบริเวณที่ตาย ก่อเจคีย์ทรายเท่ากับอายุของผู้ตาย ปักช่อน้อยบบนเจดีย์ทรายให้ครบเมื่อเห็นทุงแดงและกองทรายช่อน้อย ณ จุดใด ก็หมายถึงบริเวณดังกล่าวมีคนตายอย่างไม่ดีไม่งามหรือตายโหงโดยเฉพาะตามบริเวณข้างถนนนอกเมือง

ทุงบอก ทุงบอก หมายถึง ทุงรูปกระบอกที่มีโครงทำด้วยไม้ไม้ไผ่ขดเป็นวงกลมอยู่ภายใน มีลักษณะเหมือนกระบอกไม้ จึงเรียกว่า ทุงบอก ส่วนรอบๆ โครงไม้นั้น จะหุ้มด้วยผ้าทั้งผ้าดิบ ผ้าโปร่ง ผ้าดอก ด้ายเส้นยืน หรือกระดาษก็ได้ ทำเป็นท่อนๆ เหมือนกับพุงชัย ผิดกันตรงลักษณะกลมเท่านั้น ตรงข้อมีการประดับประดาให้สวยงาม ชายด้านล่างมีการร้อยอุบะไว้ด้วย มีความยาวประมาณ ๗, ๙, ๑๑ ท่อน เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๘ นิ้วส่วนทุงบอกอีกอย่างหนึ่งเห็นว่าอยู่ในลักษณะกระบอกไม้เรี้ยหรือไม้เฮี้ย ยาวประมาณ ๑๐ เซนดิเมตร กว้างประมาณ ๒ เซนติเมตร ใส่ข้าวเปลือก ข้าวสารและใส่ทรายแขวนปนอยู่กับทุงเหล็กทุงทองทุงบอก มีลักษณะคล้ายกับทุงงวงช้างที่ใช้ประดับตกแต่งในวิหารวัดไทดื้อ ส่วนปลายด้านล่างของทุ่งจะทำคล้ายกับงวงช้าง โดยการยัดนุ่นเพื่อให้คงรูปอยู่ได้

ทุงพระบด, พระบฏ, พระบต ทุงพระบด หรือ พระบต ซึ่งเห็นว่ามาจากภาษาขอมแปลว่าพระพุทธรูปบนแผ่นผ้า เป็นพุงที่มีลักษณะเป็นผืนผ้าใบหรือกระดาษรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีขนาดต่างๆ

ส่วนมากประมาณ ๘๐ x ๑๐๐ เซนติเมตร กรอบทั้งสี่ด้านทำด้วยไม้เพื่อให้ดึงพุงพระบดจะเป็นรูปพระพุทธรูป ส่วนมากเป็นพระพุทธรูปบูชาประทับนั่ง

ลักษณะการใช้งานของทุงพระบด ใช้ประดับไว้ด้านหลังของพระประธานในโบสถ์ โดยการแขวนไว้กับผนังด้านหลังพระประธานทั้งสองข้าง เนื่องจากจะเป็นของที่ต้องประดับคู่กัน ดังนั้นการเอารูปพระมาแขวนไว้ ต้องเป็นแบบเดียวกันและต้องมีขนาดเท่ากันอีกด้วย ถ้าจะให้สวยงามแล้ว พุงพระบต ทั้งสองผืนต้องมีความเก่าใหม่ใกล้เคียงกันด้วย นอกจากนี้ ยังมีการใช้พระบดแทนพระพุทธรูปเมื่อมีการทำพิธีนอกสถานที่ โดยกางพระบดแทนการประดิษฐานพระพุทธรูปได้เช่นกัน พบว่าพระบดที่ใช้ในพิธีเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะมีข้อความบันทึกไว้ที่ชายพระบดนั้นและเรียกว่า"พุทธพิมพา" ซึ่งแปลว่าพระพุทธรูป

ทุงไม้ ทำด้วยไม้กระดาน กว้างประมาณ ๔ นิ้ว ยาวไม่เกินเมตร ตัดหรือแกะสลักเป็นรูปทุงชัยบางแห่งมีการแกะลวดลายอย่างวิจิตรบรรจงแล้วลงรักปิดทอง เป็นของหาดูได้ยาก ส่วนมากจะพบในเชียงตุง สหภาพพม่า ทุ่งไม้บางตัวมีการจารด้วยอักษรธรรมบอกปีที่สร้างไว้ด้วย

ทุงลื้อ (อ่าน "ดุงลื้อ") เรื่องราวเกี่ยวกับ "ทุง" ของชนเผ่าไทดื้อนี้ เป็นจัดเขียนที่ ไข่มุก อุทยาวลี เรียบเรียงจากสิบสองปันนามรดกผ้า : ภูมิปัญญาคนไทย และ ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว โดยกล่าวว่า วัฒนธรรมความเชื่อของชาวไทดื้อเกี่ยวกับพุทธศาสนาประการหนึ่ง คือความเชื่อเรื่องการทำบุญโดยถวายสิ่งทอแก่วัด โดยเฉพาะทุงผ้าที่นิยมทำกันอย่างแพร่หลายความเชื่อทางศาสนาซึ่งเป็นที่มาของการทอทุ่งผ้าถวายวัดของชาวให้สื่อมาจากตำนานพื้นบ้านเรื่อง กาเผือก เนื้อหาของคำนานเรื่องนี้มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า ตำนานพระเจ้าห้าตนอันได้แก่พระพุทธเจ้าทั้งห้าคือพระกกุสันธะ พระโกนาคนะพระกัสสปะ พระโคคมะและพระอริยเมตไตรย เนื้อเรื่องเน้น คดิธรรมด้านความกตัญญูกตเวทีที่ที่มีต่อพระคุณของพ่อ-แม่ โดยการทำทุงเป็นสัญลักษณ์ของการอุทิศส่วนกุศลไปถึงมีเนื้อเรื่องโดยย่อ ดังนี้

"เมื่อพระสัพพัญญูพระเจ้าห้าตนลงมาเกิดในท้องแม่กาเผือก เพื่อสร้างบุญกุศลสืบไปนั้น ยังมีกาเผือกตัวหนึ่งอาศัยอยู่บนต้นไม้ ไข่ออกมา ๕ ฟอง ขณะออกไปหาได้เกิดพายุพัดจัด ฝนตกลงมาทำให้ไข่ทั้ง ๕ ฟองไหลไปมกระแสน้ำ ไข่ทั้ง ๕ แม่กาเผือกกลับมาไม่เห็นไข่ก็เสียใจ จนสิ้นใจไปอยู่เมืองสวรรค์ ต่อมาไข่ทั้ง ๕ เติบโตขึ้นมาเป็นหนุ่ม ได้ออกบวชจนสำเร็จโพธิญาณ ทั้งหมดได้มาพบกันต่างก็คิดจะทำบุญญอุทิศให้กับผู้ให้กำเนิดคน ต่างคนจึงทำทุงขึ้นตามสัญลักษณ์ของผู้ที่เลี้ยงตนมา คือพระกกุสันธะทำเป็นรูปไก่ พระโกนาคมนะทำเป็นรูปนาค พระกัสสปะทำเป็นรูปเต่า พระโคดมะทำเป็นรูปตาวัวและพระอริยเมตไตรยทำเป็นรูปค้อนสำหรับทุบผ้า อันเป็นสัญลักษณ์หมายถึงคนซักผ้าหรือแม่ซักไหม แล้วเอาไปถวายเป็นพุทธบูชา แต่ไม่ถึงพ่อแม่ที่แท้จริง แม่กาเผือกจึงบินมาบอกให้จุดประทีปทำไส้เป็นรูปตีนกา ลูกทั้งทั้งห้าจึงอุทิศส่วนกุศลไปถึงแม่กาเผือกได้ เรื่องกาเผือกนี้เป็นตำนานอธิบายส่วนประกอบของทุ่งว่ามีความหมายถึงพระพุทธเจ้า ๕ องค์ ดังนี้ คือ หัวทุงคือ ไม้ซักผ้าแทนคนซักผ้า หรือพระอริยเมตไตรย รูปไก่และส่วนบนของทุงแทนไก่ คือกกุสันธะ รูปนาคคือลำตัวที่ยาว

ของทุง และใบไฮ (ครีบของทุง) แทนนาค หรือโกนาคมนะส่วนลวดลายคารางเกล็ดเต่า คือพระกัสปะ หมากตาวัวหรือลูกกลมประดับทุงแทนวัว คือโคดมะ อนึ่ง ตำนานพระเจ้าห้าตน หรือกาเผือก ดังที่กล่าวมานี้ ในล้านนาทั่วไปมักจะเป็นที่มาของการจุดประทีปโคมไฟหรือมีใจความตรงกับคัมภีร์เรื่องอานิสงส์ผางประทีป ด้วยคติความเชื่อทางศาสนาดังกล่าวมาแล้ว ชาวไทลื้อจึงนิยมทำทุงถวายวัดด้วยวัสดุหลายอย่าง โดยเฉพาะทุงผ้าโดยทั่วไปจะมีขนาดกว้างตั้งแต่ ๑๕-๕๐ เซนติเมตร มีความยาวตั้งแต่ ๑-๖เมตร โครงสร้างของทุงจะประกอบด้วยส่วนหัวและหาง โดยมีไม้ไผ่สอดคั่นเป็นระยะๆ และนิยมตกแต่งด้วยวัสดุต่างๆ เช่นเศษผ้า กระดาษ ไหมพรม ทำเป็นพู่ห้อยประดับคลอดทั้งผืนส่วนหัวทุงมักจะทำเป็นรูปโครงปราสาท โดยใช้ไม้แผ่นใหญ่หรือใช้ไม้ขนาดเล็กกว้างประมาณ ๔-๕ เซนติเมตร เรียงติดต่อกันหลายชิ้น แล้วยึดด้วยเชือก และบางครั้งก็ใช้ไม้ไผ่ขอเป็นวงกลมมัดต่อกันเป็นโครง ส่วนทางทุ่งก็ตกแต่งชายด้วยเส้นฝ้าย (เส้นยืน) ถักมัดเป็นดาข่ายห้อยลงมา ประดับด้วยอุบะเป็นพู่ห้อยจากวัสดุกระดาษ เศษผ้า หรือไหมพรมหลากสีทุงผ้าในวัดไทลื้อ มี ๔ อย่าง คือ ทุ่งผ้าทอลวดลาย ทุงผ้าสีทุงใย และทุงแต้ม ทุงแต่ละอย่างมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑. ทุงผ้าทอลวดลาย ทุงผ้าที่ทอด้วยเทคนิคขิดและจก เป็นลวดลายต่างๆ ชาวไทลื้อสิบสองปันนามักเรียกขานว่า ทุ่งดอก โดยทั่วไป ทุงดอกจะทอด้วยเส้นฝ้ายสีขาว ส่วนลวดลายจะมีหลายสีเช่น สีดำแดง เขียว เหลือง ม่วง ฟ้า เป็นต้น และจะทอลวดลายเป็นรูปต่างๆ เช่น ปราสาท ต้นไม้ ดอกไม้ คน ช้าง ม้า หงส์ พานดอกไม้ เป็นต้น ทั้งนี้ ทุงผ้าทอแต่ละผืนจะต้องมีลายปรากฏอยู่อย่างน้อย ๓ อย่าง คือ ลายปราสาท รูปสัตว์ และต้นไม้ ทุงผ้าทอบางผืนปลายจะทอเป็นลวดลายยาวประมาณ ๑ เมตร ส่วนบนขึ้นไปจะเป็นเพียงด้ายเส้นยืน คั่นด้วยไม้ไม่ เป็นช่วงๆ สลับทับทอเป็นผืนผ้าที่มักมีลวดลายเป็นแถวเล็กๆ ประดับอยู่ด้วย

๒. ทุงผ้าสี ทุงผ้าสีนั้นไม่มีลวดลาย อาจทำขึ้นจากผ้าสำ หรือผ้าจากโรงงาน มีสีต่างๆ เช่น คำ แดง ขาว ม่วง เหลือง เขียว เป็นต้น ทุงที่ทำจากผ้าสีนั้นจะมีหลายชนิดด้วยกัน ได้แก่

๒.๑ ทุงไชย หรือ ทุงชัย เป็นทุงผ้าผืนยาว มีไม้ไผ่คั่นเป็นช่วงๆ ส่วนทางทุงปลายจะเรียวเล็กลง และห้อยประดับอยู่ด้วย ด้วยกระจับผ้าที่ยัดไส้ข้างในด้วย ทุงชนิดนี้เท่าที่พบมักอยู่ในวิหาร ส่วนใหญ่เป็นพื้นสีขาว อนึ่ง ทุ่งไชยที่ประดับอยู่ในบริเวณที่ประกอบพิธีมงคลอื่นๆ เช่น พิธีทำบุญบ่อน้ำ ก็มักเป็นทุงสีต่างๆ สวยงาม เช่น ดำ แดง เขียว ขาว เหลืองเป็นต้น

๒.๒ ทุงซาววา คำว่า ซาว แปลว่า ยี่สิบ ดังนั้นคำว่า ทุงซาววา ก็คือทุง ๒๐ วา ทุงชนิดนี้นี้นี้มีลักษณะเหมือนทุงไชย แต่ต่างกันที่มีความยาวมากกว่า โดยทั่วไปทุงชนิดนี้ จะมีสีขาว ยาวประมาณ ๖-๗ เมตร คือไม่ถึง "ซาววา"หรือ ๔๐ เมตร ห้อยแขวนอยู่บนเสาไม้ที่ปักอยู่บริเวณหน้าวัด จุดประสงค์ของผู้ทำทุงชนิดนี้มาถวายวัด ก็เพื่อจะสะเดาะเคราะห์ให้ตนเองหรือญาติมิตร โดยเฉพาะเมื่อเวลาเจ็บป่วย

๒.๓ ทุงงวงช้าง เป็นทุงผ้าสีขาวที่มีลักษณะคล้าย กับงวงของว้าง มีการตกแต่งด้วยกระดายสีคัดเป็นพู่ห้อยเป็นช่วงๆ หลอดผืนทุง ทุงชนิดนี้ทำขึ้นโดยนำเอาผ้าผ้ามาหุ้มรอบโครงให้ให้ที่ขดเป็นวงกลม มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๖-๑๙ เรนดิเมตร เป็นระยะส่วนหางทุ่งจะคล้ายกับปลายของงวงช้าง โดยยัดนุ่นไว้ข้างในเพื่อเป็นการคงรูปทรงอยู่แล้วประดับปลายสุดด้วยอุบะ เป็นพู่ห้อยลงมา

๓. ทุงใย ทุงใย เป็นทุงที่ใช้เส้นด้ายสีถักขึ้นหรือมัดเป็นตาข่ายรูปแบบต่างๆ โดยมีไม้ใผ่สอดคั่นเป็นช่วงๆ แล้วตกแต่งด้วยฟู่ห้อยตลอดทั้งผืน ทุงใยบางแบบบคล้ายกับการชักใยของแมงมุมไทลื้อสิบสองพันนาจะเรียกว่า ทุ่งใยก้าว (คำว่า ก้าวห้อยคลอดทั้งผืน ทุ่งโยบางแบบบคล้าย กับการชักใยของแมงมุมไทลื้อสิบสองพันนาจะเรียกว่า ทุ่งใยก้าว (คำว่า ก้าวแปลว่า แมงมุม) ทุงใยผ้ามักจะเป็นสีล้วน เช่น ขาว เหลือง ชมพูเป็นต้น

๔. ทุงแต้ม คำว่า แต้ม แปลว่า วาด หรือเขียน ทุงแต้มนี้ เป็น ทงที่ทำด้วยผ้าสีขาว แล้ววาดหรือเขียนรูปลงบนผืนผ้าคล้ายกับพระบฏ ทุงประเภทนี้ เท่าที่พบในวิหาร มี ๒ ชนิด คือ

๔.๑ ทุงพระเจ้าสิบตน ทุงพระเจ้าสิบคนก็คือ ทุงพระเจ้าสิบชาติ (ทศชาติ) โดยเขียนภาพพระพุทธรูปลงบนผืนผ้าเรียงต่อๆ กัน จำนวน ๑๐ รูป โดยแต่ละรูปก็จะคั่นด้วยไม้ไผ่เป็นช่วงๆ และมีการเขียนชื่อพระชาติต่างๆ ด้วยอักษรไทสื้อกำกับไว้ ตามมุมด้านซ้ายมือของแต่ละรูป โดยเรียงลำดับจากส่วนหัวทุงเป็นส่วนแรกว่า เตมียะ ชนกสุวรรณสาม เนมีราช มโหสถ ภูริทัต นารถ พรหมเวสสันดร และสิทธัตถกุมาร ตามลำดับ

๔.๒ ทุงพระเจ้าชาวแปด เป็นทุงที่วาดภาพพระพุทธรูปลงบนผืนผ้าเป็นช่วงๆ ละ ๒ รูป จำนวน ๑๕ ช่วงรวมทั้งหมด ๒๘ รูป โดยแต่ละช่วงก็จะคั่นด้วยไม้ไม้ไผ่ ทุงพระเจ้าชาวแปดนี้มีที่มาจากความเชื่อที่หมายถึงอดีดพุทธเจ้าทั้ง ๒๘ พระองค์

โอกาสที่มีการถวายทุง จะทำกันตลอดปีตามความศรัทธาของผู้ถวาย โดยอาจจะถวายในช่วงโอกาสทำบุญต่างๆ เช่น เข้าพรรมา ออกพรรมา ทอดผ้าป่า หรือทำบุญอุทิศ ส่วนกุศล เป็นต้น โดยทั่วไปในการนำทุ่งมาถวายที่วัด ผู้เป็นเจ้าของทุงจะเขียนคำอุทิศถวายไว้ด้วย โดยเขียนข้อความลงบนผืนทุงส่วนบนคิดกับหัวทุง บางครั้งก็จะเขียนข้อความนั้นบนกระดาษแล้วนำไปปะติดบริเวณหัวทุ่ง ข้อความเขียนที่อุทิศ จะกล่าวถึงชื่อผู้ถวายทุงและคำอธิษฐานขอให้ผลบุญที่ได้จากการถวายทุง ช่วยให้พ้นจากการดกนรกได้ขึ้นสวรรค์ได้พบพระศรีอริยเมตไตรย และได้ถึงซึ่งพระนิพพาน ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างคำอุทิศถวายตุง ว่า อิมำ เสตวตฺถา วณณนานาวิห ธชคฺคา อักขรคาถานี้ อันเปน ... มะกกเค้าเจ้าสัทธา หมายมีอ้ายเจียงและอีนางน้อยทั้งสองผัวเมียและลูกเต้า ก็มากึดล่ำขุงขวายได้ยังทุง เข้าดอกแลอักขรดวงนี้แล้ว เพื่อจักทานกับวัดหลวงเชียงบาน และจักทานเผื่อไว้พายหน้า และขอเทวบุตร เทวดา พระญาอินท์พระญาพรหม ยมราชเจ้าทั้งหลาย สนำจำเจื่อแท้ ข้าแต่บุญเอย สุทินนำวต เม ทานำ นิพพานปจฺจโย โหนฺตุ โน นิจฺจำ ธุวำ ปรมำ สุข หื้อได้ถึงสุขนิพพาน ข้าแด่นอกจากความเชื่อ

เกี่ยวกับการถวายทุ่งแล้ว ชาวไทลื้อยังนิยมประดิษฐ์ผ้าถวายวัดชนิดต่างๆ ทั้งที่ใช้กับพระสงฆ์และพระพุทธรูป ตลอดจนคัมภีร์ทางศาสนา เช่น ผ้ามุงบน ผ้าแท่นสงฆ์ หมอนอิง ผ้ามูลจนะ ผ้าห่อคัมภีร์ และผ้าเช็ดน้อยเป็นต้น

ทุงสามหาง เป็นธงชนิดหนึ่งที่ใช้นำหน้าขบวนศพไปสู่สุสาน โดยให้คนหนึ่งแบกคันทุงสามทางนำหน้า ซึ่งในปัจจุบันบางท้องที่จะใช้รถบรรทุกศพไปสุสาน เพราะการลากจูงศพไปตามท้องถนนไม่สะดวกด้วยประการทั้งปวง ก็จะใช้ทุ่งสามหางผูกติดกับรถ หรือติดกับตัวปราสาทก็มี เมื่อไปถึงสุสานแล้วก็นำไปปักไว้ให้ชิดกับเมรุที่จะเผาศพ อนึ่ง ทุงชนิดนี้อาจเป็นชนิดเดียวกับที่ปรากฏในเรื่องลิลิตพระลอ ก็ได้ ดังที่ว่า "..ปู่เอาธงสามชาย รายยันต์ มากกว่าเก่า เขียนพระลอเจ้าอยู่กลาง สองนางแนบสองข้างกอดเจ้าช้างรัดรึง ชักทึงท้าวสู่หย้าว..." ทุงสามหางนี้มีรูปคล้ายกับคน จากเอวลงไปแยกออกเป็น ๓ แฉก เรียกกันว่า ๓ ทาง ตัดด้วยกระดาษสาหรือผ้าขาวความกว้างประมาณ ๓๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๑๐๐ เซนติเมตร เหตุที่ต้องทำทุงนี้ให้เป็น ๓ หาง มีท่านผู้รู้หลาย ท่านได้ลาก ๓ หางเข้าไปหาธรรม เช่น หมายถึง กุศลมูล ๓ บ้าง อกุศลมูล ๓ บ้าง หมายถึงวัฏฏะวน ๓ คือกิเลส กรรมและวิบาก หรือแทนสังขารของมนุษย์ที่เดินทางไปสู่ความตายทุกวันบ้าง แต่ความหมายที่แท้จริงที่รู้และเข้าใจของคนในสมัยโบราณมีเป็นอย่างใดยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด ในส่วนคติความเชื่อนั้น คนล้านนาถือกันว่า ผู้ตายมีเครื่องนำทางไปสู่สวรรค์(ดังจะได้กล่าวถึงอานิสงส์ทานทุงในตอนท้าย)

ทุงชนิดนี้ในบางท้องที่เรียกว่าทุงอ่องแอ่ง และบางท้องที่ (อำเภอจุน จังหวัดพะเยา) ทำเป็นทุ่งสามหางขนาดเล็กกว้างประมาณ ๑ คืบ ยาวประมาณ ๒ ศอก ใช้ทั้งหมด ๔ ตัววิธีทำ นำกระดาษสาหรือผ้าขาวยาวประมาณ ๑๐๐๐ เซนติเมตร กว้างประมาณ ๓๕ เซนมิเมตร พับครึ่งตามยาวใช้กรรไกรตัดให้เป็นหัวไหล่ และเอว คือท่อนบน ตัดจากหัวลงถึงเอวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร แล้วจึงคลี่ผ้าออกแล้วพับผ้าส่วนที่ยังไม่ได้ตัดให้เป็น ๓ ส่วนตามยาว ตัดให้เป็น ๓ แฉก หรือ ๓ ทาง ส่วนปลายหางตัดให้แหลม เมื่อคลี่ผ้าออกก็จะได้รูปคล้ายกับคนครึ่งท่อน ท่อนล่างเป็นหาง ๓ หางหรือแสดงถึงลำตัวกับขาและแขนทั้ง ๒ เมื่อตัดตัดได้รูปร่างแล้วก็มีการประดับตกแต่งโดยใช้ตอกขนาดกว้างประมาณเซนติเมตร หนาประมาณ ๒ เซนติเมตร ทากาวติดที่อก๒ อัน โดยให้ห่างกับประมาณ ๖ เซนดิเมตร ติดที่เอวอีก ๒ อัน ตัดกระดายหน้าเดียวสีดำหรือสีทองกว้างประมาณ ๑.๕ เซนคิเมตร ทากาวปิดทับไม้ตอกนั้นอีกทีหนึ่ง เพื่อให้มองไม่เห็นไม้ การที่ติดไม้ที่ผ้าเพื่อช่วยให้ตัวทุ่งแข็งไม่ให้พับได้ง่าย แล้วใช้กระดาษสีดำหรือสีทองตัดให้เป็นเส้นเล็กประมาณ ๑ เซนติเมตร ทากาวติดริมผ้าด้านนอกรวมทั้งหางทั้ง ๓ หาง ด้วย กลางตัว เอว และที่ปลายหางนั้นประดับด้วยดอกกากอก หรือดอกจอกทำด้วยกระดาษสีดำ ทุง ๓ หาง ในปัจจุบันทำขึ้นเพื่อประสงค์ความสวยงามเสียมากกว่า บางแห่งทำเป็นรูปเทวดาพมมือ มี ๓ ทาง ทำเครื่องประดับของเทวดาด้วยกระดาษเงินกระดาษทองก็มีการใช้งาน ทุง ๓ หางจะใช้แขวนกับไม้คันทุงซึ่งยาวประมาณ ๑๕๐ เซนติเมตร ปักไว้ใกล้กับโลงศพ ในขณะเคลื่อนศพไปป้าช้านั้นจะให้คนแบกทุง ๓ ทางนำทางไปก่อนโดยห้ามไม่ให้หันหน้ากลับไปดูข้างหลัง เมื่อไปถึง

ป้าข้าจะปักไว้ใกล้กับเชิงตะกอน ประโยชน์ของทุง ๓ หางที่มองเห็นคือเป็นเครื่องแสดงให้คนที่พบเห็นทราบว่าขบวนศพกำลังจะผ่านมาทางนี้ จะได้บอกให้เด็กๆ วิ่งเข้าไปหลบอยู่ในบ้าน พร้อมกับเอาขี้เถ้าไปโรยประตูบ้านเพื่อป้องกันผีเข้าบ้านนั่นเอง ประโยชน์อีกอันหนึ่งไปตกแก่พวกหมอไสยศาสตร์ และนักเล่นไก่ชนเพราะเชื่อกันว่าเอาหางทุงหางกลางมาลงเป็นผ้ายันต์ไว้กับตัวจะทำให้หญิงสาวหลงใหลในตัวผู้นั้น และยันต์ดังกล่าว เมื่อเอาไปเช็ดหัวให้น้ำแก่ไก่ชน ไก่ชนนั้นจะชนเก่งเอาชนะคู่ชนได้ง่ายดาย

ทุงสิบสองราศี ทุงสิบสองราศี หรือ ทุงตัวเพิ่ง ซึ่งเป็นรูปสัตว์ประจำปีเกิดนี้ทำด้วยกระดาษบางคนใช้กระดาษสาหรือจะเป็นกระดาษชนิดอื่นๆ ก็ได้ มีความกว้างประมาณ ๔-๖ นิ้ว ยาวประมาณ เมตร ตัวทุงจะมีรูปสัตว์ประจำนักษัตรหรือสิบสองราศี โดยเรียงจากตัวแรกคือ หนู ไปจนถึงตัวสุดท้ายเป็นรูปหมูหรือช้าง การประดับทุงสิบสองราศีนี้ นิยมใช้ปักเจดีย์ทรายในวัดร่วมกับพุงชนิดอื่นๆ ในวันสงกรานต์หรือใช้ปักกองทรายบริเวณที่ทำพิธีทานใจบ้านหรือแปลงบ้าน (ดู ใจบ้าน และ พิธีกรรมการทานใจบ้านหรือแปลงบ้าน) การใช้ทุงสิบสองราศีนี้มีความเชื่อกันว่าจักราศีแม่ปีอันมีสิบสองตัวนั้นเป็นตัวนามประจำปีไม่ตัวใดก็ตัวหนึ่ง เชื่อกันว่าเพื่อให้พ้นเคราะห์ โศกโรคภัย ในปีนั้น ๆ เนื่องจากทุงเหล่านี้ทำขึ้นเป็นทุงบูชาเจดีย์ทรายในวันปีใหม่สงกรานต์ จึงมักจะเรียกทุงกระดายว่า ทุงปีใหม่

ทุงไส้หมู/ทุงไส้ช้าง/ทุงพระญายอ/ทุงดอกบ้วง ทุง ชนิดนี้มีลักษณะเป็นพวงประดิษฐ์จากการนำกระดาษสีหรือกระดาษแก้วสีต่างๆ อย่างน้อยแผ่นละสีรวมกันพับไปมาแล้วตัด เมื่อคลี่ออกและจับหงายขึ้น ตัวทุ่งจะย้อยลงเป็นช่อพวงยาว ถ้ามีขนาดเล็กเรียกว่าช่อพระญายอก็มีถ้าเป็นพวงขนาดใหญ่เรียกว่าทุงพระญายอ (ลำปาง) การใช้งานทุงชนิดนี้จะผูกคิดกับคันยาวๆ ประมาณเมตร ใช้ถือร่วมขบวนแห่ครัวทานเข้าวัด ประดับครัวทานหรือปักเจดีย์ทรายในวัดในเทศกาลสงกรานต์อนึ่ง บางท้องที่ (อำเภอขุน จังหวัดพะเยา) ใช้ประดับตกแต่งปราสาทศพเพื่อความสวยงาม โดยทำเป็นพวงใหญ่ๆ ใช้กระดาษว่าวสีขาวดำ หรือ ม่วง

ทุงเหล็ก/ทุงทอง (อ่านว่า "ตุงเหล็ก ตุงตอง") ทุงเหล็กทุงทอง เป็นเครื่องใช้ในพิธีการศพอย่างหนึ่งตัวทุงทำเป็นแผ่นกว้างประมาณ ๒ นิ้ว ยาวประมาณ ๑ คืบ จำนวน ๑๑ อัน ซึ่งหมายถึงอดีตพระพุทธเจ้า ๑๐ พระองค์ รวมกับพระพุทธเจ้าที่เพิ่งจะนิพพานอีก ๑ พระองค์ (แต่ก็มีตำราบอกว่ามี ๘, ๑๖ หรือแม้กระทั่ง ๑๐๘ อัน) ประกอบด้วย ทุงเหล็กทุงทอง (ทองแดงหรือทองเหลือง) ทุ่งเงิน ทุงคำ (ทองคำ) ทุงเพียก (ตะกั่วผสมตีบุก) ทุงชาย (ทราย) ทุงดิน คือ ทุงแต่ละชนิดทำจากวัสดุดังกล่าว แต่โดยทั่วไปมักทำด้วย ไม้หรือสังกะสีแล้วใช้วัสดุนั้นๆ ปิดไว้ ดินและทรายก็น่ามาทา โรยบนกาวที่คิดไว้กับตัวทุงที่ทำด้วยไม้ ส่วนฐานเป็นไม้หรือโลหะทำเป็นเสาตั้งบนเชิง ด้านปลายอาจใช้ไม้พาดทำเป็นกากบาทหรือทำเป็นวงกลมเจาะรู แล้วใช้เชือกทำจากด้ายหรือลวดผูกทุงเข้ากับกากบาทหรือวงกลมนั้น ทุงเหล็กทุงทองที่ทำเป็นชุดไว้นี้นิยมวางไว้บนโลงศพ เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ชาวบ้านมักนำมาเก็บไว้ที่วัดตามฐานชุกชี เมื่อจำเป็นต้องใช้งานอีกก็ไปนำมาใช้โดยไม่ต้องทำขึ้นมาใหม่

ทุงเหียก เหียกเป็นโลหะผสมระหว่างตะกั่วกับสังกะสี หรือเหล็กกับสังกะสีก็ได้ วิธีทำก็เหมือนกับการทำทุงชื่น โดยการน่าโลหะดังกล่าวมาหลอมละลายแล้วเทลงในแบบพิมพ์รูปทุง

(เรียบเรียงจาก สงวน โชติสุขรัตน์ ประเพณีไทยภาคเหนือ ๒๕๑๒, ศิวศิษฎ์ บุญโญรส นิตยสารปันนา ฉบับที่ ๓, พิศาล ทิพารัตน์และ สิงห์แก้ว มโนเพชร เอกสารประกอบนิทรรศการเผยแพร่ผลงานของบุคลากรทางวัฒนธรรม ณ หอวัฒนธรรมวิทยาลัยครูเชียงใหม่ ๒๕๒๙, ศักดิ์ รัตนชัย "ทุ่งช่อ พญายอ เจดีย์ทรายปีใหม่เมือง" ในวารสาร เสียง โฮนก ฉบับพิเศษ ๒๕๓๒, นฤมล เรืองรังมี สิ่งทอถวายวัค : สัญลักษณ์ ความเชื่อทางศาสนาของชาวไทอื้อสิบสองปันนา ในหนังสือสิบสองปันนาและจากงานเอกสารเรื่องพุง ของ บุญยัง ชุมศรี และ ชรินทร์ แจ่มจิตต์) วิลักษณ์ ศรีป่าซาง

ทุ่งกล้วย, วัด วัดทุ่งกล้วย ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะจังหวัดลำปาง นอกเหนือจากจะทรงคุณค่าในความเป็นวัดแล้วยังเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์อีกด้วย สภาพทั่วไปของวัดทุ่งกลัวย ตั้งอยู่ที่ราบริมน้ำห้วยแม่เมาะ (MAE MOH STREAM) เป็นวัดที่มีมาก่อนวัดเมาะหลวงภายในวัดมีกำแพงแก้วล้อมรอบประกอบด้วยเจดีย์รูปทรงศิลปะพม่าผสมล้านนา ๑ องค์ และมีวิหารขนาดใหญ่หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ๑ หลัง จากคำบอกเล่าของเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันทราบว่า วิหารหลังปัจจุบันสร้างเมื่อราว ๔๐ ปีมาแล้ววัดทุ่งกล้วยได้รับ พระราชทานวิสุงคามสีมาประกาศเป็นวัดตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๕ หลักฐานที่พบจากการสำรวจภายในวัดโดยเฉพาะในวิหารพบว่า มีพระพุทธรูปประทับนั่งศิลปะพม่าขนาดใหญ่(พระประธาน) ๓ องค์ ซึ่งสร้างเมื่อไม่นานมานี้ ที่น่าสนใจคือ พระพุทธรูปประทับขืนศิลปะพม่าทำด้วยไม้ลงรักปิดทองประดับกระจก มีอยู่ ๔ องค์ และปราสาททำด้วยไม้ลงรักปิดทองประดับกระจกซึ่งเป็นของเก่า น่าจะเป็นพระที่ถูกขนย้ายมาจากวัดจองตามคำบอกเล่าของชาวบ้าน นอกจากนี้บนกุฏิเจ้าอาวาสยังเก็บพระพุทธรูปไม้ขนาดเล็กลงรักปิดทอง มีจารึกอักษรธรรมที่ฐานไว้อีกด้วย พระพุทธรูปมีอายุราว พ.ศ.๒๔๓๐ หรือไม่เก่าไปกว่านั้น

วัดทุ่งกล้วยเป็นวัดที่มีความสำคัญต่อหมู่บ้านเมาะหลวงมาแต่อดีตก่อน การสร้างวัดเมาะหลวง ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและโบราณวัตถุภายในวัด แสดงให้เห็นลักษณะวัฒนธรรมของหรือเหล็กชาวเมาะหลวงที่เริ่มจากกลุ่มชนชาวพม่าหรือไทใหญ่อย่างชัดเจน และยังเป็นวัดที่แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลง ศูนย์กลางของชุมชนได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ในระยะแรกเริ่มภาคเหนือ ศูนย์กลางของชุมชนน่าจะเป็นวัดของ แต่ต่อมาถูกทิ้งร้างไป วัดทุ่งกล้วยจึงมีความสำคัญทดแทน ปัจจุบันศูนย์กลางทางพุทธศาสนาของชุมชนเมาะหลวงคือวัดเมาะหลวงซึ่งมีลักษณะศิลปะกรรมและวัฒนธรรมสิ่งก่อสร้างแตกต่างออกไหจากวัดทุ่งกล้วยมาก อายุสมัยของการสร้างวัดทุ้งกล้วยคงจะอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เป็นอย่างช้า (ปรับปรุงจาก กองโปราณคดี กรมศิลปากร แหล่งโบราณคดี ประเทศไทย นอกจากนั้น ยังพบผู้แหล่งผลิตแหล่งที่พบธุง : บ้านถ่อนใหญ่บ้านถ่อนใหญ่ ตำบลนาข่า อำเภอ

เมือง จังหวัดอุดรธานี ผู้ทอ :แหล่งที่พบธุง : วัดโนนเดื่อ หมู่ ๑๖ บ้านโนนเดื่อ ตำบลบ้านตาดอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ผู้มอบ : พระอธิการทองแดง ศรีธโร (เจ้าอาวาส) ๕๘ ขนาด : ๔๐x๖๘๐ cm ๕๙ ขนาด : ๓๐x๔๒๐ cm นางสมหวัง นาส่งเสริม ๑๖๒ หมู่ ๗ บ้านถ่อนใหญ่ ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี [๖]

๒.๓ แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างความคิดสร้างสรรค์และเศรษฐกิจ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจและสังคม แนวคิดนี้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรม นวัตกรรม และการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการที่ไม่เพียงแค่เน้นไปที่การสร้างกำไรเท่านั้น แต่ยังคำนึงถึงการสร้างคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการพัฒนาที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและเพิ่มขีดความสามารถของมนุษย์ในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการผลิตสินค้าและบริการ

การพัฒนาเศรษฐกิจโลกนับตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรมในปลายทศวรรษที่ ๑๘ ต่อเนื่องถึงต้นศตวรรษที่ ๑๙ ทำให้การผลิตของโลกขยายตัวอย่างรวดเร็วเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (Industrial Economy) และต่อมามีการเปลี่ยนผ่านมาสู่เศรษฐกิจข้อมูลข่าวสาร (Information Economy) ที่มีความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นปัจจัยขับเคลื่อนสำคัญ และทำให้เกิดภาวการณ์เปลี่ยนอย่างรวดเร็วของบริบทพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโลก ซึ่งปัจจุบันอยู่ระหว่างพัฒนาการเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจโมเลกุล (Molecular Economy) ที่มีการผสมผสานเทคโนโลยีหลักเป็นตัวเร่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม หรือที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge Economy) ทั้งนี้ การเปลี่ยนผ่านของแต่ละพัฒนาการทางเศรษฐกิจเหล่านี้เกิดจากความพยายามที่จะสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตของมนุษย์และการสร้างความได้เปรียบทางเศรษฐกิจในเวทีการค้าโลก หรือที่เรียกว่า “ความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ” ทั้งนี้การสร้างความสามารถในการแข่งขันของแต่ละประเทศสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ระดับ จากระดับต้นสู่ระดับสูงสุดได้แก่

(๑) เศรษฐกิจขับเคลื่อนด้วยปัจจัยการผลิต (Factor – Driven Economy)

---

[๖] ประทับใจ สิกขาธุงอีสาน. (อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๕๕). หน้า ๖๖-๖๗.

(๒) เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยประสิทธิภาพ (Efficiency – Driven Economy) และ (๓) เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม (Innovation – Driven Economy)[๗]

๒.๓.๑ ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์

องค์การความร่วมมือเพื่อการค้าและการพัฒนา หรือ UNCTAD (๒๐๑๘) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไว้ว่า เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เจริญเติบโต เป็นการพัฒนาความสามารถของมนุษย์ ทั้งทุนทางปัญญาและความคิดสร้างสรรค์และการพัฒนาเทคโนโลยี บนพื้นฐานกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีการใช้อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ และสอดคล้องสัมพันธ์กันกับมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

เศรษฐกิจสร้างสรรค์สามารถอธิบายได้ว่าเป็นการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีการใช้ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมในการผลิตสินค้าและบริการ ซึ่งไม่ใช่เพียงการมุ่งเน้นไปที่การใช้ทรัพยากรหรือการผลิตตามรูปแบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่เน้นไปที่การเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์หรือบริการผ่านการสร้างสรรค์ทางความคิด สร้างความแตกต่าง และการนำเสนอความคิดใหม่ ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดและผู้บริโภค

ตัวอย่างของสินค้าและบริการที่มาจากเศรษฐกิจสร้างสรรค์อาจรวมถึงงานศิลปะ การออกแบบ แฟชั่น ภาพยนตร์ เพลง งานเขียน โปรแกรมซอฟต์แวร์ เกม หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวคิดนี้ได้รับการสนับสนุนอย่างมากในหลายประเทศ เนื่องจากเป็นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยไม่ต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณมาก และสามารถสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

ปัจจุบันยังไม่มีคำนิยามของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่เป็นหนึ่งเดียว มุมมองการให้ความหมายขึ้นอยู่กับการนำไปปรับใช้ให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจของแต่ละประเทศและองค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถรวบรวมความหมายของ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ได้ดังนี้ ความหมายที่กำหนดโดยประเทศที่เป็นผู้นำการพัฒนา สหราชอาณาจักรเป็นประเทศแรกๆ ที่ให้ความสำคัญต่อแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจและเป็นประเทศต้นแบบที่มีความสำเร็จในการพัฒนาได้รับการยอมรับให้เป็น “ศูนย์กลางความสร้างสรรค์ของโลก”(World Creative Hub) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ดังนี้ “เศรษฐกิจที่ประกอบด้วยอุตสาหกรรมที่มีรากฐานมากจากความคิดสร้างสรรค์ของบุคคล ทักษะความชำนาญ และความสามารถพิเศษ ซึ่งสามารถนำไปใช้

---

[๗] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **รายงานประจำปี ๒๕๕๒** , (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ,๒๕๕๒), หน้า ๑๐

ประโยชน์ในการสร้างความมั่งคั่งและสร้างงานให้เกิดขึ้นได้โดยที่สามารถสั่งสมและส่งผ่านจากรุ่นเก่าสู่รุ่นใหม่ด้วยการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา”๘

๒.๓.๒ ความสำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์

แม้แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจสร้างสรรค์จะเป็นเรื่องใหม่สำหรับประเทศไทย และยังไม่มีการกำหนดนิยามและขอบเขตของกิจกรรมที่ชัดเจน แต่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาจะพบว่าประเทศไทยมีการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนพื้นฐานของการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญา ทั้งเพื่อใช้ประโยชน์ในวงจำกัดและเพื่อการพาณิชย์มาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะหลังได้มีการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ เข้ามาช่วยในการสร้างมูลค่าเพิ่ม และเชื่อมโยงระหว่าง

ภาคการผลิตและบริการต่างๆ อย่างเป็นระบบและบูรณาการมากขึ้น ตัวอย่างเช่น อุตสาหกรรม ภาพยนตร์ อุตสาหกรรมดิจิทัลคอนแทนท์ อุตสาหกรรมออกแบบ และเครือข่ายวิสาหกิจสินค้า หัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อการส่งออก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม กลไกและนโยบาย การบูรณาการของแผน และหน่วยงานต่างๆ ตลอดจนโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น ยังเป็นสิ่งที่ต้องการการพัฒนาและผลักดัน อย่างเป็นรูปธรรม

๒.๓.๓ วัฒนธรรมไทยกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์

เมื่อโลกเปลี่ยนแปลงสังคมเปลี่ยนไป ความต้องการของมนุษย์ก็เริ่มมองหาสิ่งใหม่ ๆ และแตกต่าง หากย้อนกลับไปดูทุกครั้งที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจครั้งใหญ่ จะมีธุรกิจบางประเภทที่รอด และเมื่อเศรษฐกิจฟื้นตัว ธุรกิจเหล่านี้จะเติบโตอย่างรวดเร็ว ขณะที่อีกหลายๆ กลับไปไม่ได้ เหตุผลง่ายๆ มาจากเครื่องจักรและแรงงาน ฉะนั้นธุรกิจที่บริหารด้วยต้นทุนต่ำเพียงอย่างเดียวอาจไม่ใช่สูตรสำเร็จเสมอไปอีกแล้ว เพราะผลิตผลของสินค้ามีลักษณะที่ไม่แตกต่าง จนไม่สามารถตอบสนองความต้องการใหม่ๆ ของผู้บริโภคได้ ณรงค์ชัย อัครเศรณี กล่าวว่า ภายใต้กระแสทุนโนโลกาภิวัตน์ที่เศรษฐกิจของประเทศทั่วโลกเชื่อมโยงถึงกันมากขึ้น คนไทยและประเทศไทย ควรฉวยจังหวะนี้ สร้างพลังในรูปแบบใหม่ เพื่อให้ก้าวผ่านภาวะแห่งวิกฤต และนำสู่โอกาสในอนาคต โดยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันจากพลังความคิดสร้างสรรค์ อุตสาหกรรมวัฒนธรรม (Culture Industry) เป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ หรือ Creative Economy ซึ่งเป็นเศรษฐกิจเทรนด์ใหม่ของโลกที่จะช่วยสร้างมูลค่าเพิ่ม และแปรเป็นรายได้มหาศาลให้กับสินค้า บริการและอุตสาหกรรมได้ไม่ ยาก เชื่อวันว่า Culture Industries หรือ Creative Industries จะช่วยให้เกิดการจ้างงานที่เพิ่มขึ้นใน อีก

---

๘ สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม กองกลาง กลุ่มพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม, วัฒนธรรมสร้างสรร์เศรษฐกิจสร้างสรรค์,(กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์(๑๙๗๗)จำกัด, ๒๕๖๒),หน้า ๑๔.

รูปแบบหนึ่งและกลายเป็นหนทางสู่การรอดจากภาวะวิกฤติที่ตีบตันเพราะสิ่งเหล่านี้เป็นแหล่งรวมของการสร้างสรรค์การผลิต การแจกจ่ายของสินค้าและบริการที่มาจากธรรมชาติโดยเกี่ยวพันกับวัฒนธรรมและเป็นทรัพย์สินทางปัญญาวิวัฒนาการของ Culture Industry มาจาก ๒ แทรนด์ด้วยกัน ดังนี้ ๑) เทรนด์หลังยุคอุตสาหกรรม ความหมายคือ กิจกรรมที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมไม่ใช่ขบวนการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมอีกต่อไป เพราะมาถึงจุดอิ่มตัวแล้วการทำได้ง่ายทำได้เยอะ ใครๆ ก็ทำได้ ส่วนรายได้ที่จะทำให้ชีวิตมีคุณภาพดีขึ้นนั้น กลับไม่ค่อยมีแล้ว การที่มนุษย์มีรถ ๑ คัน บ้าน ๑ หลัง ทีวี ๑ เครื่อง ก็อาจไม่มีความหมายในโลกสมัยใหม่ มนุษย์เริ่มมองหาและโหยหาสิ่งหนึ่งที่เรียกว่า Ascetic Value มากขึ้นเรื่อยๆ นั่นคือ การเข้าถึงคุณภาพชีวิต คุณภาพชีวิตจริงๆต้องมาจากรากหรือแก่นของมนุษย์ไม่ใช่ความเจริญทางวัตถุหรือความก้าวล้ำของเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว ดังนั้น เรื่องของศิลปวัฒนธรรม จึงเป็นเทรนด์ใหม่ของโลก โลกที่เต็มไปด้วยการแข่งขันหลากหลายรูปแบบ นอกจากจะเพิ่มคุณภาพชีวิตแล้วยังสามารถเพิ่มฐานะและรายได้ที่ยั่งยืนเข้าถึง เรียกว่าเป็น Post Industrial Society เมื่อสังคมโลกตะวันตกเข้าไปอยู่ใน Post Industrial Society จึงทำให้กิจกรรมและธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมมีการพัฒนามีคนประกอบอาชีพเหล่านี้เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ เพราะอุตสาหกรรมหรือเกษตรกรรมสามารถใช้เครื่องจักรทำแทนได้มนุษย์เลยไปสู่สายศิลปวัฒนธรรมมากขึ้นและเกิดสิ่งที่เรียกว่า Creative Industry เป็นกิจกรรมที่โยงใยไปถึงศิลปะและวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ จนสามารถสร้างฐานของรายได้ในส่วนนี้ให้เติบโตขึ้นอย่างเป็นกอบเป็นกำ

๒) เทรนด์กระบวนการผลิตทั้งภาคการเกษตรและอุตสาหกรรม ที่พัฒนาไปในรูปแบบของการผลิตเป็นจำนวนมากๆ (Mass Production) ทำให้สินค้าทั้งโลกหน้าตาเหมือนกันไปหมดตัวอย่างที่ชัดเจน คือ “แมคโดนัลด์” แฮมเบอร์เกอร์ของแมคโดนนัลด์ไปที่ไหนก็เห็นเหมือนกันแบบเดียวกัน ขณะที่มนุษย์ต้องการความแตกต่าง ต้องการให้ของเดิมดูดีขึ้น ใช้ดีขึ้น “รอยต่อ” จุดนี้มนุษย์จึงพยายามใส่ความคิดสร้างสรรค์เข้าไปในสินค้าความคิดสร้างสรรค์นี่เองที่ได้รับอิทธิพล มาจากวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นของแต่ละประเทศ ซึ่งมีความต่างในตัว ในที่สุดก็นำไปสู่สินค้าที่แตกต่างได้ เช่น สินค้าที่มาจากอิตาลี จะไม่เหมือนสินค้าที่มาจากจีน หรือฝรั่งเศส จุดนี้เขาถึงสามารถแข่งขันได้ เพราะดูแตกต่างและไม่เหมือนใคร หากยิ่งใช้ได้ดี คนก็ยิ่งชอบ

๒.๓.๔ ปัจจัยที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์พึ่งพาปัจจัยหลายประการในการพัฒนา ปัจจัยหลักที่มีบทบาทสำคัญได้แก่

๑) ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) ความสามารถในการคิดและผลิตแนวคิดใหม่ ๆ เป็นหัวใจหลักของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การสร้างสรรค์ไม่เพียงแค่เกี่ยวข้องกับศิลปิน นักออกแบบ หรือ

นักพัฒนาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการพัฒนาธุรกิจและการตลาดที่สามารถสร้างโอกาสในการผลิตสินค้าและบริการที่ตอบสนองความต้องการของตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) นวัตกรรม (Innovation) การใช้เทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ ทำให้เกิดการปรับปรุงและเพิ่มมูลค่า นวัตกรรมเป็นปัจจัยที่ทำให้เศรษฐกิจสร้างสรรค์เติบโตได้อย่างยั่งยืน

๓) วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นเป็นแหล่งแรงบันดาลใจสำคัญที่สามารถนำมาใช้สร้างสรรค์สินค้าและบริการใหม่ ๆ ใน

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ การส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการปรับใช้ความเป็นท้องถิ่นสามารถสร้าง มูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์หรือบริการที่มีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์

๔) เทคโนโลยี (Technology) การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการสร้าง ผลิตภัณฑ์หรือบริการที่มีความสร้างสรรค์ ทำให้เศรษฐกิจสร้างสรรค์สามารถเติบโตได้อย่างรวดเร็ว เทคโนโลยียังช่วยให้เกิดการเข้าถึงตลาดที่กว้างขวางขึ้นและช่วยสร้างช่องทางการตลาดใหม่ ๆ ที่ สามารถทำให้ผู้ประกอบการมีโอกาสในการเติบโตทางเศรษฐกิจได้มากขึ้น

๒.๓.๔ ประโยชน์ของเศรษฐกิจสร้างสรรค์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์มีบทบาทสำคัญในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม โดยมีประโยชน์หลายประการ ดังนี้

๑) ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน เนื่องจากเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณมาก จึงช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและช่วยส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากนี้ ยังสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศผ่านการส่งออกสินค้าและบริการที่มีความแตกต่างและมีมูลค่าเพิ่ม

๒) สร้างงานและโอกาสทางอาชีพใหม่ ๆ เศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นแหล่งงานที่สำคัญสำหรับ ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ เช่น นักออกแบบ ศิลปิน นักพัฒนาโปรแกรม ฯลฯ ซึ่งสามารถสร้างงาน ให้กับกลุ่มคนรุ่นใหม่และผู้ที่มีความสามารถในด้านนี้ นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอาชีพ ใหม่ ๆ ที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดที่เปลี่ยนแปลงไป

๓) ส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรม วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นมักเป็นแรงบันดาลใจให้กับ การสร้างสรรค์สินค้าและบริการในเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงเป็นการ สนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมและมรดกท้องถิ่นไปพร้อมกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจ

๔) เพิ่มความสามารถในการแข่งขันในระดับนานาชาติ การสร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มี เอกลักษณ์และความคิดสร้างสรรค์ สามารถช่วยให้ประเทศหรือชุมชนสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ โดยเฉพาะในยุคที่การค้าระหว่างประเทศมีการเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล การส่งออก สินค้าหรือบริการที่มีความสร้างสรรค์และมีมูลค่าเพิ่มจะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับประเทศและเพิ่มโอกาส ในการแข่งขันในระดับสากล

จากแนวความคิดสรุปได้ว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) คือแนวคิดที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมในการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์และบริการ โดยไม่เพียงแต่เน้นการใช้ทรัพยากรดั้งเดิม แต่ยังสร้างความแตกต่างด้วยแนวคิดใหม่ ๆ เพื่อสร้างความยั่งยืนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เศรษฐกิจสร้างสรรค์ช่วยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจผ่านการอนุรักษ์วัฒนธรรม

สร้างงานใหม่ ๆ และเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในระดับนานาชาติ นอกจากนี้ยังส่งเสริมการ พัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจสร้างสรรค์ยังต้องเผชิญ กับความท้าทาย เช่น การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน การพัฒนาทักษะ และการขยายตลาด

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

๒.๔.๑ ความหมายของเครือข่าย

มีนักวิชาการได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายไว้หลายท่าน ดังนี้ แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย (Network) หมายถึงการเชื่อมโยงหรือการติดต่อระหว่างบุคคล กลุ่มคน องค์กร หรือระบบต่าง ๆ ที่มีเป้าหมายร่วมกันในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ทรัพยากร หรือการสนับสนุนซึ่งกันและกัน เครือข่ายสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์กร โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน การเรียนรู้ การติดต่อสื่อสาร หรือการพัฒนาความ ร่วมมือในด้านต่าง ๆ

แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายสามารถนำไปใช้ได้ในหลายบริบท เช่น เครือข่ายทางสังคม (Social Network) ซึ่งหมายถึงการเชื่อมโยงของคนในสังคมที่มีผลต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ระหว่างกัน เครือข่ายทางธุรกิจ (Business Network) ที่เป็นการสร้างพันธมิตรทางธุรกิจเพื่อส่งเสริมความร่วมมือและการพัฒนา และเครือข่ายข้อมูล (Information Network) ซึ่งหมายถึงการเชื่อมต่อระหว่างอุปกรณ์หรือระบบคอมพิวเตอร์เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและทรัพยากร ในบริบทของการจัดการเครือข่ายยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของการทำงาน ร่วมกัน การสร้างเครือข่ายที่แข็งแกร่งจะช่วยเพิ่มโอกาสในการประสบความสำเร็จ เนื่องจากการมี เครือข่ายที่ดีทำให้การสนับสนุน การเรียนรู้ และการแบ่งปันทรัพยากรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

เสรี พงศ์พิศ[๙] กล่าวว่า “ เครือข่าย ” คือ ขบวนการสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์และความ ต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่าง โดยที่ สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน

ขนิฏฐา กาญจนรังสีนนท์[๑๐] กล่าวว่า เครือข่าย คือกลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูป หรือจัดระเบียบโครงสร้างที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระกิจกรรมที่ทำในเครือข่าย ต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน หรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการเป็นสมาชิกเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระ หรือความเป็นตัวของตัวเองของคน หรือองค์กรนั้น ๆ

นฤมล นิราทร[๑๑] เสนอว่าเครือข่ายหรือ Network มีความหมายได้หลาย ลักษณะ ซึ่งหากมองในเชิงโครงสร้าง เครือข่าย หมายถึง กลุ่มของจุดต่าง ๆ ซึ่งเชื่อมโยงต่อกัน ด้วยเส้นโดยจุดต่างๆ คือ บุคคลหรือกลุ่ม ส่วนเส้นที่เชื่อมนี้คือ ความสัมพันธ์ที่บุคคลหรือกลุ่ม ต่างๆ มีต่อกัน ได้กล่าวถึงลักษณะของเครือข่ายไว้ดังนี้

๑) เครือข่ายมีลักษณะเป็นโครงสร้างทางความคิด (Cognitive Structure) ไม่ว่าจะพัฒนาไปถึงระดับใด บุคคลที่เกี่ยวข้องในองค์กรเครือข่ายจะมีกรอบความคิดที่เกี่ยวกับองค์กรเครือข่ายใกล้เคียงกันในด้านความรู้ความสามารถ ความคาดหวังต่อเครือข่าย

๒) องค์กรเครือข่ายไม่มีลำดับขั้น (Hierarchy) การเชื่อมโยงระหว่างองค์กร เครือข่ายเป็นไปในลักษณะแนวราบ แต่ละองค์กรเป็นอิสระต่อกัน แต่ระดับความเป็นอิสระของแต่ละองค์ อาจไม่เท่ากัน

๓) องค์กรเครือข่ายมีการแบ่งงานกันทำ (Division of labour) การที่องค์กรเข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายกันเพราะส่วนหนึ่งคาดหวังการพึ่งพาแลกเปลี่ยนความสามารถระหว่างกัน ดังนั้นหากองค์กรใดไม่สามารถแสดงให้เป็นประจักษ์ก็อาจหลุดจากเครือข่ายได้ ในทางตรงกันข้าม หากได้แสดงความสามารถจะนำไปสู่การพึ่งพิงและขึ้นต่อกัน

---

[๙] เสรี พงศ์พิศ, **เครือข่าย**, (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

[๑๐] ขนิฏฐา กาญจนรังสีนนท์, การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์กรเครือข่าย, **วารสารพัฒนาชุมชน** , ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๙ (กันยายน), ๒๕๔๒, หน้า ๒๖-๓๐.

[๑๑] นฤมล นิราทร, **การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณา**, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๖.

๔) ความเข้มแข็งขององค์กรที่ร่วมกันเป็นเครือข่ายจะนำไปสู่ความเข้มแข็ง โดยรวมของเครือข่าย ดังนั้น การพัฒนาของแต่ละองค์กรเครือข่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญ

๕) องค์กรเครือข่ายกำหนดบริหารจัดการกันเอง (Self – regulating) ในการำงานร่วมกันในลักษณะแนวราบ จำเป็นต้องมีความสมานฉันท์ โดยผ่านกระบวนการทางประชาธิปไตย โดยตรง ซึ่งหมายถึงการต่อรองตกลงระหว่างองค์กรเครือข่ายเกี่ยวกับการบริหารจัดการภายใน เพื่อให้เครือข่ายสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้

๖) ความสำเร็จขององค์กรเครือข่ายมิใช่จะได้มาเพียงชั่วข้ามคืนแต่ต้องอาศัย ระยะเวลาในการบ่มเพาะความสัมพันธ์ ความศรัทธา และความไว้เนื้อเชื่อใจ ตลอดจนสร้างกรอบ ทางความคิดเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแก้ปัญหาร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งการดำเนินการร่วมกันระหว่างองค์กรเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

เสรี พงศ์พิศ[๑๒] สรุปไว้ว่าเครือข่ายทุกประเภท ทุกแบบทุกเครือข่ายมีลักษณะร่วมกัน ๕ ประการดังนี้

๑) เป็นกลุ่มองค์กรหรือบุคคลที่มาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และ ความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน

๒) เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคม โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๓) ดำรงอยู่ได้ยาวนาน ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่องไม่ใช่แบบเฉพาะกิจ

๔) สมาชิกมีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกันและร่วมกัน รับผิดชอบ

๕) มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกันและความมุ่งมั่นทีจะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

๒.๔.๒ องค์ประกอบสำคัญของการก่อเกิดเครือข่าย

อัลเทอร์ และ เฮ็จ (Alter and Hage)[๑๓] ได้ให้แนวคิดไว้ว่า ลักษณะของเครือข่ายมีดังนี้

---

[๑๒] อ้างแล้ว, เสรี พงศ์พิศ, หน้า ๑๐.

[๑๓]. Aler, Cathrin and Hage,Jerald, **Organization Workihg Togerher**, California : Sage, ๑๙๙๓, p ๒๓๘.

๑) มีลักษณะเป็นโครงสร้างเครือข่ายทางความคิด (Cognitive Structure) ไม่ว่าจะพัฒนาไปถึงระดับใด บุคคลที่เกี่ยวข้องในองค์กรเครือข่ายจะมีกรอบความคิดมีกรอบความคิดเกี่ยวกับองค์กรเครือข่ายใกล้เคียงกันในด้านความรู้ ความสามารถ ความคาดหวังต่อเครือข่าย

๒) องค์กรเครือข่ายมีลำดับขั้น (Hierarchy) การเชื่อมโยงระหว่างองค์กรเครือข่ายในลักษณะแนวราบ แต่ละองค์กรเป็นอิสระต่อกัน แต่ระดับความเป็นอิสระของแต่องค์กรอาจไม่เท่ากัน

๓) องค์กรเครือข่ายมีการแบ่งงานกันทำ (Division of Labors) การที่องค์กรเข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายเพราะส่วนหนึ่งคาดหวังการพึ่งพิงและเปลี่ยนความสามารถระหว่างกัน ดังนั้น หากองค์กรใดไม่สามารถแสดงความสามารถให้เป็นที่ประจักษ์ก็อาจหลุดออกจากเครือข่ายได้ ในทางตรงกันข้าม หากองค์กรใดสามารถแสดงความสามารถก็จะนำไปสู่การพึ่งพาการแบ่งงานกันทำ ทั้งยังเป็นการลดโอกาสที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งจะแสดงอำนาจเหนือเครือข่ายด้วย

๔) ความเข้มแข็งขององค์กรการร่วมกันเป็นเครือข่ายจะนำไปสู่ความเข้มแข็ง โดยรวมของเครือข่าย ดังนั้นการพัฒนาของแต่ละองค์กรเครือข่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญ

๕) องค์กรเครือข่ายกำหนดการบริหารจัดการกันเอง (Self – Regulating) ในการทำงานร่วมกันในลักษณะแนวราบ จำเป็นต้องมีความสมานฉันท์โดยผ่านกระบวนการทางประชาธิปไตย หมายถึง การตกลงระหว่างองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการภายใน เพื่อให้เครือข่ายสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้

๖) ความสำเร็จขององค์กรเครือข่ายมิใช่จะได้มาเพียงชั่วข้ามคืน แต่ต้องอาศัยระยะเวลาในการบ่มเพาะความสัมพันธ์ ศรัทธา และความไว้เนื้อเชื่อใจ ตลอดจนการสร้างกรอบทางความคิดเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแก้ปัญหาร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งการดำเนินการร่วมกันระหว่างองค์กรอย่างต่อเนื่อง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์[๑๔] ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของเครือข่าย มีดังนี้

๑) การรับรู้มุมมองร่วมกัน Common Perceptionสมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหาและมีสำนึกในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน มีประสบการณ์ในปัญหาร่วมกัน มีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพัน

---

[๑๔] เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (**กรุงเทพฯ : ซัคเซสมีเดีย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๓.

ในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เพราะหากสมาชิกไม่มีความเข้าใจในการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายจะทำให้การประสานงาน และการขอความร่วมมือในการดำเนินการเป็นไปอย่างยากลำบากเพราะต่างคนต่างก็ใช้กรอบการมองโลกคนละกรอบเหมือนใส่แว่นตากันคนละสี ย่อมมองปัญหาหรือความต้องการที่เกิดขึ้นไปคนละทิศทาง แต่มิได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายไม่สามารถจะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน เพราะมุมมองที่แตกต่างย่อมมีประโยชน์ช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ในการทำงาน แต่ความคิดที่แตกต่างนี้สมาชิกเครือข่ายยอมรับกัน มิฉะนั้นความแตกต่างที่มีอยู่จะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด

๒) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เป็นการมองเห็นภาพของจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกันและการมีเป้าหมายที่จะไปด้วยกันจะช่วยทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวมีพลัง เกิดเอกภาพและช่วยบรรเทาความขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของเครือข่ายพฤติกรรมการปฏิบัติของสมาชิกก็จะเริ่มแตกต่างจากสิ่งที่สมาชิกเครือข่ายกระทำร่วมกัน ดังนั้นแม้ว่าวิสัยทัศน์ร่วมกันเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการสร้างให้เกิดขึ้น แต่ก็จำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้และสมาชิกของเครือข่ายก็ควรมีวิสัยทัศน์ย่อยส่วนตัว ที่สอดคล้องไปด้วยกันกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายแม้อาจไม่ได้ซ้อนทับอย่างแนบสนิทกับวิสัยทัศน์ของเครือข่าย แต่อย่างน้อยก็ควรสอดรับไปในทิศทางเดียวกัน

๓) การเกิดผลประโยชน์และความสนใจร่วมกันMutual Interests/Benefits เครือข่ายเกิดจากที่สมาชิกแต่ละคนมีความต้องการของตนเอง แต่ความต้องการเหล่านั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ความจำกัดนี้ทำให้เกิดการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดใจให้รวมเป็นเครือข่าย ดังนั้น การรวมเป็นเครือข่ายจึงต้องตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน ซึ่งผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและไม่ใช่ตัวเงิน อาทิเกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับโอกาสในความก้าวหน้า ความสุข ความพึงพอใจ ฯลฯ กล่าวโดยสรุปก็คือ การที่จะดึงใครเข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการเครือข่ายจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม และในหลายกรณีอาจเป็นการพิจารณาล่วงหน้าก่อนที่เขาจะร้องขอด้วยซ้ำแม้ผลประโยชน์ที่แต่ละคนได้รับอาจมากน้อยแตกต่างกัน แต่ทุกคนได้รับผลประโยชน์ เมื่อใดสมาชิกได้รับประโยชน์ร่วมหรือเมื่อเขาคิดคำนวณแล้วเขาเสียมากกว่าได้เขาก็จะเริ่มถอยตัวเองออกจากเครือข่ายไปหรือเมื่อเขาได้รับการสนองตอบต่อความต้องการที่มีอย่างสมบูรณ์แล้ว เขาก็จะออกไปจากเครือข่ายในที่สุด ประเด็นสำคัญอีกประการ ก็คือผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับต้องเพียงพอสำหรับเขาในการที่จูงใจให้เข้ามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติจริง โดยไม่ได้มีส่วนร่วมแบบประดับที่มีเพียงตำแหน่งหรือรายชื่อในเครือข่ายแต่ไม่มีการเข้าร่วมปฏิบัติจริงในเครือข่าย

๔) การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (all stakeholders participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย จะต้องเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในเครือข่าย ซึ่งการมีส่วนร่วมย่อมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำในฐานะหุ้นส่วน (partner) ของเครือข่าย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (horizontal relationship) ที่เท่าเทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง (vertical relationship) หมายความว่า หากการรวมตัวเป็นเครือข่ายเกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐก็ต้องวางสถานะของตนเองเทียบเท่ากับประชาชนในฐานะของสมาชิกเครือข่ายอย่างแข็งขัน สถานะของสมาชิกในเครือข่าย ควรเป็นไปในลักษณะของความเท่าเทียมกัน (equal status) ในฐานะหุ้นส่วน (partner) ของเครือข่าย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (horizontal relationship) ที่เท่าเทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง (vertical relationship) หมายความว่า หากการรวมตัวเป็นเครือข่ายเกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐก็ต้องวางสถานะของตนเองเทียบเท่ากับประชาชนในฐานะของสมาชิกเครือข่าย

๕) กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship) คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมสร้างซึ่งกันและกัน โดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็น เครือข่ายมากกว่าการไม่สร้างเครือข่ายแต่ต่างคนต่างอยู่

๖) การพึ่งอิงร่วมกัน (interdependence) เนื่องจากความจำกัดของสมาชิกด้านในเครือข่ายทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ สมาชิกเครือข่ายจึงไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ด้วยตนเอง การจะทำให้สมาชิกหรือหุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันให้แน่นหนาจำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่า หากเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงไปได้ การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคน จึงจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย ซึ่งการพึ่งพิงอิงร่วมกันนี้จะส่งผลทำให้สมาชิกต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

๗) การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (interaction) หากสมาชิกในเครือข่ายไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันแล้ว ย่อมไม่มีทางที่จะเกิดความร่วมมือกันได้ และจะไม่เกิดเครือข่ายความร่วมมืออย่างแท้จริง ดังนั้น สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทางการเขียนหรือการพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว จะเป็นลักษณะความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกัน (reciprocal exchange) มิใช่ปฏิสัมพันธ์ฝ่ายเดียว (unilateral exchange) ยิ่งสมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใด ก็จะยิ่งความผูกพันภายในระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น ช่วยให้เกิดการ

เชื่อมโยงในระดับที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น (highly integrated) นอกจากนี้การปฏิสัมพันธ์ยังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น อันจะช่วยให้เครือข่ายเข้มแข็งยิ่งขึ้น

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร [๑๕] กล่าว่าองค์ประกอบของเครือข่าย มีดังนี้

๑) หน่วยชีวิตหรือสมาชิก หน่วยชีวิตและสมาชิกเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของ ความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการ สานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกัน ตามหลักของ ธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่อง เพื่อรักษาความเป็นไป ของชีวิต ดังนั้น หน่วยชีวิต หรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่จะก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

๒) จุดมุ่งหมายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งเพราะหากว่าบุคคล กลุ่ม องค์กรมารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมาย ร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมิอาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมี ความหมายถึง “การรวมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์ และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

๓) การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึกการที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลมา รวมกัน สิ่งที่ยึดโยงสิ่งต่างๆเข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกันและกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่มาจากส่วนลึกภายในจิตใจของตนแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น

๔) การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน โดยองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่ขาดมิได้ คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนความรู้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่ายนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้า เข้าหากันมากขึ้น นอกจากนี้ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการนั้นบรรลุเป้าหมายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นแนวคิดกระบวนการ และวิธีการของการจัดการเครือข่าย

---

[๑๕] พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, เครือข่ายธรรมชาติความรู้และการจัดการ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เดือน ,๒๕๔๗), หน้า ๑๘-๕๐.

๕) ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยกันแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่ายคือข่อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่การ สื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบ ความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่าย เกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

ดังนั้น เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนจึง หมายถึง คณะบุคคลที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดทำกิจการอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อประโยชน์ในการกำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย

๒.๔.๓ กระบวนการสร้างเครือข่าย

สำนักบริหารกองทุนพัฒนาชุมชน[๑๖] ได้ให้ความหมาย การสร้างเครือข่ายไว้ว่า การสร้างเครือข่าย คือ การทำให้มีการติดต่อ และการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร และการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิง นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบการติดต่อเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย

นฤมล นิราทร[๑๗] ได้กล่าวว่า ในการที่จะสร้างเครือข่าย จำเป็นต้องมีเทคนิคและวิธีการในการสร้างเครือข่ายด้วยการหาเหตุผลสนับสนุน การที่บุคคล องค์กร มารวมตัวกันเป็นกลุ่ม เพราะมีความสนใจร่วมกัน ยังไม่สามารถที่จะเรียกว่าเครือข่ายได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นจึงได้จำแนกกระบวนการสร้างเครือข่ายออกเป็นขั้นตอน ดังนี้

๑. ขั้นตระหนักถึงความจำเป็นในการจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เป็นขั้นตอนที่ผู้ปฏิบัติงานหรือฝ่ายจัดการ ตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เพื่อที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายรวมทั้งพิจารณาองค์กรต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมเข้าเป็นเครือข่ายทำงาน

๒.ขั้นติดต่อกับองค์กรที่จะเป็นเครือข่ายจะเกิดขึ้นเมื่อองค์กรมีความต้องการเหมือนกันและต้องการกระทำกิจกรรมตอบสนองความต้องการที่เหมือน ๆ กัน

---

[๑๖] สำนักบริหารกองทุนพัฒนาชุมชน, **“ทำได้ หายจน” เรื่องราวการต่อสู้ชีวิตกับรวมอาชีพครัวเรือน กข.คจ.ดีเด่น**, (กรุงเทพ ฯ : ผู้แต่ง, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

[๑๗] อ้างแล้ว , นฤมล นิราธร,หน้า ๒๑.

๓.ขั้นตอนการสร้างพันธกรณีร่วมกันเป็นขั้นตอนการสร้างความผูกพันซึ่งหมายถึงการตกลงในความสัมพันธ์ต่อกันในขั้นตอนนี้องค์กรเข้าสู่การทำงานร่วมกันทำกิจกรรมร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือการไปเสาะแสวงหาความรู้ร่วมกัน

๔.ขั้นตอนพัฒนาความสัมพันธ์ เป็นขั้นตอนที่เครือข่ายปรากฏเป็นรูปธรรม เริ่มตกลงกันในเรื่องการบริหารจัดการ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ จัดวางข้อตกลงในการทำงาน กำหนดบทบาทของสมาชิก รวมทั้งสิทธิหน้าที่ต่าง ๆ

๕.ขั้นตอนการทำกิจกรรมร่วมกันในเมื่อเครือข่ายรู้สึกว่าตนได้รับประโยชน์จากการเป็นเครือข่าย ความสัมพันธ์ของเครือข่ายจะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น อาจนำไปสู่การขยายตัว ขยายกิจกรรม หรืออาจจะเกิดการลงทุนเพื่อดำเนินการจัดตั้งองค์กรใหม่ร่วมกัน

๒.๔.๔ รูปแบบเครือข่าย

สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ[๑๘] ได้อธิบายรูปแบบของเครือข่ายพอสรุปได้ว่า

๑.๑ เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ การเกิดเครือข่ายที่เป็นสายใยของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในอดีตนั้น เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ซึ่งความสัมพันธ์นี้อาจเนื่องมาจากมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน หรือมีความเชื่อถืออย่างเดียวกัน เป็นครูเป็นศิษย์กัน หรือเคยแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างกัน

๑.๒ เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยการจัดตั้ง การเกิดขึ้นของเครือข่าย อาจเกิดขึ้นจากการขาดความพร้อมและความต้องการของผู้นำและเครือข่าย ในบางกรณีก็เกิดจากการต่อรองขององค์กรภายนอกที่เข้าไปจัดตั้งกลุ่มเพื่อให้เกิดเครือข่าย

กล่าวโดยสรุปใต้ว่า เครือข่ายทางสังคมเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของ ปัจเจกบุคคล กลุ่ม และองค์กร ผ่านรูปแบบของปฏิสัมพันพันธ์ทางสังคม ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัยการแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีโครงสร้าง และรูปแบบที่หลากหลายตลอดจนมีเป้าหมายร่วมกัน

๒.๔.๕ การสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social Network Construct)

นฤมล นิราทร, ๒๕๔๓ การสร้างเครือข่าย หมายถึง กิจกรรมในการก่อให้เกิดกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นกลุ่มองค์กรหรือกลุ่มบุคคล เพื่อวัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยน การจัดกิจกรรม ต้องอาศัย

---

[๑๘] สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน, (กรุงเทพ ฯ เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๘-๘๑.

การมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาก่อนหน้าที่จะทำความตกลงเป็นองค์กรเครือข่ายสำหรับเหตุผลในการสร้างเครือข่ายทางสังคมนั้น นฤมล นิราทร (๒๕๔๓) ได้ กล่าวถึงเหตุผลดังต่อไปนี้

๑. ต้องการมีเพื่อนในการทำงาน ต้องการมีหมู่ มีพวก

๒. ต้องการทรัพยากรในการทำงาน

๓. ต้องการรับภาระความเสี่ยงในกิจกรรมร่วมกัน

๔. ต้องการความชำนาญเฉพาะด้านในการแก้ไขปัญหา

๕. ต้องการประหยัด

๖. ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน รวมไปถึงมีปัจจัยเสริมที่เป็นเงื่อนไขสำคัญคือ ความเต็มใจที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

๒.๔.๖ การพัฒนาเครือข่าย

แนวทางการสร้างและพัฒนาเครือข่ายที่มุ่งรักษาความสมดุลระหว่างความต้องการของหน่วยสนับสนุนและเครือข่าย ดังนี้

๑) ปัจจัยนำเข้าจากภายนอก ประเด็นสำคัญที่สุด คือ อันตรายอันเกิดจากทรัพยากร จากภายนอกที่ให้ผลเสียมากกว่าผลดี การเปิดกว้างและกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมสามารถ ช่วยได้ การรวมศูนย์จะมีมากผ่านการจัดหาเงินอุดหนุน และเป็นการทำลายเครือข่ายจึงเป็นเรื่อง สำคัญที่ต้องให้ตัวแทนกลุ่มมีความรับผิดชอบในการระดมทรัพยากรแทนที่หน่วยงานสนับสนุนจะเป็น หัวเรี่ยวหัวแรงในเรื่องนี้

๒) ความเป็นเอกภาพ รูปแบบที่ถูกออกแบบไว้ยากที่จะเติบโตได้แต่ละเครือข่ายไม่เหมือนกัน ต้องเปิดโอกาสให้เครือข่ายออกแบบของตัวเอง

๓) คำนิยาม เครือข่ายต้องนิยาม/กำหนดวัตถุประสงค์ และขอบเขตประเด็นหรือ ขอบเขตพื้นที่ของตัวเอง เครือข่ายจำเป็นต้องแน่ใจว่าไม่ซ้ำซ้อนหรือแข่งขันกับเครือข่ายที่มีอยู่แล้วแต่ จะพัฒนาความสัมพันธ์ไปเชื่อมโยงกับสถาบันที่เกี่ยวข้อง

๔) ความเกี่ยวข้องในวงกว้าง ถ้าจะให้เครือข่ายอยู่รอดเครือข่ายต้องมีสมาชิกที่มีความมุ่งมั่น อยู่เป็นหลักในการดำเนินกิจกรรของเครือข่ายมากกว่า ๑ คน ต้องมีกลุ่มแกนของเครือข่ายที่คอยผลักดัน คนกลุ่มนี้ควรเป็นคนที่คอยกระตุ้นให้ความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายมีอยู่อย่างต่อเนื่องและควรติดต่อสื่อสารกับสมาชิกที่ห่างหายไปให้บ่อยครั้ง สม่ำเสมอ มีการแบ่งงานให้กับสมาชิกร่วมผิดชอบ

๕) การมีส่วนร่วม ปกติเครือข่ายประกอบด้วย สมาชิกขององค์การพัฒนาเอกชน นักวิจัย องค์การชุมชน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริมการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างผู้มี ส่วนได้ส่วนเสียใกล้ชิด เพื่อให้แน่ใจว่าคนเหล่านี้ยังคงติดต่อและเอื้อประโยชน์ให้กันอยู่

๖) ความขัดแย้งภายในสมาชิกเครือข่ายมักจะสงสัยระแวงกัน หรือมีวาระแฝงต่างกันออกไป การเปิดเผยและการติดต่อสื่อสารที่ดีภายในเครือข่ายจะช่วยลดความตึงเครียดได้ความเป็นประชาธิปไตย และการบวนการตัดสินใจแบบใสสะอาด มีความสำคัญสำหรับการจัดการกับเรื่องนี้

๗) รางวัลการรับรู้ถึงความพยายามที่สมาชิกทุ่มเทให้กับเครือข่ายมีความสำคัญต่อการรักษาไว้ซึ่งความกระตือรือร้นของสมาชิก แต่ก็เป็นที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นที่เครือข่ายอาจมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อเวลาผ่านไป กลุ่มแยกตัวออกไปตั้งใหม่ วาระที่สนใจเปลี่ยนไป สมาชิกลาออกหรือเข้ามาใหม่ คุณค่าของเครือข่ายอาจมาจากสายสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นบริเวณรอบ ๆ เครือข่าย

๘) ความยืดหยุ่นเครือข่ายต้องการกฎและความรับผิดชอบ แต่ต้องไม่ตายตัวมากเกินไป ความสามารถในการปรับมีความสำคัญต่อความยั่งยืนของเครือข่าย ขณะที่วัตถุประสงค์ของเครือข่ายควรจะชัดเจน แต่ก็ต้องมีขอบเขตที่เครือข่ายสามารถเปลี่ยนแปลงได้

๙) ทำประสบการณ์ให้เป็นเรื่องเป็นราวถ้าเครือข่ายเป็นการใช้ประโยชน์จากประสบการณ์การเรียนรู้ก็จำเป็นต้องถูกทำให้เป็นเรื่องเป็นราว เพื่อประโยชน์ต่อสมาชิกให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

๑๐) การให้เงินอุดหนุนเครือข่ายไม่อาจดำเนินกิจกรรมได้ด้วยตนเอง จำเป็นต้องใช้เงินและทรัพยากรอื่นที่ไม่ใช่ตัวเงินในการทำงานของเครือข่าย แหล่งอุดหนุนเงินที่หลากหลายเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างความยั่งยืนให้กับเครือข่าย

๑๑) ความถูกต้องตามกฎหมาย เครือข่ายต้องมีชื่อและมีการติดต่อเพื่อจัดตั้งชื่อเสียง เรียงนามของเครือข่าย การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานระดับสูง และการประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่างๆ จะช่วยสร้างความยั่งยืนและพลังอำนาจของเครือข่าย[๑๙]

๒.๔.๗ การจัดการเครือข่าย

ได้นำเสนอแนวทางการจัดการเครือข่ายไว้ ๓ ประเด็น ด้วยกัน[๒๐] คือ

---

[๑๙]Burke, Adam**, Communications & Development: A Practical Guide**, (London: Social Development Division Department for International Development, ๑๙๙๙), p.๗๙.

[๒๐] พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, **องค์การและการบริหารจัดการ,** (นนทบุรี : ธิงค์บียอนด์บุ๊คส์จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๓๑๘-๓๑๙.

๑) พลวัตของหุ้นส่วนในพหูองค์การ โครงสร้างองค์การที่ร่วมมือกันนั้นไม่ได้มี เฉพาะรูปแบบการบริหารแบบเครือข่าย แต่มีรูปแบบการบริหารที่แตกต่างกันถึงสามรูปแบบคือ รูปแบบบริหารเชิงเครือข่าย (Network Mode) รูปแบบการบริหารเชิงลำดับชั้น (Hierarchy Movie) และรูปแบบการตลาด (Market Mode) แต่ละรูปแบบจะปรากฏในแต่ละช่วงวงจรชีวิตของการ ปฏิบัติงานแบบหุ้นส่วนหลายองค์การ

วงจรชีวิตของการร่วมมือมี ๔ ขั้นตอนคือ ๑) การร่วมมือก่อนเป็นหุ้นส่วน (PreTurtnership Collaboration) ๒) การสร้างความเป็นหุ้นส่วนและการทำให้มั่นคง (partnership Creation and Coelentera) ๓) การส่งมอบแผนงานของหุ้นส่วน (Partnership Programmed Delivery) และ ๔) การยุติ และความต่อเนื่องของการเป็นหุ้นส่วน (Partnership Terminotics and Succession)

(๑) การร่วมมือก่อนเป็นหุ้นส่วน (Pre-partnerships Collaborative) มีลักษณะที่ ถูกกำหนดโดยรูปแบบเครือข่ายที่มีฐานอยู่บนความไม่เป็นทางการ ความไว้วางใจ และความตระหนักถึงการมีเป้าประสงค์ร่วมกัน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างหุ้นส่วนที่มีศักยภาพมีลักษณะไม่เป็นทางการและเน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คุณภาพของความสัมพันธ์ได้ถูกเชื่อมโยงโดยระดับของความไว้วางใจระหว่างผู้กระทำ และการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันถูกมองในฐานะที่นำไปสู่การมีประโยชน์ร่วมกัน หากมีความไว้วางใจระหว่างองค์การต่อจะมีเพียงผู้บริหารระดับสูงหรือ บุคลากรอาวุโสเท่านั้นที่เข้าร่วมประชุมระหว่างองค์การ แต่เมื่อใดก็ตามที่ระดับความไว้วางใจ เพิ่มขึ้นก็จะมีบุคลากรหลากหลายระดับที่เข้าร่วม ซึ่งทำให้ปัจจัยนำเข้าของเครือข่ายมีความหลากหลายยิ่งขึ้น มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และมีการขยายตัวของความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของเครือข่าย

ความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายถูกสร้างขึ้นมาจากการผสมผสานระหว่างวิสัยทัศน์ กับความคุ้มค่า โดยวิสัยทัศน์เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดความผูกพันของผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกเครือข่าย ขณะที่ความคุ้มต่ำจะเป็นสิ่งที่กำหนดว่าความสัมพันธ์นั้นมีความยั่งยืนมากน้อยเพียงใด ความคาดหวังเกี่ยวกับการมีประโยชน์ร่วมกันเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการร่วมมือก่อนเป็นหุ้นส่วน

(๒) การสร้างหุ้นส่วนและการทำให้มั่นคง การสร้างหุ้นส่วนเกี่ยวข้องกับการเจรจาต่อรองและ การแข่งขันเกี่ยวกับใครควรดำรงตำแหน่งใด และใคร ไม่ควรดำรงตำแหน่งใดในโครงสร้างของการ ทำงานร่วมกัน ในขั้นนี้บางครั้งสมาชิกจะเน้นในประเด็นเฉพาะบางประเด็น เช่น การจัดสรรที่นั่งใน คณะกรรมการหรือคณะผู้บริหารหรือการ ถกเถียงเกี่ยวกับภาวะผู้นำ การกำหนดบทบาท และการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาหรือประเด็นที่จะดำเนินการ

โครงสร้างในเชิงสายบังคับบัญชาที่ซ่อนเร้นหรือไม่สำคัญในขั้นความร่วมมือ ก่อนเป็นหุ้นส่วน เริ่มกลายเป็นเรื่องที่ปรากฏชัดเจนและมีความเป็นทางการมากขึ้นในขั้นนี้ อย่างไรก็ตามตามความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการก็ยังคงดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง และธรรมชาติของสายบังคับ บัญชาก็เป็นเรื่องที่มีการท้าทาย ถกเถียงและเป็นประเด็นปมปัญหา ระเบียบสำหรับหุ้นส่วนเป็นสิ่ง ที่จำเป็นที่ต้องมีการเจรจาต่อรองข้ามขอบเขตขององค์การและวัฒนธรรม

(๓) การปฏิบัติตามแผนงานของกลุ่มหุ้นส่วน (Partnership Programmer Delivery) แม้ว่า วลีทำนอง “หุ้นส่วน” และ “เครือข่าย” จะมีนัยแห่งความร่วมมือ แต่ในความเป็นจริงของการปฏิบัติงานร่วมของหลายองค์การกลับมีการแข่งขันระหว่างองค์การ การแข่งขันตำรงอยู่ในกลุ่มหุ้นส่วน โดยเฉพาะกระบวนการเสนอของบประมาณจากรัฐบาลกลางหรือหน่วยงานที่สนับสนุน ทุนอื่นๆ เป้าหมายของการแข่งขันเช่นนี้คือการกระตุ้นสมาชิกในกลุ่มหุ้นส่วนให้พัฒนานวัตกรรม และแผนงานที่มีความคุ้มทุนในการทำงาน และเพื่อเป็นหลักประกันว่าผู้สนับสนุนทุนได้รับความคุ้มค่ากับเงินที่สนับสนุนลงไปและประสิทธิผลของแผนงาน เมื่อได้รับงบประมาณ กลุ่มหุ้นส่วนเผชิญหน้ากับการท้าทายในการกระจาย งบประมาณ สำหรับการปฏิบัติตามแผนงาน ณ ขั้นนี้การแข่งขันนำไปสู่ความสัมพันธ์ในรูปแบบ การตลาดที่มีฐาน อยู่บนข้อตกลงตามสัญญาและตามที่อื่นเสนอต่อแหล่งทุน และเมื่อรูปแบบ การตลาดปรากฏขึ้นใน กลุ่มหุ้นส่วนก็จะเป็นอุปสรรคหรือขัดขวางการพัฒนาการของความไว้วางใจการช่วยเหลือซึ่งกันและ กัน และความร่วมมือระหว่างกลุ่มหุ้นส่วน

(๔) การยุติและความต่อเนื่องของการเป็นหุ้นส่วน (Partnership Termination arui Succession) มีแผนงานหลายแผนงานที่มีระยะเวลาของการได้รับทุนการสนับสนุน เช่น สามปี หรือห้าปี และเมื่อแผนงานเหล่านี้ไม่มีงบประมาณในการดำเนินการต่อไป กลุ่มหุ้นส่วนที่ร่วม ดำเนินงานภายใต้แผนงานมีทางเลือก ๓ ทางคือ

๑) การสร้างความต่อเนื่องของการเป็นหุ้นส่วนที่เป็นทางการที่อ ไปเพื่อดำรงความสัมพันธ์และแสวงหาแหล่งงบประมาณจากที่อื่นเพื่อทำงาน ร่วมกันต่อไป ๒) สลาย ความเป็นหุ้นส่วนและแยกย้ายกันไปปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ขององค์การตนเอง ๓) กลับไปใช้การ ประสานในเชิงเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการเพื่อร่วมมือกันดำเนินงานตามความเหมาะสมของสถานการณ์

๒) จุดอ่อนของเครือข่าย แม้ว่าเครือข่ายจะส่งผลในเชิงบวกต่อการปฏิบัติงาน การสร้างค่านิยมร่วม การสร้าง บรรทัดฐาน ความสามัคคีขององค์การกลุ่มสังคม หรือกลุ่มบุคคล ภายในเครือข่าย แต่หากเครือข่ายใดมีความผนึกแน่นภายในสูงที่มีจุดอ่อนดังนี้

(๑) เมื่อเครือข่ายใดเครือข่ายหนึ่งได้รับการจัดตั้งขึ้นมา จนกระทั่งมีความผนึกแน่นภายในสูง อาจทำให้เครือข่ายนั้น กลายเป็นเครือข่ายระบบปิด เน้นการมีปฏิสัมพันธ์เฉพาะภายในสมาชิก และ กีดกันหรือปิดกั้นหน่วยทางสังคมอื่นไม่ให้เข้าร่วมในเครือข่าย

(๒) เกิดการจำกัดของข้อมูลข่าวสารและการกีดกันการเข้าถึงทรัพยากรข้อมูลข่าวสารไหลเวียนอยู่เฉพาะในองค์การที่อยู่ในเครือข่าย ขณะที่องค์การอื่นๆ ที่อยู่นอกเครือข่ายไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารหรือได้รับข้อมูลข่าวสารน้อย ในกรณีที่เครือข่ายนั้นเป็นเครือข่ายของการสนับสนุนทุนเพื่อส่งเสริมการจัดทำโครงการทางสังคมหากเป็นองค์การเล็กและไม่อยู่ในเครือข่ายขององค์การให้ทุนโอกาสที่จะได้รับทุนก็มีต่ำกว่าองค์การที่อยู่ภายในเครือข่าย

(๓) เมื่อเครือข่ายมีความผนึกแน่นสูง ก็จะทำให้บรรทัดฐานหรือค่านิยมของเครือข่ายกลายเป็นกฎที่สมาชิกต้องยอมรับและปฏิบัติตาม สิ่งเหล่านี้อาจทำให้เสรีภาพหรือความคิดอิสระและความเป็นปัจเจกชนถูกกดทับและลดความสำคัญลงไป

๓) ปัญหาของเครือข่าย มีหลายประการดังนี้

(๑) เครือข่ายที่ไม่มีทิศทางวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ยากที่จะพัฒนากิจกรรมของเครือข่ายให้ตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้อย่างต่อเนื่อง

(๒) เครือข่ายที่มีสมาชิกหลากหลายประเภท หรือมีความแตกต่างมากระหว่างฐานะขนาด ความเข้มแข็ง และสถานภาพอื่นๆ ของสมาชิก หน่วยงานใหญ่มีทรัพยากรมากและสถาบันที่เจ้าหน้าที่ มีการศึกษาสูงเชื่อมั่นในตัวเองมีแนวโน้มที่จะครอบงำองค์การที่มีขนาดเล็กกว่า

(๓) การรวมศูนย์เกิดขึ้นเมื่อผู้ประสานงานของเครือข่าย เลขานุการ คณะทำงาน และคณะกรรมการเริ่มควบคุมดำเนินการเครือข่ายในนามของตนเองมากกว่าการประสานและอำนวยความสะดวกให้กับกิจกรรมของสมาชิก การตัดสินใจถูกรวมศูนย์และการติดต่อสื่อสารภายในเครือข่ายดำเนินการโดยเลขานุการ

(๔) บ่อยครั้งที่เครือข่ายประสบปัญหาอันเนื่องจากการขาดเงินทุนสำหรับกิจกรรม และการ ประสานงานภายในเครือข่าย โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เพื่อให้สมาชิกมาร่วมในกิจกรรม ของเครือข่าย ส่วนเครือข่ายที่มีทุนก็มักเกิดความเครียดเนื่องจากปัญหาในการจัดการและจัดสรร ค่าใช้จ่ายกับสมาชิกให้ทั่วถึง

(๕) เนื่องจากภายในเครือข่ายข้อมูลข่าวสารจะแพร่กระจายไประหว่างคนหนึ่งไปให้กับคนอื่นๆ ได้อย่างเสรี ทำให้อาจมีการส่งข่าวสารข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง เครือข่ายต้องสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยให้คนซักถามหรือวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลข่าวสารภายในเครือข่ายได้

(๖) เครือข่ายสามารถถูกกระทบจากการแข่งขันของเครือข่าย หรือองค์การอื่นที่มีงานคาบเกี่ยวกันซึ่งอาจนำไปสู่การร่วมมือกัน แต่ก็อาจนำไปสู่การแข่งขันเพื่อให้ได้รับการยอมรับการสนับสนุนทรัพยากรและการเพิ่มจำนวนสมาชิกได้เช่นกัน แหล่งทุนสามารถใช้จำนวนเครือข่ายที่มีให้เลือกเป็นข้ออ้างที่จะไม่ให้ทุนสนับสนุนกิจกรรมของเครือข่ายที่คล้ายคลึงกัน

(๗) การแข่งขันระหว่างเครือข่ายที่มีขอบเขตการดำเนินงานเหลื่อมซ้อนกันอาจ นำไปสู่ความ ร่วมมือกัน และการช่วงชิงเพื่อให้ได้รับการยอมรับ การสนับสนุน และการเข้าเป็นสมาชิกได้ในขณะเดียวกัน ทั้งนี้พบว่าการแข่งขันเป็นตัวการสำคัญในการทำลายเครือข่ายที่อยู่ลำดับท้ายๆ และมีทรัพยากรน้อยอีกด้วย

(๘) การติดตามและประเมินผลเครือข่ายมีค่อนข้างน้อย เนื่องจากธรรมชาติของ เครือข่าย คือ ความไม่เป็นระบบ และมีโครงสร้างหลวมที่มุ่งเน้นความก้าวหน้าในอนาคต ไม่ใช่ประสบการณ์ในอดีต นอกจากนี้ ยังพบว่าเป็นการยากที่จะนิยามตัวชี้วัดความสำเร็จของเครือข่าย และคุณลักษณะของผล และประโยชน์ของการสร้างเครือข่ายให้มีความเที่ยง

(๙) เครือข่ายระดับชาติและเครือข่ายระหว่างประเทศหลายแห่งพบกับปัญหาอุปสรรคทาง การเมืองทำให้มีสภาพที่ไม่มั่นคงและถูกควบคุมอย่างเข้มงวด โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนข่าวสาร และ การวิจารณ์รัฐบาล

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการสังคม

๒.๕.๑ ความหมายของสวัสดิการสังคม

คำว่า สวัสดิการ (Welfare) เป็นคำที่มีมาตั้งแต่ยุคโบราณ Welfare มาจากคำว่า Farewell ซึ่งหมายถึง "ไปต่อไป หรือดีขึ้น" สวัสดิการในความหมายกว้างจะหมายถึง สถานการณ์ที่ดีขึ้น ดังนั้นหากพิจารณาความหมายของสวัสดิการสังคม (Social Weltare) จะหมายถึงสภาวะที่ปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม มีความพึงพอใจกับสภาพความเป็นอยู่ตามมาตรฐาน หากพิจารณาจัดหมวดหมู่ความหมาย "สวัสดิการสังคม"สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ[๒๑]

๑. สวัสดิการเครื่องมือสร้างคุณภาพชีวิตและความมั่นคงของมนุษย์

สวัสดิการสังคม เป็นองค์ประกอบของงานที่มุ่งช่วยเหลือประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งในยามปกติและยามประสบปัญหา การให้ความช่วยเหลือมีหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นเงินสิ่งของ การดูแล

---

[๒๑] ดร.พงษ์เทพ สันติกุล,สวัสดิการสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในยุคโลกาภิวัฒน์,(กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙),หน้า ๔๓-๔๓.

การให้บริการ ในด้านต่าง ๆ คือ การศึกษา สาธารณสุข ที่อยู่อาศัย ประกันรายได้ การจ้างงาน และการให้บริการทางสังคม สวัสดิการสังคมยังหมายถึง การปฏิบัติจัดทำกิจกรรมทั้งหลายโดยภาครัฐหรือเอกชนซึ่งเป็นการดำเนินการเพื่อช่วยเหลือบุคคล ครอบครัว กลุ่มชน และชุมชน ให้มีมาตรฐานการครองชีพที่ดี มีสุขภาพและสังคมที่น่าพึงพอใจ โดยมุ่งให้สามารถช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นในสังคมได้ต่อไป กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นโดยหน่วยงานของทั้งภาครัฐและอาสาสมัคร เพื่อมุ่งป้องกันและแก้ปัญหาสังคม โดยการปรับปรุงความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคลกลุ่มและชุมชน ที่มีนักวิชาชีพที่เกี่ยวข้องอย่างอาทิ แพทย์พยาบาล นักกฎหมาย นักการศึกษา วิศวกร นักบริหาร นักสังคมสงเคราะห์ ตลอดจนผู้ช่วยนักวิชาชีพในสาขาต่าง ๆ อีกด้วยเพื่อเป็นเป้าหมายในการพัฒนาต่อไป

๒. สวัสดิการสังคมเป้าหมายการพัฒนา

สวัสดิการสังคม เป็นความพยายามส่งเสริมให้ประชาชนมีมาตรฐานความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐานที่มั่นคง โดยครอบคลุมการบริหารกับบุคลและชุมชนในลักษณะการพัฒนาสังคมและการเสริมสร้างให้บุคคลสามารถเผชิญกับปัญหาทางร่างกาย จิตใจ เศรษฐกิจและสังคมตลอดจนความพยายามขจัดสภาวะที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ของประชาชนให้หมด

ดังนั้น สวัสดิการสังคม (Social Welfare) เป็นการดำเนินงานที่มุ่งสร้างและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของมนุษย์ทั้งในยามปกติและยามประสบปัญหา ซึ่งเป็นการคำเนินการทั้งของภาครัฐ เอกชนองค์กรพัฒนาเอกชน วัตถุประสงค์หลักของสวัสดิการสังคม คือ การยกระดับความเป็นอยู่ที่ดี (Wel-being) ของมนุษย์ โดยเฉพาะบุคคลที่ตกอยู่ในภาวะยากลำบากโดยไม่เลือกปฏิบัติ สวัสดิการสังคมส่งเสริมและสนับสนุนความเป็นธรรมทางสังคม และเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนอย่างเท่าเทียม สวัสดิการสังคมมีรูปแบบและวิธีการดำเนินงานที่หลากหลาย เช่น การให้คำปรึกษาและการปฏิบัติงานรายบุคคล การปฏิบัติงานกลุ่มและชุมชน การเสริมพลังผู้ใช้บริการ ฯลฯ การดำเนินงานครอบคลุมประเด็นสำคัญ ๗ ด้าน ได้แก่ ๑) การศึกษา ๒) สุขภาพอนามัย ๓) ที่อยู่อาศัย ๔) การทำงานและการมีรายได้ ๕) ความมั่นคงทางสังคม ๖) บริการทางสังคม และ ๗) นันทนาการ[๒๒]

สวัสดิการสังคมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลชายหญิงตั้งแต่เกิดจนกระทั้งตายสิ่งที่ทุกคนจะต้องได้รับการบริการขั้นพื้นฐานเหมือนอย่างรัฐบาลที่ได้ดำเนินการให้ชุมชนทั้งคนผู้สูงอายุหรือทุกที่รัฐบาลได้พยายามเยียวยาด้วยการให้เรื่องของสวัสดิการแห่งรัฐเพื่อให้การช่วยเหลือประชาชนทุก

---

[๒๒] รศ.ดร.พงษ์เทพ สันติกุล, **องค์การและการบริหารจัดการสวัสดิการสังคมและสังคมเคราะห์**,พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์),๒๕๖๓,หน้า ๓.

รูปแบบ การจัดการบริการสังคมซึ่งอยู่ บนพื้นฐานความเชื่อที่แตกต่างกัน มีนักวิชาการได้ให้คำนิยามความหมายของคำว่า สวัสดิการสังคม ไว้แตกต่างกันไว้ในแต่ละช่วง ดังนี้

ระพีพรรณ คำหอม ปัจจุบันนิยามความหมายสวัสดิการโดยใช้เกณฑ์คุณภาพชีวิตที่ดีหรือการกินดีหรืออยู่เย็นเป็นสุข ยังคงใช้อยู่กับการจัดสวัสดิการท้องถิ่น ภายใต้ภารกิจการพัฒนากิจการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ เด็ก เยาวชน สตรี คนพิการ ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส และผู้ป่วยเอดส์ นิยามนี้จึงให้ความสำคัญกับรูปแบบการจัดสวัสดิการพื้นฐานเป็นหลัก เช่นการช่วยเหลือเป็นเงิน สงเคราะห์ เงินเบี้ยยังชีพแบบคั้นบันใด (อายุ ๖๐-๖๙) ๖๐๐ บาทเป็นต้น [๒๓]

พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ. ศ.๒๕๕๐ (ฉบับที่ ๒) **:** ได้ให้ความหมายสวัสดิการสังคมไว้ว่า ระบบการจัดบริการสังคมซึ่งเกี่ยกับการป้องกัน กากรแก้ไขปัญหา การพัฒนาและการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสมเป็นธรรม และให้เป็นไปตามมาตรฐาน ท่งทางด้านการศึกษา สุขภาพ อนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมากยได้ น้นทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการทางสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับ และมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ[๒๔]

ชัทเตอรี (Chatterjee) กล่าวว่า สวัสดิการสังคมเกี่ยวข้องกับระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคมของแต่ละประเทศปัจจุบันนักวิชาการด้านสวัสดิการได้แยกสวัสดิการเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ สวัสดิการเศรษฐกิจ สวัสดิการที่ใช่เศรษฐกิจ[๒๕]

องค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคมโดยทั่วไป มีการใช้ใน ๒ ลักษณะคือ ลักษณะกว้างและลักษณะแคบดังนี้

๑. องค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคมในลักษณะกว้างแบ่งเป็น ๗ ด้านได้แก่ การศึกษา (Education) สุขภาพอนามัย (Health) ที่อยู่อาศัย (Housing) การทำงานและการมีรายได้ (Employment and Income Maintenance) ความมั่นคงทางสังคม (Social Security) บริการสังคมและนันทนาการ (Recreation)

---

[๒๓] ระพีพรรณ คำหอม,**สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย**,พิมพ์ครั้งที่ ๔,(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗), หน้า ๔

[๒๔] ระพีพรรณ คำหอม, **สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย**,หน้า ๔-๑๑.

[๒๕] Chatterjee P. **Repackaging the Walfare State**. Washington: NASW Press, ๑๙๙๙), P ๒๔-๒๖.

๒. องค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคมในลักษณะแคบตามพระราชบัญญัติความมั่นคงทางสังคมของประเทศสหรัฐอเมริกาแบ่งเป็น ๓ บริการ ได้แก่ บริการประกันสังคม บริการสงเคราะห์ประชาชน บริการประชาสงเคราะห์/ บริการสาธารณูปการ และบริการสังคม ดังนั้น องค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคมในลักษณะกว้าง ๗ ด้าน และองค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคมในลักษณะแคบ ๓ ด้าน จึงขึ้นอยู่กับการนำไปใช้ของนักสวัสดิการสังคมสำหรับในสังคมไทยนำมาใช้ทั้ง ๒ ลักษณะ ทั้งด้านกว้างและด้านแคบ แต่โดยทั่วไปแล้วสังคมไทยมักจะรู้จักบริการสวัสดิการสังคมในลักษณะแคบมากกว่า โดยบริการประกันสังคมถือเป็นบริการที่นำไปสู่การสร้างความมั่นคงทางสังคมให้กับลูกจ้างผู้ใช้แรงงานที่พัฒนาขยายความครอบคลุมและสิทธิประโยชน์ทดแทนมากขึ้น ขณะที่บริการสงเคราะห์ประชาชนยังคงเป็นบริการที่รัฐต้องจัดสรรงบประมาณการช่วยเหลือกับผู้เดือดร้อน

กรมประชาสงเคราะห์ อธิบายว่าองค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคมประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ๗ ประการ คือ ๑. การศึกษา ๒. สุขภาพอนามัย ๓. ที่อยู่อาศัย ๔. การทำงานและการมีรายได้ ๕. ความมั่นคงทางสังคม ๖. บริการสังคม ๗. นันทนาการองค์ประกอบของ “งานสวัสดิการสังคม” สรุปได้ว่า “สวัสดิการสังคม” เกี่ยวข้องกับงานสาขาต่าง ๆ ๖ สาขา ได้แก่ ๑. การศึกษา ๒. การเคหะ ๓. การจัดบริการสังคม ๔. การประกันสังคม ๕. การสาธารณสุข ๖. การแรงงาน

สวัสดิการสังคม หมายถึง การปฏิบัติจัดทำทั้งหลาย ไม่ว่าโดยส่วนราชการหรือเอกชน เป็นการปฏิบัติจัดทำเพื่อช่วยเหลือบุคคล ครอบครัว กลุ่มชน และชุมชนให้มีมาตรฐานการครองชีพอันดี มีสุขภาพและสังคมที่น่าพึงพอใจ โดยมุ่งให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ และช่วยเหลือผู้อื่นในสังคมเดียวกันได้ต่อไป ความหมายของสวัสดิการสังคมว่า “ส่วนมากหมายถึงสถาบันและบริการต่าง ๆ ซึ่งมีความมุ่งหมายหลักเพื่อที่จะธำรงไว้และส่งเสริมความอยู่ดีของประชาชนในด้านร่างกาย สังคม สติปัญญา หรืออารมณ์

นักวิชาการต่างประเทศและนักวิชาการไทยได้นิยามไว้ในตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๑ – ๒๕๓๕ ซึ่งสะท้อนองค์ประกอบของสวัสดิการสังคมว่า เป็นงานที่มุ่งช่วยเหลือประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งในยามปกติและในยามที่ประสบปัญหา การให้ความช่วยเหลือมีหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นเงิน สิ่งของการดูแลและการให้บริการ (Cashes, Kinds, Care and Services) โดยมีองค์ประกอบของกิจกรรมด้านการศึกษา การสาธารณสุข ที่อยู่อาศัย การประกันรายได้ การจ้างงาน และบริการสังคม ซึ่งได้ให้ความหมายที่เพิ่มเติมนอกเหนือจากความเป็นอยู่ของประชาชน โดยเพิ่มว่า พื้นฐานในเรื่องสวัสดิการสังคมจะต้องประกอบด้วย มีหลักประกันรายได้ขั้นต่ำ มีการจัดหาบ้านช่องที่พักอาศัยของประชาชน มีบริการในเรื่องสุขภาพของประชาชน มีระบบการประกันสังคม

คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนางานสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ได้ให้คำนิยาม “สวัสดิการสังคม”ว่าหมายถึง ระบบการจัดบริการสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคม อันเนื่องมาจากการที่

ประชาชนไม่สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ หรือไม่สามารถปรับตัวเข้ากับระบบของสังคม และไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมของตนเองได้ ทั้งนี้ โดยที่บริการดังกล่าวจะต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชน และความมั่นคงทางสังคมในระดับมาตรฐานเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนต่อมา คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ ได้ปรับนิยามความหมายของสวัสดิการสังคม (Social Welfare) ในแผนพัฒนางานสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๕๐) ว่าหมายถึง ระบบการจัดบริการสังคม เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคมและพัฒนาสังคม รวมทั้งการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ในระดับมาตรฐาน โดยบริการดังกล่าวจะต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนให้ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ทั้งในด้านการศึกษาที่ดี การมีสุขภาพอนามัย การมีที่อยู่อาศัย การมีงานทำ การมีรายได้ การมีสวัสดิการแรงงาน การมีความมั่นคงทางสังคม การมีนันทนาการ และบริการทางสังคมทั่วไป โดยระบบการจัดบริการสังคมต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสิทธิที่ประชาชนต้องได้รับ ความหมาย “สวัสดิการสังคม” หมายถึง ระบบการจัดบริการสังคม ซึ่งเกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ไขปัญหา การพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสม เป็นธรรม และให้เป็นไปตามมาตรฐานทั้งทางด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการทางสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับ และมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ

๒.๕.๒ องค์ประกอบของสวัสดิการสังคม

องค์ประกอบของสวัสดิการสังคม มีอยู่ด้วยกันสองแบบ คือ

๑. กำหนดตามความหมายที่เป็น “สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคม” หรือ “สวัสดิภาพสังคม”อันเป็นความหมายกว้าง และ

๒. กำหนดตามความหมายที่เป็นกิจกรรม โครงการหรือบริการ ที่มีความหมายแคบกว่าความหมายแรก ซึ่งมักจะกำหนดตามพระราชบัญญัติความมั่นคงทางสังคม(Social Security Act ๑๙๓๕) ของประเทศสหรัฐอเมริกาดังนั้น องค์ประกอบของสวัสดิการสังคมตามความหมายแรก หรือความหมายกว้างจะประกอบด้วยปัจจัยด้านต่าง ๆ ๗ ประการ โดยถือว่า ประชาชนจะมีความเป็นอยู่ที่ดีได้จำเป็นต้องคำนึงปัจจัยเหล่านี้ คือ

๑. การศึกษา (Education)

๒. สุขภาพอนามัย (Health Care)

๓. ที่อยู่อาศัย (Housing)

๔. การทำงานและการมีรายได้ (Employment and Income Maintenance)

๕. ความมั่นคงทางสังคม (Social Security)

๖. บริการสังคม (General Social Services)

๗. นันทนาการ (Recreation)

อย่างไรก็ตาม การจำแนกองค์ประกอบของสวัสดิการสังคม ยังมีความแตกต่างกันในเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องหลาย ๆ แห่ง เช่น มีผู้นิยมจำแนกองค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคมตามพระราชบัญญัติความมั่นคงทางสังคมของสหรัฐอเมริกา โดยแบ่งเป็น ๓ ประเภทใหญ่ ๆคือ

๑. การประกันสังคม (Social Insurance)

๒. การสงเคราะห์ประชาชน (Public Assistance)

๓. การบริการสังคม (Social Services)

การบริการประกันสังคม เป็นบริการที่เกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยใช้ระยะเวลาอยู่นานถึง ๓๘ ปี (๒๔๙๕ - ๒๕๓๓) ซึ่งกฎหมายดังกล่าวบังคับให้สถานประกอบการที่มีลูกจ้างตั้งแต่ ๑๐ คนขึ้นไป ต้องจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนประกันสังคม การจ่ายเงินเข้ากองทุนประกันสังคมประกอบด้วย ๓ ฝ่าย ได้แก่ นายจ้าง ลูกจ้าง และรัฐบาล ในอัตราไม่เกินร้อยละ ๑.๕ ของลูกจ้าง

ดังนั้น องค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคม ในลักษณะกว้าง ๗ ด้าน และองค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคมในลักษณะแคบ ๓ ด้าน จึงขึ้นอยู่กับการนำไปใช้ของนักสวัสดิการสังคม สำหรับในสังคมไทยนำมาใช้ทั้ง ๒ ลักษณะ ทั้งด้านกว้างและด้านแคบ แต่โดยทั่วไปแล้วสังคมไทยมักจะรู้จักบริการสวัสดิการสังคมในลักษณะแคบมากกว่า โดยบริการประกันสังคมถือเป็นบริการที่นำไปสู่การสร้างความมั่นคงทางสังคมให้กับลูกจ้างผู้ใช้แรงงานที่พัฒนาขยายความครอบคลุม และสิทธิประโยชน์ทดแทนมากขึ้น ขณะที่บริการสงเคราะห์ประชาชนยังคงเป็นบริการที่รัฐต้องจัดสรรงบประมาณการช่วยเหลือกับผู้เดือดร้อน เป็นต้น ปัจจุบันรัฐพยายามใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน องค์กรภาคเอกชนองค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาร่วมรับผิดชอบในระบบสวัสดิการสังคมมากขึ้น

สรุปได้ว่า สวัสดิการสังคม เป็นการดำเนินการเพื่อการส่งเสริมและพัฒนางานทางเป็นสังคมโดยเฉพาะการดำเนินการเพื่อทำการสงเคราะห์แก่คนในกลุ่มเป็นระบบการจัดสวัสดิการเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคม อันเนื่องมาจากการที่ประชาชนไม่สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ หรือไม่สามารถ

ปรับตัวเข้ากับระบบของสังคม และไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมของตนเองได้ สวัสดิการสังคมจึงจำเป็นต้องดำเนินการเพื่อทุกเพศทุกวัยทั้งคนปกติและคนพิการ

๒.๖ บริบทของพื้นที่วิจัย

๒.๖.๑ ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดหนองคาย

๑) สภาพทางภูมิศาสตร์ จังหวัดหนองคาย ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย อยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางหลวงแผ่นดินสาย ๒ (มิตรภาพ) ประมาณ ๖๑๕ กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ ๓,๐๒๖.๕ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑.๙ ล้านไร่ คิดเป็นพื้นที่ร้อยละ ๐.๕๙ ของพื้นที่ทั้งประเทศพื้นที่มีลักษณะพิเศษ ทอดยาวขนานตามลำน้ำโขงติดเขตชายแดนกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นระยะทาง ๑๙๕ กิโลเมตร

ลักษณะของพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ค่อนข้างราบ เป็นคลื่นลอนลาดและเป็นภูเขาที่มีความสูงชันจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ ๒๐๐ เมตร เป็นบริเวณเทือกเขาต่างๆ ทางทิศตะวันตก จังหวัดหนองคายมีลักษณะพิเศษ คือ สภาพพื้นที่ของจังหวัดจะทอดยาวขนานไปตามลำน้ำโขงติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวตลอดแนว

ตำแหน่ง พิกัด UTME ๒๖๐,๘๐๙ เมตร UTMN ๑,๙๗๗,๙๙๐ เมตร

ที่มา : กรมแผนที่ทางทหาร ๑:๕๐,๐๐๐ Zone ๔๘

ขอบเขตจังหวัด ที่ตั้ง

ทิศเหนือติดแม่น้ำโขงอันเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ติดอำเภอบ้านดุง อำเภอเพ็ญ อำเภอสร้างคอม และอำเภอ บ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

ทิศตะวันออกติดอำเภอโซ่พิสัย และอำเภอปากคาด จังหวัดบึงกาฬ

ทิศตะวันตกติดอำเภอปากชม จังหวัดเลย

๒) ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดหนองคาย โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง แยกได้เป็น ๔ บริเวณ คือ

๑) พื้นที่ค่อนข้างราบ ได้แก่ เขตอำเภอเมืองหนองคาย อำเภอท่าบ่อ อำเภอศรีเชียงใหม่ ซึ่งใช้ประโยชน์ในการทำนา และปลูกพืชสวนบริเวณริมน้ำโขง

๒) พื้นที่เป็นคลื่นลอนลาด กระจายอยู่ทุกอำเภอเป็นหย่อมๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ ทำนาส่วนใหญ่ และปลูกพืชไร่ พืชสวนและป่าธรรมชาติ

๓) พื้นที่เป็นคลื่นลอนชันและเป็นเขาเป็นป่าธรรมชาติ เช่น ป่าไม้เต็งรัง เบญจ-พรรณ พบในเขตอำเภอสังคม

๔) สภาพพื้นที่เป็นภูเขาที่มีความสูงชันจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ ๒๐๐ เมตร เป็นบริเวณเทือกเขาต่างๆ ทางทิศตะวันตกในเขตอำเภอสังคม

๓) การปกครอง จังหวัดหนองคาย มีพื้นที่ทั้งหมด ๓,๐๒๖.๕๓ ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครอง เป็น ๙ อำเภอ คือ อำเภอเมืองหนองคาย อำเภอท่าบ่อ อำเภอโพนพิสัย อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอสังคม อำเภอสระใคร อำเภอเฝ้าไร่ อำเภอรัตนวาปี และอำเภอโพธิ์ตาก มีตำบล ๖๒ ตำบล ๗๒๒ หมู่บ้าน มีองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนทั้งสิ้น ๖๒ แห่ง ซึ่งประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง, เทศบาลเมือง ๒ แห่ง, เทศบาลตำบล ๑๗ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล ๔๘ แห่งจังหวัดหนองคาย มีจำนวนประชากร รวมทั้งสิ้นจำนวน ๕๑๐,๒๖๓ คน เป็นชายทั้งหมดจำนวน ๒๕๕,๓๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๔ และเป็นหญิงทั้งหมดจำนวน ๒๕๔,๙๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๙๖ อำเภอที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด คือ อำเภอเมืองหนองคาย และอำเภอที่มีจำนวนประชากรน้อยที่สุด คือ อำเภอโพธิ์ตาก

๔) จุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ จังหวัดหนองคายเป็น ๑ ใน ๓๐ จังหวัดของประเทศไทยที่มีพื้นที่ติดชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยจังหวัดหนองคายมีพื้นที่ชายแดนตามลำน้ำโขงติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นระยะทาง ๑๙๕ กิโลเมตร จังหวัดหนองคายมีที่ตั้งอยู่ตรงกันข้ามกับนครหลวงเวียงจันทน์ เมืองหลวงของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นจังหวัดเดียวของประเทศไทยที่มีสถานที่ตั้งอยู่ใกล้กับเมืองหลวงของประเทศเพื่อนบ้านมากที่สุด ประมาณ ๒๕ กิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีอำเภอที่ตั้งอยู่ใกล้ตามแนวตะเข็บชายแดน รวม ๖ อำเภอ คือ (๑) อำเภอเมืองหนองคาย (๒) อำเภอท่าบ่อ (๓) อำเภอศรีเชียงใหม่ (๔) อำเภอสังคม (๕) อำเภอโพนพิสัย และ(๖) อำเภอรัตนวาปี มีด่านถาวร และจุดผ่อนปรนที่ใช้เป็นเส้นทางในการติดต่อทำมา/ค้าขายไปมาหาสู่ระหว่าง ๒ ประเทศ เป็นจุดผ่านแดนถาวร จำนวน ๒ จุด และเป็นจุดผ่อนปรน จำนวน ๔ จุด คือ

(๑) จุดผ่านแดนด่านถาวร ๑. ด่านสะพานมิตรภาพไทย-ลาว บ้านเหล่าจอมมณี อำเภอเมืองหนองคาย กับบ้านดงพูสี เมืองหาดทรายฟอง กำแพงนครหลวงเวียงจันทน์ เปิดให้บริการทุกวัน เวลา ๐๖.๐๐-๒๒.๐๐ น. การคมนาคมทางบกข้ามสะพานมิตรภาพไทย-ลาว โดยรถยนต์ และรถไฟ

๒. ด่านตรวจคนเข้าเมืองท่าเสด็จ-ท่าเดื่อ เมืองหาดทรายฟอง กำแพงนครหลวงเวียงจันทน์ เปิดให้บริการทุกวัน เวลา ๐๘.๐๐-๑๗.๐๐ น. การคมนาคมทางน้ำ เรือหางยาว และเรือโดยสาร

(๒) จุดผ่อนปรน

๑. จุดผ่อนปรนอำเภอสังคม-เมืองสังทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ตั้งอยู่บ้านม่วงหมู่ที่ ๒ บ้านโคกแห่-เมืองสังทอง เปิดสัปดาห์ละ ๒ วัน คือ วันพุธกับวันเสาร์เวลา ๐๖.๐๐-๑๘.๐๐ น. การคมนาคมทางน้ำ โดยเรือหางยาวและเรือโดยสาร

๒. จุดผ่อนปรนอำเภอศรีเชียงใหม่-เมืองสีโคตรตะบอง นครหลวงเวียงจันทน์ ตั้งอยู่บ้านหม้อ ตำบลบ้านหม้อ-บ้านด่านคำ (ด่านเก้าเลี้ยว) เมืองสีโคตรตะบอง เปิดสัปดาห์ละ ๒ วัน คือ วันอังคารกับวันเสาร์ เวลา ๐๘.๐๐-๑๗.๐๐ น. การคมนาคมทางน้ำ โดยเรือหางยาว และเรือโดยสาร

๓. จุดผ่อนปรนหมู่ที่ ๑ ตำบลจุมพล อำเภอโพนพิสัย-บ้านโคน เมืองปากงึม นครหลวงเวียงจันทน์ เปิดสัปดาห์ละ ๒ วัน คือ วันอังคารกับวันเสาร์ เวลา ๐๘.๐๐-๑๖.๐๐ น. การคมนาคมทางน้ำ โดยเรือหางยาว และเรือโดยสาร

๔. จุดผ่อนปรนบ้านเปงจาน ตำบลโพนแพง อำเภอรัตนวาปี-บ้านทวย เมืองท่าพระบาท เปิดสัปดาห์ละ ๒ วัน คือ วันพุธกับวันอาทิตย์ การคมนาคมทางน้ำ โดยเรือหางยาว และเรือโดยสาร

๕) โครงสร้างพื้นฐาน

๑) ไฟฟ้า มีโรงไฟฟ้า ๓ สถานี กำลังผลิตรวม ๑๕๐ เมกะวัตต์ ประกอบด้วยสถานีไฟฟ้าอำเภอเมืองหนองคาย, สถานีไฟฟ้าอำเภอโพนพิสัย, และสถานีไฟฟ้าอำเภอศรีเชียงใหม่ การจำหน่ายไฟฟ้ารวม ๒๖,๖๖๘,๓๕๗.๘๓ กิโลวัตต์ ที่อาศัย ๑๔,๔๒๖,๖๑๒ กิโลวัตต์ สถานธุรกิจและอุตสาหกรรม ๙,๕๑๙,๒๕๖.๑๑ กิโลวัตต์ สถานที่ราชการและสาธารณชน ๒,๗๒๒,๔๘๙.๗๒ กิโลวัตต์ (ที่มา: การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดหนองคาย)

๒) โทรศัพท์ หน่วยงานที่ให้บริการโทรศัพท์ คือ บริษัท ที โอ ที จำกัด ปัจจุบัน

จังหวัดหนองคายมีผู้ใช้โทรศัพท์ รวมทั้งหมด ๒๔,๓๒๖ เลขหมายโทรศัพท์บ้าน (เลขหมายผู้เช่า) จำนวน ๑๖,๔๐๕ เลขหมาย และโทรศัพท์สาธารณะ (ทุกประเภท) จำนวน ๑,๒๗๙ เลขหมาย

๓)น้ำประปา จังหวัดหนองคาย มีกำลังผลิตน้ำประปาในจังหวัดทั้งสิ้น จำนวน ๖,๒๐๐,๐๐๐ ลบ.ม. ต่อปี มีผู้ใช้น้ำประปาทั้งสิ้น ๑๖,๕๔๐ ราย โดยแหล่งน้ำดิบของการประปาจังหวัดหนองคายอยู่ในลุ่มแม่น้ำโขง ปริมาณน้ำที่จ่ายเพื่อสาธารณประโยชน์และรั่วไหล ๑๓๕,๑๐๒ ลบ.ม. ปริมาณที่ใช้ในระบบ ๒๐๐,๐๐๐ ลบ.ม. (ที่มา : การประปาส่วนภูมิภาคหนองคาย)

๔) แหล่งน้ำ จังหวัดหนองคายมีลุ่มน้ำสำคัญที่ประชาชนใช้ในการอุปโภค/บริโภค ด้านการเกษตร การประมง ปศุสัตว์ และอื่นๆ ดังนี้

(๑) ลุ่มน้ำโขง มีลุ่มน้ำย่อยอีก ๕ แห่ง ประกอบด้วย - ห้วยน้ำโสม พื้นที่ลุ่มน้ำ ๘๐.๗๓๒ ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำ ๓๓.๑๐ ล้านลูกบาศก์เมตร พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ในเขตอำเภอสังคม รวม ๕๐,๔๕๐ ไร่ ห้วยโมง พื้นที่ลุ่มน้ำ ๔๖๐.๙๓๕ ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำ ๒๐๕.๘๓ ล้านลูกบาศก์เมตร พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ในเขตอำเภอท่าบ่อ โพธิ์ตาก และศรีเชียงใหม่รวม ๒๕๗,๐๐๐ ไร่ ห้วยคุก-บังพวน พื้นที่ลุ่มน้ำ ๔๒๐.๑๙๒ ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำ ๒๐๓.๑๗ ล้านลูกบาศก์เมตร พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ในเขตอำเภอท่าบ่อ และเมืองหนองคายรวม ๒๖๐,๐๐๐ ไร่ ห้วยน้ำฮวย พื้นที่ลุ่มน้ำ ๓๙๑.๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำ ๑๖๔.๗๙ ล้านลูกบาศก์เมตร พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ในเขตอำเภอสังคม รวม ๒๔๐, ๐๐๐ ไร่ ห้วยน้ำสวย พื้นที่ลุ่มน้ำ ๓๗๙.๒๐๐ ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำ ๑๘๔.๕๕ ล้านลูกบาศก์เมตร พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ในเขตเมืองหนองคายและอำเภอโพนพิสัย รวม ๒๔๕,๐๐๐ ไร่

(๒) ลุ่มน้ำสงคราม มีลุ่มน้ำย่อย คือ ลุ่มน้ำคำมิด, กระมันและโคน พื้นที่ลุ่มน้ำ ๗๓๓.๘๓๓ ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำ ๔๙๗.๗๐ ล้านลูกบาศก์เมตร พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ในเขตอำเภอเฝ้าไร่และโพนพิสัย รวม ๔๖๑,๐๐๐ ไร่

๕) การคมนาคม จังหวัดหนองคายตั้งอยู่บนถนนมิตรภาพหรือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒ เริ่มต้น จากเขตอำเภอสระใคร (ติดต่อเขตอำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี) สิ้นสุด ณ บริเวณแยกบายพาสมหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย ระยะทางประมาณ ๒๐ กิโลเมตร และจากแยกบายพาสมหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๓๓ ถึงตัวเมืองหนองคาย (สี่แยกพญานาค) ระยะทางประมาณ ๗ กิโลเมตร จากสี่แยกพญานาคอำเภอเมืองหนองคาย ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๑๒ สิ้นสุดเขตแดนจังหวัดหนองคายฝั่งทิศด้านตะวันออก ณ อำเภอรัตนวาปี (ติดต่อเขตอำเภอปากคาด จังหวัดบึงกาฬ) ระยะทางประมาณ ๖๗ กิโลเมตร อีก

เส้นทางเริ่มต้นจากเทศบาลตำบลหนองสองห้อง ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๑๑ สิ้นสุดเขตแดนจังหวัดหนองคายฝั่งด้านทิศตะวันตก ณ อำเภอสังคม (ติดต่อเขตอำเภอ ปากชม จังหวัดเลย) ระยะทางประมาณ ๑๑๒ กิโลเมตร การเดินทางจากกรุงเทพมหานครไปจังหวัดหนองคายใช้ ๓ เส้นทางหลัก คือ **เส้นทางที่ ๑** โดยทางเครื่องบินจากสนามบินสุวรรณภูมิและสนามบินดอนเมืองไปลงสนามบินนานาชาติอุดรธานีใช้เวลาประมาณ ๔๕ นาที ต่อด้วยรถยนต์จากสนามบินนานาชาติอุดรธานีถึงจังหวัดหนองคายระยะทาง ๕๓ กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ ๔๐ นาที **เส้นทางที่ ๒** โดยทางรถยนต์เริ่มจากสถานีขนส่งหมอชิตกรุงเทพมหานครถึงจังหวัดหนองคาย (แยกถนนพหลโยธินตัดกับถนนมิตรภาพ ณ อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี) รวมระยะทาง ๖๑๕ กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ ๘-๙ ชั่วโมง **เส้นทางที่ ๓** โดยทางรถไฟเริ่มจากสถานีรถไฟหัวลำโพงกรุงเทพมหานครถึงสถานีรถไฟหนองคาย ระยะทาง ๖๕๐ กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ ๑๒ ชั่วโมงระยะทางระหว่างอำเภอเมืองหนองคายกับอำเภอต่างๆ

อำเภอเมืองหนองคาย-อำเภอท่าบ่อ (ถนนริมโขง)	๒๙ กิโลเมตร
อำเภอเมืองหนองคาย-อำเภอสระใคร	๓๔ กิโลเมตร
อำเภอเมืองหนองคาย-อำเภอโพนพิสัย	๔๕ กิโลเมตร
อำเภอเมืองหนองคาย-อำเภอศรีเชียงใหม่	๔๕ กิโลเมตร
อำเภอเมืองหนองคาย-อำเภอโพธิ์ตาก	๖๑ กิโลเมตร
อำเภอเมืองหนองคาย-อำเภอรัตนวาปี	๖๑ กิโลเมตร
อำเภอเมืองหนองคาย-อำเภอเฝ้าไร่	๗๒ กิโลเมตร
อำเภอเมืองหนองคาย-อำเภอสังคม	๘๒ กิโลเมตร[๒๖]

๒.๖.๒ ความเป็นมาของจังหวัดหนองคาย

ที่ตั้งของจังหวัดหนองคาย คือบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง มีความสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งด้านทรัพยากรทางน้ำและทางบก มีเขตที่ราบกว้างใหญ่สามารถทำการเพาะปลูกได้ดี มีต้นน้ำลำธารหลายสายและไหลลงเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำโขง เช่น แม่น้ำเหือง แม่น้ำโมง น้ำสวย ห้วยหลวง เป็นต้น มีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานมนุษย์มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ก่อนการพัฒนาการของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเมือง การปกครองของอาณาจักรในแต่ละยุคแต่ละสมัย สามารถเรียงตามลำดับดังนี้

---

[๒๖] สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย, **สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดหนองคาย**, http://www.nongkhai-culture.org/Strategy/plan๕๕.๑.pdf, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕68.

การตั้งถิ่นฐานในยุคก่อนประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในยุคก่อนประวัติศาสตร์ใช้การสำรวจตามโครงการสำรวจแหล่งถลุงแร่ทองแดง ดีบุกสมัยโบราณ พื้นที่แถบหนองคายเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ และมีเส้นทางคมนาคมอันเป็นเส้นเลือดใหญ่หล่อเลี้ยงชุมชนแห่งนี้ คือแม่น้ำโขง ซึ่งนับได้ว่า เป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลกแห่งหนึ่ง[๒๗] บริเวณลุ่มน้ำโมง (ห้วยโมง) สายน้ำสำคัญสายหนึ่งไหลลงแม่น้ำโขง ปากน้ำออกทางบ้านน้ำโมง อำเภอท่าบ่อ พบว่ามีแหล่งโบราณคดีที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคนมีชื่อเรียกว่า “แหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอน” อยู่ที่ตำบลโคกคอน อำเภอท่าบ่อ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ พบหม้อดินโบราณที่ได้จากแหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอน เป็นชนิดที่ไม่มีสี แต่มีลายเล็บขูด ลายเชือกทาบ นอกจากนี้ยังพบเครื่องประดับหินแก้วทั้งลูกปัด กำไล เศษสำริด จำนวนมาก ชาวบ้านบางคนมีเครื่องมือหินพวก ขวานหินขัด หัวธนูหิน เครื่องมือหินเหล่านี้น่าจะมีมาก่อนยุคบ้านเชียง[๒๘]

๒) การตั้งถิ่นฐานในสมัยตอนต้นประวัติศาสตร์ ตามตำนานอุรังคธาตุ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาในดินแดนแถบนี้ ตั้งแต่ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๓ ปรากฏชื่อเวียงหลายแห่งซึ่งได้ฐาปนาพระธาตุเจดีย์บรรจุ พระบรมสารีริกธาตุ แสดงให้เห็นว่าที่ตั้งของจังหวัดหนองคายมีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ จนถึงยุคที่มีหลักฐานชัดเจนทางโบราณคดี เช่น ศิลาจารึก ศิลปกรรมในโบราณสถาน ซึ่งตามเอกสารจีนเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า เจนละบก

๓) การตั้งถิ่นฐานในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ ในช่วงนี้จะเรียกสมัยนี้ว่า สมัยทวารวดี มีหลักฐานทางศิลปกรรมของเจนละปะปนอยู่ ในช่วงสมัยทวารวดีตอนกลาง พบอิทธิพลศิลปะขอมและลพบุรี ในช่วงสมัยทวารวดีตอนปลาย (พุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๙) พัฒนาการในประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองกับชื่อบ้านนามเวียง ในสมัยประวัติศาสตร์ปรากฏอยู่บนพื้นที่จังหวัดหนองคาย มีลำดับความเป็นมาและอายุต่างๆ กัน ดังนี้ ประกอบ **เวียงคำ - เวียงคุก** ปรากฏชื่อเรียกทางฝั่งหนองคายปัจจุบันว่า เวียงคุก ที่อำเภอเมืองติดเขตอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย อยู่ตรงข้ามกับเมืองเวียงคำ (เมืองซายฟอง) ทางฝั่งลาว ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในประวัติความเป็นมาของเมืองเวียงคุกจังหวัดหนองคายต่อไป

---

[๒๗] กรมศิลปากร,วัฒนธรรมพัฒนาการของประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดหนองคาย, (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑.

[๒๘] สมคิด ไชยวงค์ และคณะ, **“ความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อแหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย”,** หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดหนองคาย, (โรงเรียนปทุมเทพวิทยาคาร จังหวัดหนองคาย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒.

เวียงงัว ปรากฏชื่อในตำนานอุรังคธาตุว่า พระรัตนเถระและจุลรัตนเถระได้นำพระบรมธาตุเขี้ยวฝาง ๓ องค์มาประดิษฐานไว้ที่โพนจิกเวียงงัว (“งัว” คือวัวในสำเนียง ภาคกลาง) และเชื่อว่าเป็นพื้นที่ตำบลปะโค อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย เล่าสืบต่อกันมาถึงตำนานสำคัญของชุมชนโบราณแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนหนองคาย แม้กระทั่งเค้าเงื่อนจากนิทานเรื่อง ท้าวบารส-นางอุษา ก็มีว่า เมืองของท้าวบารสอยู่เมืองปะโค (พะโค) เวียงคุก “โค” เป็นภาษาแขกที่เขมรรับมาใช้ แปลว่า “งัว” ของชาวอีสานและ “วัว” ของภาคกลาง วิเคราะห์จากวรรณกรรมฮินดูเรื่อง “พระอุณรุทธ” (อนุรุทธ) ซึ่งเป็นหลานพระกฤษณะ (พระนารายณ์ปางหนึ่ง) ซึ่งสำเนียงในตำนานชาวอีสาน คือ “พระกืดนารายณ์”

เวียงนกยูง อยู่ติดห้วยโมง เขตอำเภอโพธิ์ตาก มีเสมาหินยุคทวาราวดีถึง ๕๒ ชิ้น ซึ่งได้ขนย้ายไปไว้ที่วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ ปรากฏชื่อปากโมงหรือห้วยโมงนี้ในตำนานอุรังคธาตุว่า “หมื่นนันทอาราม มีครัว ๕๐,๐๐๐ ครัว อพยพมาตั้งอยู่ปากห้วยนกยูง หรือปากโมง”

เปงจานนครราช อยู่เขตอำเภอรัตนวาปีในปัจจุบัน บริเวณที่ทำการนิคมสร้างตนเอง ยังมีเสมาหินขนาดใหญ่เหลืออยู่ชิ้นหนึ่งที่เหลือรอดจากการกวาดทิ้งลงแม่น้ำโขงเมื่อ ๕๐ ปีที่แล้ว ชาวบ้านเรียกว่า “เจ้าพ่อเปงจาน” มีอายุอยู่ในยุคทวาราวดี พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ที่ฐานมีอักษรปัลลวะอินเดียจารึกไว้ แต่เลอะเลือนจนอ่านไม่ได้ ยังมีร่องรอยของเมืองโบราณอยู่ทั่วบริเวณริมแม่น้ำโขงเป็นแนวยาวถึง ๑๐ กิโลเมตร ตั้งแต่นิคมสร้างตนเอง หน่วยซ่อมและบำรุง สะพาน โรงเรียนประชาบดี โรงเรียนนิคมบ้านเปงจาน จนถึงวัดเปงจานใต้ เมื่อลองขุดลึกลงไปใต้บริเวณนี้เพียงไม่กี่นิ้วก็พบซากกองอิฐกองอยู่มาก สันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่

เมืองหล้าหนอง - หนองคาย หลักฐานเก่าแก่ที่สุดของเมืองหล้าหนองคือ พระธาตุหนองคาย เชื่อว่าเป็นพระธาตุฝ่าเท้าขวา อายุราวๆ เดียวกับพระธาตุบังพวน เมืองลาหนองหรือเมืองหล้าหนอง ในตำนานอุรังคธาตุ คือเมืองเดียวกัน สมัยนั้นเชื่อว่ายังไม่มีคำว่า “คาย” ปรากฏ (“คาย” มาจากคำว่า “ค่าย” ซึ่งมาจากคำว่า “ค่ายบกหวาน” สมัยที่กองทัพไทยมาตั้งค่ายตีเมืองเวียงจันทน์อยู่บริเวณริมหนอง มีต้นบกหวาน จึงเรียกว่า หนองค่ายบกหวาน ซึ่งกลายมาเป็นนิมิตชื่อเมืองหนองคายปัจจุบัน) ต่อมาพระอรหันต์ ๘ รูป ได้นำพระบรมธาตุมาบรรจุที่นี่ สมัยต่อมาสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทรงสร้างพระเจดีย์ครอบพระธาตุฝ่าเท้าขวานั้นไว้ จนกระทั่งแม่น้ำโขงไหลกัดเซาะตลิ่งพัง เป็นผลให้พระธาตุล้มจมลงอยู่ในแม่น้ำโขงมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นเพียงยอดฐานกลางแม่น้ำโขงเวลาหน้าน้ำต้องทำเครื่องหมายไว้ พอหน้าแล้งก็จะเห็นส่วนยอดฐานพระธาตุโผล่อยู่กลางแม่น้ำโขง ชาวบ้านยังให้ความเคารพกราบไหว้ เชื่อกันว่าเวลาเข้าพรรษาจะมีพญานาคมาถือศีลภาวนาอยู่บริเวณ พระธาตุหนองคายนี้เป็นประจำ ปัจจุบันได้มีการสร้างพระธาตุหล้าหนองจำลองไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง บริเวณชุมชนวัดธาตุ เขตเทศบาลเมืองหนองคาย

เมืองปากห้วยหลวง มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงมาตั้งแต่สมัยราชอาณาจักรล้านช้างเชียงทอง (หลวงพระบาง) โดยเจ้าเมืองปากห้วยหลวง มีราชทินนามว่า “พระยาปากห้วยหลวง” เมืองปากห้วยหลวงน่าจะเป็นบ้านเป็นเมืองมาตั้งแต่สมัยปลายทวาราวดี ปรากฏชื่อเมืองปากห้วยหลวงในพงศาวดารลาวมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้มแห่งอาณาจักรล้านช้าง ประวัติศาสตร์ลาว ที่มหาสิลา วีระวงศ์ เรียบเรียงไว้ถึงตอนที่พระเจ้าฟ้างุ้มยกทัพมาตีเอาเวียงจันทน์ เวียงคำ และบ้านเมืองแถบทางใต้อาณาจักรล้านช้างเชียงทอง เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๙๘ ครั้งนั้นได้เมืองปากห้วยหลวงรวมไว้ในราชอาณาจักรของพระองค์ด้วย จึงน่าจะแสดงได้ว่า เมืองปากห้วยหลวงมีความสำคัญมาในยุคเดียวกันกับเวียงจันทน์ เวียงคำ จากนั้นพระเจ้าฟ้างุ้มได้จัดระเบียบการปกครองราชอาณาจักรล้านช้างใหม่ ให้ “เวียงปากห้วยหลวง” จัดอยู่ในเมือง เช่นเดียวกับเวียงจันทน์ เวียงคำ และให้พระยาปากห้วยหลวงเป็นเจ้าเมืองเมื่อสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ทรงย้ายเมืองหลวงมาตั้งที่นครเวียงจันทน์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๙๓ แล้ว เมืองปากห้วยหลวงก็ยังมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงดังที่เคยเป็นมาตั้งแต่เมืองหลวงตั้งอยู่ที่เชียงทอง (หลวงพระบาง) เจ้าเมืองปากห้วยหลวงทุกพระองค์ที่มาเป็น พระยาปากห้วยหลวง นับว่าเป็นบุคคลสำคัญในราชวงศ์ของอาณาจักรล้านช้าง เพราะถือว่าเมืองปากห้วยหลวงเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งรองมาจากเวียงจันทน์ เมืองปากห้วยหลวงตั้งอยู่ที่ปากน้ำห้วยหลวงอันเป็นที่ตั้งของอำเภอโพนพิสัย พบว่ามีวัดร้างอยู่เป็นจำนวนมากและศิลาจารึกเป็นอักษรไทยน้อย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียกเมืองปากห้วยหลวงว่า เมืองโพนแพน หลังจากปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๙ - ๒๓๗๐ ได้โปรดเกล้าฯให้บุตรเจ้าเมืองร้อยเอ็ด เป็นพระพิชัยสุริยวงศ์ เจ้าเมืองโพนแพน ชื่อโพนพิสัย อาจได้ชื่อมาจากคำว่า โพนพระพิชัย ซึ่งคำอีสานออกเสียงพิชัยว่าพิสัยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียกเมืองโพนแพนเป็นเมืองโพนพิสัย ครั้งที่เกิดเหตุการณ์ โจรฮ่อยกกำลังมาปล้นสะดมตามชายแดนมาถึงเวียงจันทน์และหนองคายเมื่อปี พ.ศ.๒๔๑๘ เจ้าเมืองโพนพิสัยในขณะนั้นคือ พระยาพิชัยสรเดช (หนู) ได้รับคำสั่งให้เกณฑ์คนไปช่วยเวียงจันทน์ แต่เจ้าเมืองโพนพิสัยกลับกลัวโจรฮ่อไม่คิดต่อสู้ด้วย ทำให้พระยามหาอำมาตย์ธิบดี (ชื่น กัลยาณมิตร) เป็นแม่ทัพมาปราบฮ่อ จึงสั่งประหารเจ้าเมืองโพนพิสัยเพื่อไม่ให้เป็นเยี่องอย่างต่อไป พ.ศ.๒๐๙๓ - ๒๑๑๕ ยุคทองของพระพุทธศาสนาแห่งอาณาจักรล้านช้างใน สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของลาว ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก มีเวียงคุกและพานพร้าว (ศรีเชียงใหม่) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเวียงจันทน์เป็นศูนย์กลางศาสนา พ.ศ.๒๓๒๑ ปลายสมัยธนบุรี เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) ได้ยกทัพมาตีเมืองเวียงคุก เมืองปะโค เมืองพานพร้าว ซึ่งขณะนั้นขึ้นกับนครเวียงจันทน์ อัญเชิญพระแก้วมรกต และกวาดต้อนครอบครัวชาวลาวเวียงจันทน์มาไว้ที่เมืองพานพร้าว หรือศรีเชียงใหม่ในปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๓๖๙ สถาปนาเมืองหนองคาย ในรัชสมัยที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมาได้เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ขึ้นหลังจากที่ปราบกบฏเรียบร้อยแล้ว เจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ซึ่งเป็นแม่ทัพมาปราบกบฏในครั้งนี้เห็นว่าเมืองเล็กๆ ทั้ง ๓ แห่ง คือเมืองพานพร้าว ปะโค และเวียงคุก ควรจัดตั้งเป็นเมืองเดียวกันเพื่อควบคุมเมืองต่างๆ เพราะมีเมืองบางเมืองทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงยังกระด้างกระเดื่องต่อกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ท้าวสุวอธรรมา (บุญมา) บุตรอุปฮาด เมืองยโสธร ซึ่งเป็นผู้มีความชอบในการปราบกบฏครั้งนี้เช่นกันเป็นผู้พิจารณาตั้งเมือง ท้าวสุวอธรรมา พิจารณาเห็นว่าบริเวณบ้านไผ่ริมฝั่งแม่น้ำโขงเป็นที่ที่มีชัยภูมิเหมาะแก่การสร้างเมืองมีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านการเกษตร และเหมาะสมทางด้านยุทธศาสตร์ จึงโปรดเกล้าฯ ยกบ้านไผ่ขึ้นเป็นเมืองหนองคาย แต่งตั้งท้าวสุวอธรรมาเป็นเจ้าเมืองกราบบังคมทูลให้นามว่า “พระปทุมเทวาภิบาล” (บุญมา) โดยถือเอาดอกบัวในบึงหนองไผ่เป็นสิริมงคลนามเจ้าเมือง

พระปทุมเทวาภิบาลเป็นเจ้าเมืองคนแรกของเมืองหนองคาย ในพ.ศ.๒๓๗๐ และทรงโปรดเกล้าฯ ให้เมืองเวียงจันทน์ขึ้นตรงต่อเมืองหนองคาย ในปี พ.ศ.๒๓๘๑ พระปทุมเทวาภิบาลเจ้าเมืองหนองคายถึงแก่กรรม จึงโปรดเกล้าฯ ให้อุปฮาดเคน ซึ่งเป็นบุตรของพระปทุมเทวาภิบาลเป็นเจ้าเมืองหนองคายคนที่ ๒ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๘๗ เกิดศึกฮ่อ พวกฮ่อได้ยกทัพมายึดเมืองบริเวณเขตแดนญวนจนถึงฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ซึ่งขณะนั้น พระปทุมเทวาภิบาล (เคน) ไปราชการต้อนรับพระยามหาอำมาตยาธิบดี (ชื่น) มาตรวจราชการสักเลกและเร่งรัดเงินช่วยราชการอยู่ที่เมืองอุบลราชธานี และเมืองยโสธรครั้นความทราบถึงรัชกาลที่ ๓ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยามหาอำมาตยาธิบดี (ชื่น) เป็นแม่ทัพใหญ่ทางหัวเมืองอีสานเกณฑ์กำลังพลไปปราบฮ่อ เมื่อพระยามหาอำมาตยาธิบดียกทัพมาถึงเมืองโพนพิสัย และเมืองหนองคาย ไม่เห็นกรรมการเมืองหนองคายและเมืองโพนพิสัย อยู่รักษาเมือง แต่ได้อพยพครอบครัวหลบหนีพวกฮ่อไปแล้ว จึงได้สั่งให้ตามตัวมาและประหารท้าวศรีสุราช (จันทร์)ราชบุตรเมืองหนองคาย ซึ่งในขณะนั้นได้รับการมอบหมายให้เป็นผู้รักษาเมืองหนองคายพร้อมด้วยพระพิสัยสรเดช (หนู) เจ้าเมืองโพนพิสัยเพื่อไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่างและได้ทำการปราบฮ่อจนแตกถอยไป

ในปี พ.ศ.๒๔๒๘ ได้เกิดศึกฮ่อครั้งที่ ๒ ฮ่อได้ยึดทุ่งเชียงคำ ตีบ่าลงมาถึงเวียงจันทน์ จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมเป็นแม่ทัพมาปราบฮ่อ จนฮ่อแตกหนีไป และได้ทรงสร้างอนุสาวรีย์บรรจุอัฐิผู้ที่เสียชีวิตในการปราบฮ่อไว้ที่ เมืองหนองคาย พ.ศ. ๒๔๒๙ บริเวณหลังสถานีตำรวจภูธรเมืองหนองคาย ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๔ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เป็นผู้สำเร็จราชการ หัวเมืองลาวพวนตั้งกองบัญชาการ อยู่ที่เมืองหนองคายได้เกิดกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสและตกลงทำสนธิสัญญาสงบศึก เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ จำนวน ๑๐ ข้อ และอนุสัญญาอีก ๖ ข้อ โดยเฉพาะข้อที่ ๓ ไทยถูกฝรั่งเศสบัญญัติเขตปลอดทหารและภาษีศุลกากร

ภายในรัศมี ๒๕ กิโลเมตร จากฝั่งขวาแม่น้ำโขงเข้ามาในเขตไทยแต่ฝ่ายเดียว กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม จึงย้ายกองบัญชาการมณฑลลาวพวนไปตั้งอยู่บ้านเดื่อหมากแข้ง คือ เมืองอุดรธานีในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ.๒๔๔๓ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบมณฑลมาเป็นแบบเทศาภิบาล รวมหัวเมืองเข้าเป็นบริเวณ และการปฏิบัติราชการของเมืองนั้นยังคงดำเนินแบบในฐานะเสมือนเมืองเช่นเดิม พ.ศ. ๒๔๕๗ รัชกาลที่ ๖ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่นขึ้น โดยให้ยกเลิกระบบเจ้าปกครองนครทั่วประเทศ วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้โปรดเกล้าฯ ประกาศเมืองหนองคายขึ้นเป็นเมืองโดยมีข้าหลวงคนแรกชื่อพระยาสมุทรศักดารักษ์ (เจิม วิเศษรัตน์) พ.ศ. ๒๔๕๙ เปลี่ยนคำเรียกชื่อเมืองมาเป็น “จังหวัด” มีข้าหลวงปกครองเรียกว่า “ผู้ว่าราชการจังหวัด” ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดคนปัจจุบัน (คนที่ ๔๔) ชื่อ นายประเสริฐ ลือธนานนท์ นพวรรณ ดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๕๖๓

กล่าวโดยสรุป จังหวัดหนองคายเป็นจังหวัดเก่าแก่จังหวัดหนึ่งของประเทศไทย พบหลักฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่แหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอน อำเภอท่าบ่อ ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงได้พัฒนาเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ ตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำโขง ในนามเวียง ปรากฏนามเวียงจันทน์ เวียงนกยูง เวียงคำ - เวียงคุก เวียงงัว พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้ ปรากฏหลักฐานการสร้างพระธาตุเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่พระธาตุหล้าหนอง พระธาตุบังพวน และพระธาตุโพนจิกเวียงงัว ดินแดนแห่งนี้เคยเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรล้านช้างเชียงทอง (หลวงพระบาง) ปรากฏเมืองสำคัญหลายเมือง เช่น เมืองพานพร้าว (ศรีเชียงใหม่) เมืองเวียงคุก เมืองปะโค เมืองโพนพิสัย เมืองเปงจานนครราช หลังจากปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ เมืองหนองคาย จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย พ.ศ. ๒๓๗๐ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้า ฯ ให้รวมเมืองพรานพร้าว เมืองเวียงคุก เมืองปะโค เข้าเป็นเมืองเดียวกัน นามว่าเมืองหนองคาย ที่บริเวณบ้านไผ่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งในยุคประวัติศาสตร์ก็คือบริเวณเมืองลาหนองหรือหล้าหนอง อันเป็นที่ตั้งของพระธาตุหล้าหนอง โปรดเกล้าฯ ให้ท้าวสุวอธรรมา (บุญมา) บุตรอุปฮาด เมืองยโสธรเป็นเจ้าเมืองหนองคายคนแรก นามว่า “พระปทุมเทวาภิบาล” โดยถือเอาดอกบัวในบึงหนองไผ่เป็นสิริมงคลนามเจ้าเมือง คำว่า “หนองคาย” น่าจะมาจากสองคำผสมกันคือเมืองหล้าหนอง (ตามตำนานอุรังคนิทาน) กับค่ายบกหวาน (ค่ายทหารมณฑลลาวพวน) รวมกันเป็น หนองค่าย กร่อนเสียงมาเป็น “หนองคาย”[๒๙]

---

[๒๙] อ้างแล้ว, กรมศิลปากร, วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดหนองคาย, หน้า ๒๗ – ๔๘.

ยุคทวาราวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๑๖) สงวน รอดบุญ ได้สำรวจเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ พบว่า ที่วัดสาวสุวรรณมีพระธาตุขนาดย่อม ฐานกว้าง ๖ เมตร เป็นศิลาแลง และมีเสมาหินทรายแดง สูง ๑ เมตร กว้าง ๕๐ เซนติเมตร หนา ๓๐ เซนติเมตร และนางปัญญาบารมี ปัจจุบันไม่พบแล้ว และที่วัดศรีมงคล มียอดเสมาหิน ๘ ใบ ซึ่งทางวัดได้เทปูนทับเป็นฐานโบสถ์เห็นปลายยอดนิดเดียว หลักฐานเสมาหินเหล่านี้น่าเชื่อว่าเป็น “ยุคทวารวดี”๓๐ จากการสำรวจของผู้วิจัย พบเสมาหินทรายแดง จำนวน ๓ ใบ ที่ข้างอุโบสถวัดเทพพลประดิษฐาราม ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นยุคทวาราวดีเช่นกัน ซึ่งตรงกับที่ ธิดา สาระยา ได้เขียนไว้ในหนังสือ “ทวารวดี” ต้นประวัติศาสตร์ไทย ว่า จุดเด่นของศิลปะสมัยทวารวดีคือ โครงสร้างของศาสนสถานซึ่งส่วนใหญ่เป็นศาสนสถานในพระพุทธศาสนา เช่น สถูป เจดีย์ โดยมีวัตถุสัญลักษณ์ที่นิยมคือ ธรรมจักร เสมา เป็นต้น๓๑

ยุคลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๑๗ – ๑๘) รัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔ – ๑๗๖๓) พงศาวดารเมืองหนองคายและประวัติศาสตร์พื้นฐานเมืองหนองคาย๓๒ กล่าวไว้ว่า เวียงคำ เวียงคุก เมืองคู่แฝดเวียงจันทน์ ตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำโขงถัดจากเวียงจันทน์ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเมืองเวียงคุกฝั่งไทยปัจจุบันและเมืองซายฟอง (เวียงคำ) ฝั่งลาวปัจจุบัน เวียงคำเวียงคุกนับเป็นพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของคนหนองคายโบราณในพุทธศตวรรษที่ ๑๔–๒๐ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ พบหลักฐานเกี่ยวกับอำนาจการปกครองเหนือดินแดนนี้ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ พบหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุ เสมาหินทวารวดีลพบุรี และยังพบ เทวรูปหินสมัยก่อนพระนคร (นครวัดนครทม) ที่วัดยอดแก้ว๓๓

ยุคล้านช้าง (พุทธศตวรรษที่ ๑๙ – ๒๐) รัชสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. ๒๐๙๓– ๒๑๑๕) พงศาวดารล้านช้าง เคยกล่าวถึงเวียงคำในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม (ครองเมืองล้านช้างเชียงทอง พ.ศ. ๑๘๙๖ – ๑๙๑๕) ได้รวบรวมอาณาจักรล้านช้าง โดยนำกำลังทหารจากกัมพูชาขึ้นมาตามแม่น้ำโขง เข้าตีเมืองรายทางจนถึงปากซัน เข้าตีเมืองพวนแล้วนำกำลังชาวพวนเข้าตีเมือง

---

๓๐ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๑๒, (กรุงเทพมหานคร, มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์), ๒๕๔๒, หน้า ๔๑๔๙.

๓๐ พงศาวดารเมืองหนองคายและประวัติศาสตร์พื้นฐานเมืองหนองคาย. www.nongkhaitrip.com

๓๑ ดร.ธิดา สาระยา, **ทวารวดี : ต้นประวัติศาสตร์ไทย**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ), ๒๕๔๕, หน้า ๑๖.

๓๒ พงศาวดารเมืองหนองคายและประวัติศาสตร์พื้นฐานเมืองหนองคาย. www.nongkhaitrip.com

๓๓ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๑๒, (กรุงเทพมหานคร, มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์), ๒๕๔๒, หน้า ๔๑๔๙.

๓๓ พงศาวดารเมืองหนองคายและประวัติศาสตร์พื้นฐานเมืองหนองคาย. www.nongkhaitrip.com

จันทบุรี (เวียงจันทน์) โดยล่องมาตามแม่น้ำงึม จากนั้นจึงได้เข้าตีเมืองไผ่หนามซึ่งในสมัยนั้นพระยาเภาเป็นเจ้าปกครองเมือง แต่เข้าตีเมืองไผ่หนามไม่ได้เพราะมีแนวกำแพงเมืองเป็นกอไผ่หลายชั้น จึงใช้อุบายทำกระสุนทองคำ ยิงโปรยเข้าไปในกอไผ่ ชาวเมืองเกิดความโลภพากันตัดกอไผ่ทิ้งเพื่อหากระสุนทองคำ พระเจ้าฟ้างุ้มจึงบุกเข้าชนช้างกับพระยาเภา เจ้าเมืองไผ่หนามเป็นเวลานานไม่สามารถเอาชนะกันได้จึงยอมเป็นพันธมิตรกัน และเปลี่ยนชื่อเมืองไผ่หนามเป็น “เวียงคำ” เมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๙

เมื่อลำดับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เวียงคุกผ่านพ้นอำนาจของขอม มาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ – ๒๐ แสดงว่าชาวลาวล้านช้างได้อพยพโยกย้ายเข้ามากลมกลืนอยู่อาศัยกับชาวเวียงจันทน์ - เวียงคำ (เวียงคุก) และบ้านเมืองในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนใต้ถัดจากหลวงพระบางมาเรื่อยๆ หลังจาก พ.ศ. ๑๘๙๙ เวียงคุกถือเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ในพงศาวดารลาวมีกล่าวถึงพระนามของผู้ครองนครเวียงจันทน์ที่เป็นเชื้อพระวงศ์กษัตริย์ ล้านช้างมาโดยตลอด แต่ไม่ปรากฏชื่อเจ้าเมืองเวียงคำ (เวียงคุก) สันนิษฐานว่าเมื่อเริ่มมีการ ตั้งบ้านแปงเมืองใหม่หลังพ้นอำนาจขอมในสมัยล้านช้าง ศูนย์กลางการปกครองไปอยู่ ที่เวียงจันทน์ เมืองปากห้วยหลวง รวมทั้งเมืองหน้าด่านอื่นๆ เวียงคำ (เวียงคุก) จึงลดฐานะลงไปเพราะคงจะอยู่ใกล้กับเมืองเวียงจันทน์มากด้วยก็เป็นไปได้ จึงปรากฏว่าสภาพโบราณสถาน และโบราณวัตถุต่างๆ ขาดช่วงการพัฒนามาตั้งแต่นั้น จนกระทั่งสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงปรากฏหลักฐานความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาขึ้นมาอีกครั้ง โดยการเสด็จออกบูรณะปฏิสังขรณ์พระธาตุบังพวน ซึ่งเป็นศาสนสถานสำคัญของเมืองเวียงคุก ทั้งนี้หลักฐานจารึกและรูปแบบศิลปกรรมที่ผสมผสานอยู่ในพระธาตุบังพวนชี้ให้เห็นว่าเมืองเวียงคุก เป็นที่สนใจของกษัตริย์ทั้งล้านช้างเชียงทอง และล้านช้างเวียงจันทน์ คือ ตั้งแต่สมัยพระเจ้าแสนหล้าไตรภูวนาถ (พ.ศ. ๒๐๒๘ - ๒๐๓๘) พระยาวิชุลราช (พ.ศ. ๒๐๔๓ - ๒๐๖๓)พระยาโพธิสาลราช (พ.ศ. ๒๐๖๓ - ๒๐๙๓) พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. ๒๐๙๓– ๒๑๑๕) นับว่าเป็นรัชกาลต่อเนื่องกันมาถึง ๔ รัชกาล ที่ทรงมีพระราชกิจทางด้านศาสนา จึงน่าจะเป็นไปได้ว่า พระธาตุบังพวนพร้อมทั้งอาคารศาสนสถานในรอบๆ พระธาตุบังพวนและเมืองเวียงคุกได้รับการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์มาอย่างต่อเนื่องในสมัยกษัตริย์ล้านช้าง ๔ รัชกาลนี้ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่หลงเหลืออยู่จนถึงปัจจุบันมีจำนวนหนาแน่นขนาดที่สามารถศึกษาถึงรูปแบบศิลปะล้านช้างได้อย่างดีที่สุดของลาวและภาคอีสาน

เมืองเวียงคุกจึงมีความสำคัญทางศาสนา เพราะเป็นที่ตั้งของพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ประจำราชอาณาจักรล้านช้าง เช่นเดียวกับพระธาตุหลวงของนครเวียงจันทน์ หลังจากสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชไม่ปรากฏว่ามีกษัตริย์ล้านช้างองค์ใดทำนุบำรุงศาสนสถานพระธาตุบังพวนต่อมา ตามหลักฐานพงศาวดารที่ปรากฏในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ทัพพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพมาตีเอาเวียงจันทน์ ในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ หลังจากที่

ราชอาณาจักรล้านช้างแตกเป็น ๓ อาณาจักร (อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ อาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์) กองทัพเวียงจันทน์ออกมาตั้งรับทัพไทยที่เมืองพานพร้าว เมืองพะโค เมืองเวียงคุก และเมืองหนองคาย จนถึงเมืองนครพนม ภายหลังเมื่อทัพไทยตีเมืองหนองคาย เมืองพะโค เมืองเวียงคุก ได้แล้วจึงเข้าล้อมเมืองพานพร้าวไว้จนถึง ปี พ.ศ. ๒๓๒๒ เมืองพานพร้าวถูกล้อมไว้นาน ๔ เดือนและพระเจ้าสุริยวงศ์ เจ้าแผ่นดินล้านช้างหลวงพระบางส่งกำลังเข้ามาตั้งล้อมเวียงจันทน์ด้านหลัง พระเจ้าสิริบุญสารของเวียงจันทน์ จึงลอบหนีออกจากเมืองพร้อมบริวารและราชโอรส เจ้านันทเสนราชโอรสแม่ทัพเวียงจันทน์เห็นดังนั้นจึงเสียพระทัยเลยเปิดประตูเมืองให้ทัพไทยเข้าเวียงจันทน์ได้ ฝ่ายกองทัพไทยได้เวียงจันทน์ครั้งนั้นได้กวาดต้อนชาวเวียงจันทน์ มายังฝั่งเมืองพานพร้าว พร้อมกับอัญเชิญพระแก้วมรกตกับพระบาง และข้าวของมีค่าลงไปกรุงธนบุรี พร้อมกับครอบครัวชาวเวียงจันทน์และราชวงศ์ทั้งหลายแสดงให้เห็นว่า เวียงคุกในสมัยธนบุรีเป็นเมืองปราการด่านหน้าของเวียงจันทน์มีกำลังคนคอยอยู่ป้องกันเมืองมาโดยตลอด กระทั่งมาสูญเสียเอกราชให้กับกองทัพไทยในสมัยธนบุรี ผู้คนที่เคยอยู่เป็นกำลังเมืองก็คงจะเบาบางลงเพราะล้มตายในสงคราม และถูกกวาดต้อนไปพร้อมกับชาวเวียงจันทน์ ในสมัยนั้นนั่นเอง ภายหลังเมื่อมีเหตุกบฏเจ้าอนุ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๙ – ๒๓๗๐ ชุมชนเมืองเวียงคุกก็คงจะเป็นส่วนหนึ่งของชาวเมืองเวียงจันทน์ ฝั่งขวาแม่น้ำโขง ที่ถูกกวาดต้อนมาจากเวียงจันทน์หลังปราบกบฏเจ้าอนุแล้วนั่นเอง[๓๔]

เมืองเวียงคุกได้ถูกยุบรวมจัดตั้งเป็นเมืองหนองคาย ในพ.ศ. ๒๓๗๐ สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์หลังเกิดเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ รัชกาลที่ ๓ ได้โปรดเกล้าฯ ให้เมืองเวียงคำ (เวียงคุก) ขึ้นกับเมืองหนองคายเพื่อให้สะดวกต่อการปกครอง จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๓๖ หลังเหตุการณ์วิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. ๑๑๒ ระหว่างฝรั่งเศสกับสยาม ลาวได้ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส และเวียงคุกดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงได้ถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนของประเทศสยามในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว[๓๕]

ความเป็นมาของเมืองเวียงคุกพอที่จะสรุปได้เป็น ๓ ยุค คือยุคตำนานอุรังคธาตุยุคประวัติศาสตร์ และยุคเมืองหนองคาย ยุคตำนานอุรังคธาตุ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของแคว้นต่างๆ โดยเฉพาะแคว้น สาเกตุนคร (ร้อยเอ็ด) ที่อพยพชาวเมืองมาตั้งหลักฐาน ที่เมืองสุวรรณภูมิ เจ้าสังขวิชัยและบริวารตั้งเมืองอยู่ที่หนองคายเรียกเมืองลาหนองคาย หมื่นกลางโฮงกับหมื่นนันท

---

[๓๔] อ้างแล้ว, กรมศิลปากร. วัฒนธรรมพัฒนาการของประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดหนองคาย, หน้า ๓๖-๔๐.”

[๓๕] เติม วิภาคย์พจนกิจ, **ประวัติศาสตร์อีสาน**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๖, หน้า ๒๒๐-๒๒๒.

อาราม ก็แยกครัวไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่อื่น คือหมื่นกางโฮง พาครัว ๕ หมื่นครัวมาตั้งเป็นเมืองอยู่ที่ห้วยคุกคำ และหมื่นนันทอารามมาตั้งครัวอยู่ที่ปากห้วยนกยูงหรือห้วยโมง (อยู่ในอำเภอท่าบ่อ) จึงกล่าวได้ว่าผู้ก่อตั้งเมืองเวียงคุกคือ หมื่นกางโฮง ยุคประวัติศาสตร์ สมัยทวาราวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๑๖) ค้นพบหลักฐาน พระธาตุขนาดย่อม ที่วัดสาวสุวรรณ มีเสมาหินทรายแดง และนางปัญญาบารมี ที่วัดศรีมงคล เสมาหินทรายแดง ที่วัดเทพพลประดิษฐาราม สมัยลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๑๗ – ๑๘) รับอิทธิพลจากขอม โดยเฉพาะรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔ – ๑๗๖๓)พบหลักฐานโบราณสถานและโบราณวัตถุ เสมาหินทวารวดี ลพบุรี และยังพบเทวรูปหินสมัยก่อนพระนคร (นครวัดนครทม) ที่วัดยอดแก้ว สมัยล้านช้าง (พุทธศตวรรษที่ ๑๙ – ๒๐)โดยเฉพาะรัชสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. ๒๐๙๓– ๒๑๑๕) บูรณปฏิสังขรณ์ พระธาตุบังพวน ซึ่งเป็นศาสนสถานสำคัญของเมืองเวียงคุก และได้บูรณะวัดต่าง ๆ แถบลุ่มแม่น้ำโขง เช่น วัดพระไชยเชษฐาธิราช วัดจอมมณี วัดศรีเมือง เป็นต้น

ส่วนพื้นที่ตำบลค่ายบกหวานตำบลค่ายบกหวานก่อตั้งเป็นชุมชนขึ้น[๓๖] เมื่อราว พ.ศ. ๒๔๒๐ ในสมันรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๗๐ – ๒๓๗๒ เจ้าอนุวงศ์ผู้ครองนครเวียงจันทร์ ที่เป็นเมืองขึ้นของไทยคิดแข็งเมือง ได้ยกกองทัพ จนไปถึงเมืองนครราชสีมา และถูกคุณหญิงโม (ท้าวสุรนารี) กับพวกวางแผนโจมตีจนกองทัพเจ้า อนุวงศ์ถอยกลับ จากนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้พระยาราชสุภาวดี (สิงห์ สิง หเสนี) หรือเจ้าพระยาบดินทรเดชา ซึ่งเป็นสมุหนายกและแม่ทัพใหญ่ยกกองทัพจากกรุงเทพฯ มาปราบ และได้ตั้งค่ายที่ลำห้วยบกหวาน และได้สู้รบกับกองทัพของเวียงจันทน์ถึงขึ้นตะลุมบอน จนเป็นเหตุให้หลวงพิพิธซึ่งเป็นน้องชายของ เจ้าพระยาสิงห์ สิงหเสนี เสียชีวิตในสมรภูมิการ สู้รบ และในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ – ๒๔๒๙ พวกจันฮ่อ ยกทัพมารุกรานหัวเมืองทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง พระบาทสมเด็จพระจุลจองเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม (ผู้สร้างเมืองอุดรธานี) ยกกองทัพมาปราบปรามพวกจีนฮ่อ และมาตั้งค่ายที่ค่ายบกหวานเช่นกัน ดังนั้นจึงได้ตั้งชื่อว่า “ค่ายบกหวาน” ซึ่งเป็นตำบลเดียวในประเทศไทยที่มี คำค่าย นำหน้าชื่อ

ตำบลค่ายบกหวาน มีระยะทางห่างจาก อำเภอเมืองประมาณ ๑๑ กิโลเมตร มีเนื้อที่โดยประมาณ ๔๘ ตารางกิโลเมตร ทิศเหนือ ติดพื้นที่เทศบาลตำบลโพธิ์ชัย, เทศบาลตำบลวัดธาตุ และตำบลหนองกอมเกาะ ทิศใต้ ติดพื้นที่เทศบาลตำบลโพนสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ทิศตะวันออก ติดพื้นที่ตำบลจอมศรี อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ทิศตะวันตก ติดพื้นที่ตำบลพระธาตุบัง

---

[๓๖] https://khaibokwan.go.th/public/list_upload/backend/list_๒๔๔๑/files_๕๕๐๓_๑.pdf สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๘

พวน อำเภอเมือง และตำบลสระใคร อำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย ลักษณะภูมิประทศักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของตำบลค่ายบกหวาน ทางด้านเหนือของตำบลเป็นพื้นที่มีความลาดชันหน้าดินมีลูกรัง ปะปน ทางตอนกลางของตำบลพื้นที่ราบเรียบ ดินเก็บความชื้น ได้น้อยและพื้นที่ตอนกลางฝั่งตอนตะวันออกดินมีความอุดม สมบูรณ์ปานกลาง มีปัญหาน้ำท่วมเพราะเป็นที่ราบ เนื้อดินค่อนข้างเป็นทรายมีความอุดมสมบูรณ์น้อย ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบร้อนชื้นสลับร้อนแห้งแล้ง หรือฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดู มี ๓ ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาวและฤดูร้อน ฤดูฝน เริ่มประมาณปลายเดือนพฤษภาคมหรือต้น เดือนมิถุนายนและไปสิ้นสุดในเดือนตุลาคม ฤดูหนาว เริ่มประมาณกลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ เดือนตุลาคมเป็น ระยะเปลี่ยนฤดูจากฤดูฝนมาเป็นฤดูหนาว ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนพฤษภาคม เขตการปกครอง พื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลค่ายบกหวาน มีจำนวน ๑๕ หมู่บ้าน ได้แก่ ๑. หมู่บ้านที่อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลค่ายบกหวาน ได้แก่ หมู่ที่ ๑ บ้านนาฮี หมู่ที่ ๒ บ้านบกหวาน หมู่ที่ ๓ บ้านโพนตาล หมู่ที่ ๔ บ้านโคกส าราญ หมู่ที่ ๕บ้านหนองหมื่น หมู่ที่ ๗ บ้านค าโป้งเป้ง หมู่ที่ ๙ บ้านดอนกอก หมู่ที่ ๑๕ บ้านหนองบุญเพียง หมู่ที่ ๑๖ บ้านนาฮีน้อย ๒. หมู่บ้านที่อยู่ในเขตรับผิดชอบของ อบต.บางส่วน ได้แก่ หมู่ที่ ๘ บ้านหนองสองห้อง หมู่ที่ ๑๐ บ้านหนองสองห้อง หมู่ที่ ๑๑ บ้านหนองสองห้อง หมู่ที่ ๑๒ บ้านค่ายนคร หมู่ที่ ๑๓ บ้านโพธิ์เงิน หมู่ที่ ๑๔ บ้านหนองสองห้อง ท้องถิ่นอื่นในตำบล ได้แก่ เทศบาลตำบลหนองสองห้อง

๒.๖.๓ ประวัติตำบลค่ายบกหวาน

ตำบลค่ายบกหวานก่อตั้งเป็นชุมชนขึ้นเมื่อราว พ.ศ.๒๔๒๐ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ความเป็นมาของชื่อ “ค่ายบกหวาน” ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พ.ศ.๒๓๗๐-๒๓๗๒ เจ้าอนุวงศ์ผู้ครองนครเวียงจันทน์ ที่เป็นเมืองขึ้นของไทยคิดแข็งเมือง ได้ยกกองทัพจนไปถึงเมืองนครราชสีมา และถูกคุณหญิงโม (ท้าวสุรนารี) กับพวกวางแผนโจมตีจนกองทัพเจ้าอนุวงศ์ถอยกลับ จากนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้พระยาราชสุภาวดี (สิงห์ สิงหเสนี) หรือเจ้าพระยาบดินทรเดชา ซึ่งเป็นสมุหนายกและแม่ทัพใหญ่ยกกองทัพจากกรุงเทพฯ มาปราบและได้ตั้งค่ายที่ลำห้วยบกหวาน และได้สู้รบกับกองทัพของเวียงจันทน์ถึงขั้นตะลุมบอน จนเป็นเหตุให้หลวงพิพิธซึ่งเป็นน้องชายของเจ้าพระยาสิงห์ สิงหเสนีเสียชีวิตในสมรภูมิการสู้รบ และในปี พ.ศ.๒๔๒๘-๒๔๒๙ พวกจีนฮ่อยกทัพมารุกรานหัวเมืองทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม (ผู้สร้างเมืองอุดรธานี) ยกกองทัพมาปราบปรามพวกจีนฮ่อ และมาตั้งค่ายที่ค่ายบกหวานเช่นกัน ดังนั้นจึงได้ตั้งชื่อว่า “ค่ายบกหวาน” ซึ่งเป็นตำบลเดียวในประเทศไทยที่มีคำว่า ค่าย นำหน้าชื่อ

๑) สภาพทั่วไปของตำบลค่ายบกหวานตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ภูมิประเทศลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของตำบลมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑๗๐ เมตร มีความลาดเอียงเล็กน้อย ทางด้านเหนือของตำบลเป็นพื้นที่มีความลาดชัน ๒.๖% หน้าดินมีลูกรังปะปน ทางตอนกลางของตำบลพื้นที่ราบเรียบ มีความลาดชัน ๑% ดินเก็บความชื้นได้น้อย และพื้นที่ตอนกลางฝั่งตอนตะวันออกดินมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง มีปัญหาน้ำท่วมเพราะเป็นที่ราบ มีความลาดชัน ๐.๒% เนื้อดินค่อนข้างเป็นทรายมีความอุดมสมบูรณ์น้อย

อาณาเขตติดต่อ ตำบลค่ายบกหวาน มีระยะทางห่างจากอำเภอเมืองประมาณ ๑๑ กิโลเมตร มีเนื้อที่โดยประมาณ ๔๘ ตารางกิโลเมตร ทิศเหนือติดพื้นที่เทศบาลตำบลโพธิ์ชัย, เทศบาลตำบลวัดธาตุ และตำบลหนองกอมเกาะ ทิศใต้ติดพื้นที่เทศบาลตำบลโพนสว่าง อำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย ทิศตะวันออกติดพื้นที่ตำบลจอมศรี อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ทิศตะวันตกติดพื้นที่ตำบลพระธาตุบังพวน อำเภอเมือง และตำบลสระใคร อำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย

การคมนาคม แยกได้ถ้าเดินทางมาจากจังหวัดแยกได้อุดรธานี ใช้เส้นทางถนนมิตรภาพอุดรธานี-หนองคาย ถึงสี่แยกไฟแดงหนองสองห้องเลี้ยวขวาทางแยกมาอีก ๒.๕ กิโลเมตร ถึงที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลค่ายบกหวาน ตั้งอยู่ทางด้านซ้ายมือ ถ้าเดินทางมาจากจังหวัดหนองคาย ใช้เส้นทางถนนมิตรภาพ อุดรธานี – หนองคาย ห่างจากจังหวัดหนองคาย ๑๑ กิโลเมตร ถึงสี่แยกไฟแดงหนองสองห้องเลี้ยวซ้ายทางแยกมาอีก ๒.๕ กิโลเมตร ถึงที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลค่ายบกหวานตั้งอยู่ทางด้านซ้ายมือ

๒) เขตการปกครอง/พื้นที่รับผิดชอบ พื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลค่ายบกหวาน มีจำนวน ๑๕ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านที่อยู่ในเขต อบต. เต็มทั้งหมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ ๑ บ้านนาฮี หมู่ที่ ๒ บ้านบกหวาน หมู่ที ๓ บ้านโพนตาล หมู่ที่ ๔ บ้านโคกสำราญ หมู่ที่ ๕ บ้านหนองหมื่น หมู่ที่ ๗ บ้านคำโป้งเป้ง หมู่ที่ ๙ บ้านดอนกอก หมู่ที่ ๑๕ บ้านหนองบุญเพียง หมู่ที่ ๑๖ บ้านนาฮีน้อย หมู่บ้านที่อยู่ในเขตรับผิดชอบของ อบต.บางส่วน ได้แก่ หมู่ที่ ๘ บ้านหนองสองห้อง หมู่ที่ ๑๐ บ้านหนองสองห้อง หมู่ที่ ๑๑ บ้านหนองสองห้อง หมู่ที่ ๑๒ บ้านค่ายนคร หมู่ที่ ๑๓ บ้านโพธิ์เงิน หมู่ที่ ๑๔ บ้านหนองสองห้อง ท้องถิ่นอื่นในตำบล ได้แก่ เทศบาลตำบลหนองสองห้อง

๓) สภาพสังคม สถาบันการศึกษาและองค์กรด้านต่างๆ

๑	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย	๑	แห่ง
๒	โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	๑	แห่ง
๓	โรงเรียนมัธยมศึกษา	๑	แห่ง
๔	โรงเรียนประถมศึกษา	๕	แห่ง

๕	ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน		๑๐	แห่ง
๖	หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน		๑๑	แห่ง
๗	ศูนย์การเรียนชุมชน (กสร.)		๑	ศูนย์
๘	ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร	๑	๑	ศูนย์
๙	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก		๒	ศูนย์
๑๐	โรงเรียนเทคโนโลยีเอเชียหนองคาย (เอกชน)		๑	แห่ง
๑๐	ศูนย์ปฏิบัติงานอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน		๑	ศูนย์
๑๒	วัด/สถานที่ทางศาสนา		๑๔	แห่ง
๑๓	สาธารณสุขโรงพยาบาลศูนย์ชุมชน/ หมู่บ้าน		๑	แห่ง
๑๔	ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ที่สาธารณะ	๒,๓๐๐	ไร่	

ด้านการท่องเที่ยวกิจกรรมและผลงานในด้านทางท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วนตำบลค่ายบกหวาน มีร้านจำหน่าย OTOP ระดับ ๓ ดาว ที่มีชื่อเสียง ชื่อศูนย์พัฒนาอาชีพและร้านจำหน่ายสินค้าตำบลค่ายบกหวาน ตั้งอยู่ หมู่ที่ ๑๖ บ้านนาฮีน้อย ตำบลค่ายบกหวานสวนพฤกษศาสตร์ สวนพืชสมุนไพรนานาชนิด สำหรับการพักผ่อนของประชาชนภายในเขตตำบลและพื้นที่ใกล้เคียง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๕ บ้านหนองหมื่น มีสนามกอล์ฟ ๑๘ หลุม ซึ่งในแต่ละวันมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาใช้บริการมากมาย ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ บ้านนาฮี,หมู่ที่ ๑๕ บ้านหนองบุญเพียง ตำบลค่ายบกหวาน ในการเดินทางไปสนามกอล์ฟต้องผ่านศูนย์จำหน่ายสินค้าก่อน การแบ่งเขตการปกครอง เป็น ๙ หมู่บ้าน ประกอบด้วยหมู่บ้าน หมู่ ๑ บ้านนาฮี , หมู่ ๒ บ้านบกหวาน , หมู่ ๓ บ้านโพนตาล , หมู่ ๔ บ้านโคกสำราญ , หมู่ ๕ บ้านหนองหมื่น , หมู่ ๗ บ้านคำโป่งเป้ง , หมู่ ๘ บ้านดงนาเทา , หมู่ ๙ บ้านดอนกอก , หมู่ ๑๒ บ้านหนองหญ้าม้า จำนวนประชากรใน ตำบลค่ายบกหวาน จำนวนหลังคาเรือน ๑,๔๑๓ หลังคาเรือน จำนวนประชากร : ๕,๖๔๘ คน จำนวนผู้สูงอายุ : ๔๙๗ คน

๒.๗ งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย สามารถแบ่งออกเป็นหลายมิติ โดยมีรายเอียดในงานวิจัยดังนี้

อำนวยพร โฮมจูมจัง และสมควร นามสีฐาน,[๓๗] ได้ให้ความหมายของคำว่า ตุง คำว่าตุง ก็คือ ทุง ธุง หรือ ธง นั่นเอง เป็นธงแบบห้อยยาวจากบนลงล่าง เมื่อเข้า ไปในวิหาร สถานศักดิ์สิทธิ์ ก็มักจะพบเห็นตุงหลากหลาย“ตุง”จึงนับได้ว่าเป็นเครื่องสักการะ เพื่อใช้ในพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ในบุญเฉลิมฉลอง หรือขบวนแห่ต่างๆ การประดับประดา ในงานพิธีต่าง ๆ เพื่อความสวยงามตระการตา

ญาตาวีมินทร์ พืชทองหลางและประทีป พืชทองหลาง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “โคม ล้านนา : รูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมและประยุกต์ สมัยใหม่เชิงพาณิชย์” ผลการวิจัยพบว่า ๑. โคม ล้านนา เป็นภูมิปัญญาที่ผสานความเชื่อระหว่างศาสนาพราหมณ์และพุทธที่ถูกรังสรรค์ผ่านงานศิลปะ เพื่อใช้เป็นเครื่องสักการะบูชาพระพุทธเจ้าในประเพณียี่เป็ง (ลอยกระทง) ตามคติที่ว่า แสงสว่างจาก โคมจะช่วยให้ชีวิตตน มีความเจริญรุ่งเรือง โคมล้านนาที่ชุมชนเมืองสาตรผลิตมี ๔ ลักษณะ คือ ๑) โคมถือ ๒) โคมแขวน ๓) โคมตั้ง และ ๔) โคมลอย แบ่งเป็น ๑๐ ชนิด คือ ๑) โคมเสมาธรรมจักร หรือ โคมแปดเหลี่ยม ๒) โคมไห ๓) โคมกระจัง ๔) โคมดาว ๕) โคมเงี้ยว ๖) โคมหูกระต่าย ๗) โคม กระบอก ๘) โคมผัด ๙) โคมแอว ๑๐) โคมญี่ปุ่น ลวดลายที่นิยมมี ๑๖ ลาย เช่น ดอกบัว ดอกจอก สัตว์สิบสองราศี เป็นต้น ๒. การผลิตแบบดั้งเดิมนิยมใช้วัสดุจากธรรมชาติ แบบประยุกต์สมัยใหม่นิยม ใช้วัสดุที่หาง่ายและย่นเวลาในการผลิต รูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์สมัยใหม่มี ขั้นตอนหลัก ๕ ขั้นตอน คือ ๑) การเตรียมอุปกรณ์ ทำโครงสร้างตัวโคมและหูโคม ๒) การปิดกระดาษ สาหรือผ้า ๓) การทำหาง ๔) พับ ตัดลวดลายประดับโคม ๕) ตกแต่งลวดลาย ทั้งนี้การประดิษฐ์โคม ถือเป็นการประกอบสัมมาชีพ โดยมีส่วนร่วมของของคนในชุมชนและการสนับสนุนของภาครัฐและเอกชน๔๖

กลุ่มงานวิจัยและพัฒนาสถาบันการพัฒนาชุมชน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มี ผลกระทบต่อความสำเร็จการขับเคลื่อนสัมมาชีพชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า ผลการศึกษาปัจจัยที่มี ผลกระทบต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนสัมมาชีพชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

๑.ในด้านปัจจัยด้านผู้นำ พบว่า ผู้นำมีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในวิชาชีพ สามารถถ่ายทอด และสื่อสารให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้เป็นอย่างดี ๒.ในด้านปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของครัวเรือน สัมมาชีพชุมชนพบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการจะต้องมีความ สนใจจริงและมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมและ ขับเคลื่อนโครงการ และในกระบวนการของโครงการจะเป็นลักษณะ การเรียนรู้ร่วมกัน ๓.ด้านปัจจัย ด้านการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนพบว่า ทุกภาคส่วนจะต้องเป็นที่ปรึกษาที่ดี คอยให้คำปรึกษายาม เกิดปัญหา โดยมีการประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อท าให้ปัญหาต่าง คลี่คลาย และ

---

[๓๗] อำนวยพร โฮมจูมจัง และสมควร นามสีฐาน, ธุง : วัฒนธรรมอีสานกับการพัฒนาจิตใจ, วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๔), หน้า **๙๓๘.**

จะต้องมี การ ติดตามงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้โครงการสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ นอกจากนี้ยังมีมุมมองในเรื่อง ของ การคัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการด้วย ๔.ด้านปัจจัยด้านทุนชุมชนพบว่า ทุนเงินเป็นปัจจัยที่สำคัญ มาก แต่ทุนมนุษย์ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อน ไปกว่ากัน ทั้งนี้ทุนสังคม ทุนกายภาพและทุนธรรมชาติ ก็ควรขับเคลื่อนไปพร้อมกัน ๕. ด้านปัจจัยด้านลักษณะโครงการพบว่า การที่ชาวบ้านสอนชาวบ้าน จะทำให้เกิดความสำเร็จได้ เนื่องจากผู้ร่วมโครงการจะรู้สึกถึงบรรยากาศผ่อนคลาย ความเป็นกันเอง โดยเป็นการเรียนรู้ในลักษณะแบบไม่เป็นทางการ ใช้ภาษาเดียวกัน เข้าใจง่าย ผู้เข้าร่วมจึงกล้าถาม กล้าแสดงความคิดเห็น เป็นผลทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ๖. กระบวนการในการขับเคลื่อน สัมมาชีพชุมชนให้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย (๑) การเป็นผู้นำ ของทีมวิทยากรสัมมาชีพชุมชน (๒) การมีส่วนร่วมของครัวเรือนสัมมาชีพชุมชน (๓) การสนับสนุนจากทุกภาคส่วน (๔) หลักการให้ ชาวบ้านสอนชาวบ้านตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (๕) นำทุนชุมชนมาสนับสนุน ๗. ปัจจัย ที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการขับเคลื่อนงานสัมมาชีพชุมชน ประกอบด้วย ๑) มีกระบวนการ ดำเนินงานในโครงการที่ชัดเจน ๒) คุณลักษณะทีมวิทยากรสัมมาชีพชุมชน ๓) มีทีมสนับสนุนการ ขับเคลื่อน สัมมาชีพชุมชนและการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ทางนี้ การวิจัยดังกล่าวจะเน้นผู้ ประดิษฐ์โคมล้านนาที่เป็นผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลเมืองลำพูนเป็นหลัก๔๗

พระศรัณยู สิริเมโธ (หมื่นอ้าย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายชุมชนผลิตโคมของเทศบาลเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน”ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มผู้ประดิษฐ์โคม จัดตั้งเป็นกลุ่มเครือข่ายในชุมชน มีการให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถในการทำโคม มีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ ผู้พิการ หรือผู้ด้อยโอกาสในชุมชนได้เข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มผลิตโคมในชุมชน การสร้างความตระหนักในการสืบทอดอัตลักษณ์การประดิษฐ์โคมล้านนา และส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้การทำโคมให้กับเยาวชนและผู้สนใจทั่วไป และการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือ หลักสามัคคีธรรม และหลักสังคหวัตถุ ๔ มาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการเครือข่าย [๓๘]

ชลธิชา จิรภัคพงศ์ และคณะ ทำการวิจัยเรื่อง วิสาหกิจจักสานจังหวัดแพร่: องค์ความรู้และ การจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่า ผลการวิจัย พบว่า ๑) วิสาหกิจจักสานที่มีการ จดทะเบียนแล้ว จำนวน ๖๕ แห่ง มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมพัฒนาด้านความรู้และภูมิ ปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การดำเนินงานเกิดจากสมาชิกร่วมวางแผน ร่วม

---

[๓๘] พระศรัณยู สิริเมโธ (หมื่นอ้าย), การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายชุมชน ผลิตโคมของเทศบาลเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน, วิทยานิพนธ์ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ,บัณฑิต วิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕

คิด ร่วม ทำ ร่วมแก้ไขปัญหาใน การสร้างสรรค์เศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานการใช้ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างรู้คุณค่าโดยได้รับการ สนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่น และเครือข่าย หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องทุกระดับ สำหรับปัญหาเกิดจากดำเนินกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง ใช้เงินไม่ ตรง ตามกิจกรรมของกลุ่ม ขาดข้อมูลสนับสนุน ๒) องค์ความรู้ที่ส่งผลให้เกิดการจัดการเชิงเครือข่าย ได้แก่ องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการ องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือการแปรรูป องค์ความรู้ เกี่ยวกับ การจำหน่าย และองค์ความรู้เกี่ยวกับเครือข่าย ๓) ความสัมพันธ์และผลสำเร็จของการ จัดการเชิงเครือข่ายที่มีต่อวิสาหกิจชุมชนเป็นการแสดงบทบาทระหว่างคนในกลุ่มและองค์กร ภายนอก ๔) องค์ความรู้และระบบการจัดการเชิงเครือข่ายที่มีผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีดังนี้ (๑) การ พัฒนาการจัดการองค์กร (๒) การพัฒนา ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม (๓) การพัฒนากิจกรรมและกระบวนการ รู้เรียนของสมาชิกกลุ่ม (๔) การพัฒนาการตลาด (๕) การประสานงานกับภาคี อื่น[๓๙]

พระดาวเหนือ บุตรสีทา ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายและการจัดการเครือข่ายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านพบธรรมนำสุข อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า รูปแบบเครือข่ายของชุมชนบ้านพบธรรมนำสุข มี ๒ รูปแบบ คือ ๑) เครือข่ายระดับ ชุมชน/เครือข่ายเชิงพื้นที่และเครือข่ายระดับบุคคลโดยมีการรวมกลุ่มกันของบุคคลกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจมาทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีเป้าหมายเพื่อเผยแผ่ พระพุทธศาสนาร่วมกัน และเสริมสร้างความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน สำหรับขั้นตอนการสร้าง/ก่อรูปเครือข่ายนั้น ๕ ขั้นตอน ดังนี้ ๑) ตระหนักถึงปัญหา และสำนึกการรวมตัวเป็นเครือข่าย ๒) มีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน ๓) สร้างความไว้วางใจ ๔) การแสวงหาแกนนำที่ดี ๕) การสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่าย แนวทางการจัดการเครือข่ายมีการจดัการใน ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นที่ ๑) การสร้างความเป็น องค์การเครือข่ายและการทำให้เกิดความมั่นคง ประกอบด้วย (๑) จัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย (๒) สร้างความรู้สึกร่วมในการทำงานร่วมกัน (๓) จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (๔) จัดระบบข้อมูลข่าวสารในการติดต่อข่าวสาร และขั้นที่ ๒) การรักษาความต่อเนื่องของการเป็นองค์การเครือข่าย ประกอบด้วย (๑) มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง (๒) สร้างความเสมอภาคและเท่าเทียม (๓) รักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกัน (๔) การให้ความช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนสมาชิก ปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการจัดการเครือข่าย ประกอบด้วยการขาดแคลนบุคลากรในการทำงาน

---

[๓๙] ชลธิชา จิรภัคพงศ์ และคณะ, วิสาหกิจจักสานจังหวัดแพร่: องค์ความรู้และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน,วารสาร WMS Journal of Management ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กรกฎาคม–กันยายน ๒๕๖๐, หน้า ๖๓-๗๔

สิ่งปลูกสร้างที่ใช้ในการฝึกอบรมไม่มีความมั่นคง งบประมาณในการสนับสนุนไม่เพียงพอ ปัญหาการทุจริตคอรัปชั่นของหน่วยงานภาครัฐและนำท่วมสถานที่ทำกิจกรรม[๔๐]

พระสุกิจจ์ สุจิณฺโณ (บุตรเคน) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “เครือข่ายการจัดการพื้นที่ มรดกโลกขององค์กรด้านวัฒนธรรมในสังคมไทย : พื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและ เมืองบริวาร” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ๑. มีการแบ่งตามบทบาทโครงสร้างหน้าที่ เป็นแนวทางในการจัดการองค์กร และเครือข่าย โดยเป็นองค์กรและเครือข่ายที่มุ่งเน้นการดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายที่อยู่ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ โดยประกอบด้วย ๑) วัด ซึ่งส่วนมากมีพื้นที่อยู่ในเขตคุ้มครองมรดกโลก มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่มรดกโลก ๒) หน่วยงานราชการ ภาครัฐ ที่มีหน้าเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมไปจนถึงพื้นที่ที่อยู่ในเขตคุ้มครองมรดกโลก และ ๓) ภาคประชาสังคม กลุ่มทางสังคม ภาคธุรกิจเอกชน ชุมชน โดยแบ่งตามบทบาทในด้านต่าง ๆ ขอบเขตการดำเนินงานร่วมกันตามแนวทางและนโยบายของแต่ละภาคส่วน ๒. ยุทธศาสตร์ของเครือข่ายการจัดการพื้นที่มรดกโลกขององค์กรด้านวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่าแนวทางการพัฒนายุทธศาสตร์มุ่งเน้นให้มีความร่วมมือกับภาครัฐและภาคประชาสังคม จัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อให้เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำงานที่เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง การบริหารจัดการมรดกโลกพระนครศรีอยุธยาจะมีการตั้งคณะทำงานขึ้นมาโดยมีตัวแทนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะกรรมการ ๓. ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการจัดการเครือข่ายการจัดการพื้นที่มรดกโลกขององค์กรด้านวัฒนธรรมในสังคมไทย : พื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีปัญหาการทับซ้อนกันระหว่างเมืองใหม่กับเมืองเก่า การจัดการพื้นที่นี้ต้องคำนึงถึงคนในพื้นที่ด้วย คนที่อยู่ในเกาะเมืองนั้นมิใช่ผู้บุกรุก แต่เป็นผลจากนโยบายรัฐ จึงมีการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อกำหนดขอบเขตโบราณสถานประกอบกับผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาเข้าร่วมเพื่อพิจารณา การอนุรักษ์โบราณสถานเป็นวิชาการเฉพาะทาง ที่ไม่มีการเรียนการสอนโดยตรงในสถานศึกษาของรัฐ ในปัจจุบันใช้การฝึกฝนและอบรมโดยกรมศิลปากร ได้จัดให้มีการ

---

[๔๐] พระดาวเหนือ บุตรสีทา, การสร้างเครือข่ายและการจัดการเครือข่ายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของชุมชนบ้านพบธรรมนำสุข อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย, วิทยานิพนธ์, หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม), สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.๒๕๕๗).หน้า ๕๐.

ฝึกอบรม และให้ความรู้พร้อมกับการจัดทำคู่มือคุณภาพมาตรฐานงานอนุรักษ์และงานวิชาการในแหล่งมรดกโลก[๔๑]

สรัญญา จุฑานิล ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสำนักงานปฏิบัติการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ๑. ด้านยุทธศาสตร์มีการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เครือข่ายเป็นไปตามแผนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และสอดคล้องตามวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ขององค์กร ๒. ด้านการออกแบบเครือข่าย ผลการศึกษาพบว่า มีโครงสร้างการบริหารงานภายในเป็นไปตามพระราชบัญญัติของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนกำหนด และโครงสร้างการทำงานระหว่างหน่วยงานมีประเภทและรูปแบบเครือข่ายที่คล้ายกัน คือเน้นการทำงานเชิงพื้นที่เชิงประเด็นงานหรือประเด็นกิจกรรม และเชิงโครงสร้าง ๓. ด้านการเชื่อมโยงเครือข่าย พบว่า ให้ความสำคัญในการประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ทั้งในระดับนโยบายหน่วยงานพัฒนาทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน รวมถึงสถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนให้องค์กรชุมชน และท้องถิ่น สามารถเป็นแกนหลักในการทำงานพัฒนา โดยการประสานงานมีการเชื่อมโยงกับ เครือข่ายต่าง ๆ ประกอบไปด้วย ประชาชน ท้องถิ่น หน่วยงานราชการ และสถาบันการศึกษา ๔. ด้านการสร้างความน่าเชื่อถือ พบว่า มีการสร้างแรงจูงใจ โดยอาศัยสภาพปัญหาของแต่ละชุมชน เป็นพลังผลักดันให้เกิดความต้องการ และตระหนักที่จะรวมตัวเป็นเครือข่าย การวัดผลผลการ ดำเนินงานเป็นไปตามคำรับรองการปฏิบัติงานตามข้อกำหนดของคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ และมีการจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน เพื่อการตรวจสอบและพัฒนากระบวนการดำเนินงานต่อไป มีการสร้างความไว้วางใจโดยอาศัยกิจกรรมที่สามารถสร้างให้สมาชิกในเครือข่ายได้เรียนรู้ ประสบการณ์ร่วมกัน และมีการแบ่งปันความเสี่ยงโดยประเมินความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น เพื่อให้เกิดการ รับรู้ และหาวิธีจัดการที่เหมาะสมในการลดความเสี่ยงให้อยู่ในระดับที่องค์กรยอมรับได้ และ (๕) ด้านการปฏิรูปทรัพยากรมนุษย์ พบว่ามีการพัฒนาทักษะที่เหมาะสมให้กับเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่จะมี ส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มโอกาสในการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายให้ดียิ่งขึ้น[๔๒]

---

[๔๑]พระสุกิจจ์ สุจิณฺโณ (บุตรเคน), “เครือข่ายการจัดการพื้นที่มรดกโลกขององค์กรด้านวัฒนธรรมในสังคมไทย : พื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

[๔๒] สรัญญา จุฑานิล, “การบริหารเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสำนักงานปฏิบัติการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต,** (คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖).

ญาตาวีมินทร์ พืชทองหลาง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญา การผลิตโคมล้านนาของชุมชนเมืองสาตร อำเภอหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่าโคมล้านนาเป็นภูมิปัญญาที่ผสานความเชื่อระหว่างศาสนาพราหมณ์และพุทธที่คนล้านนารังสรรค์ผ่านงานศิลปะเพื่อใช้เป็นเครื่องสักการะบูชาพระพุทธเจ้าในประเพณียี่เป็ง (ลอยกระทง) ตามคติความเชื่อที่ว่าแสงสว่างจากโคมจะช่วยให้ชีวิตตนมีความเจริญรุ่งเรือง โคมล้านนา จำแนกตามลักษณะแบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ จำแนกตามชนิด แบ่งออกเป็น ๘ ชนิด สำหรับลวดลายโคมล้านนาที่นิยมมีทั้งหมด ๑๖ ลาย การผลิตโคมล้านนาของชุมชนเมืองสารทเริ่มต้นโดยแม่ครูบัวไหล คณะปัญญา โดยสร้างสรรค์และประดิษฐ์คิดค้นโคมรูปแบบใหม่ รวมถึงสืบทอดลวดลายเก่าไว้ ซึ่งมีลูกหลานในครอบครัวช่วยกันทำและถ่ายทอดความรู้ ขั้นตอนและวิธีทำโคมล้านนาให้กับชาวบ้านในชุมชน นักเรียน นักศึกษาจนมีความรู้ สามารถทำได้เอง และนำไปเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้ตนเองและครอบครัว[๔๓]

ทัศนัย ดำรงหัด และ รัฐไท พรเจริญ ได้ทำการศึกษาภูมิปัญญาล้านนาในการพฒนาหัตถกรรมของแต่งบ้านจากเศษใบไม้แห้ง พบว่ารูปแบบผลิตภัณฑ์โคมไฟ ในงานวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาล้านนาในการพัฒนาหัตถกรรมของแต่งแต่งบ้าน เศษใบไม้ นั้นมีรูปแบบที่แสดงถึงความเป็นล้านนา มีรูปแบบเฉพาะ จดจำง่าย โดดเด่นจากภูมิภาคอื่นๆ และผลิตภัตภันยังสามารถนำไปใช้ในการตกแต่งบ้านได้ ตอบสนองด้านการใช้งานได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังมีคณค่าทางสุนทรียะ เห็นแล้วเกิดความชื่นชมยินดี และพึงพอใจ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการที่คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย ความงาม ความเหมาะสมภายได้ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ โดยการออกแบบผลิตภัณฑ์โคมไฟให้คำนึงถึงภูมิปัปัญญาล้านนาบวกกับการนำใบตองตึงของชาวล้านนาและนำมาประยกต์ให้เหมาะสม และเข้าสมัย เพื่อสามารถเป็นโคมใพที่ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน และสามารถมองแล้วสือถึงเอกลักษณ์ของล้านมาได้ ทำให้ทราบผลตอบขอบของริโภคมีความพึงพอใจมาก อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ และเป็นตัวอย่างสำหรับนักออกแบบบในจังหวัดเชียงใหม่[๔๔]

---

[๔๓] ญาตาวีมินทร์ พืชทองหลาง, การศึกษาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการผลิตโคมล้านนาของชุมชน เมืองสาตร อำเภอหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาภูมิสังคม ยั่งยืน , บัณฑิตวิทยา :มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ , ๒๕๕๘.

[๔๔]ทัศนัย ดำรงหัด และ รัฐไท พรเจริญ, “ทำการศึกษาภูมิปัญญาล้านนาในการพฒนาหัตถกรรมของ แต่งบ้านจากเศษใบไม้แห้ง”, วารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๘, หน้า ๑๐๑-๑๑๙

พระครูโกวิทอรรถวาที, ผศ.ดร และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการเสริมสร้างสัมมาชีพการประดิษฐ์โคมแสนดวงอัตลักษณ์ชุมชนสำหรับผู้สูงอายุในเทศบาลอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ผลการศึกษา พบว่า ผู้ผลิตโคมแสนดวง ส่วนใหญ่เป็นหญิงสูงอายุที่มีทักษะและประสบการณ์จากการเรียนรู้ในครัวเรือน ประชาชนมีทัศนคติ เชิงบวกต่อองค์ความรู้และกระบวนการผลิต โดยเห็นคุณค่าในความประณีต ความภาคภูมิใจ และการ มีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม พร้อมเสนอให้ส่งเสริมทักษะด้านการออกแบบ การสนับสนุนวัตถุดิบ และ การถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ โคมแสนดวงจึงเป็นงานหัตถกรรมที่สะท้อนศรัทธาและอัตลักษณ์ ล้านนา ควบคู่กับการสร้างสัมมาชีพอย่างยั่งยืน

๒. การประดิษฐ์โคมแสนดวงของผู้สูงอายุในลำพูนเป็นการสร้างสัมมาชีพที่ยึดหลักพุทธธรรม เน้นอาชีพสุจริต ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัสดุธรรมชาติ และการรวมกลุ่มอย่างไม่แข่งขันรุนแรง มีการอบรมพัฒนาทักษะ การออกแบบแบรนด์ และการตลาดออนไลน์ ช่วยสร้างรายได้ เสริมคุณค่าทางใจ อนุรักษ์วัฒนธรรม และส่งเสริมความยั่งยืนทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และจิตวิญญาณ

๓. สำหรับกิจกรรมถ่ายทอดและการสร้างเครือข่าย คณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรม ๒ กิจกรรม โดยโครงการมุ่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุลำพูนผ่านการประดิษฐ์โคมแสนดวง โดยเน้น 1) การถ่ายทอดภูมิปัญญาข้ามวัยผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ และ 2) การสร้างเครือข่ายสัมมาชีพร่วมกับภาคี พร้อมใช้สื่อออนไลน์พัฒนาอาชีพสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์[๔๕]

พระศรัณยู สิริเมโธ (หมื่นอ้าย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายชุมชนผลิตโคมของเทศบาลเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน”ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มผู้ประดิษฐ์โคม จัดตั้งเป็นกลุ่มเครือข่ายในชุมชน มีการให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถในการทำโคม มีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ ผู้พิการ หรือผู้ด้อยโอกาสในชุมชนได้เข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มผลิตโคมในชุมชน การสร้างความตระหนักในการสืบทอดอัตลักษณ์การประดิษฐ์โคมล้านนา และส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้การทำโคมให้กับเยาวชนและผู้สนใจทั่วไป และการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือ หลักสามัคคีธรรม และหลักสังคหวัตถุ ๔ มาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการเครือข่าย [๔๖]

---

[๔๕] พระครูโกวิทอรรถวาที, ผศ.ดร และ, การเสริมสร้างสัมมาชีพการประดิษฐ์โคมแสนดวงอัตลักษณ์ชุมชนสำหรับผู้สูงอายุในเทศบาลอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทลัย , ๒๕๖๘.

[๔๖] พระศรัณยู สิริเมโธ (หมื่นอ้าย), การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายชุมชน ผลิตโคมของเทศบาลเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน, วิทยานิพนธ์ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ,บัณฑิต วิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม[๔๗] ได้เสนอ แนวความคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนไว้อย่างน่าสนใจ ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน ซึ่งถือเป็น “เศรษฐกิจรากฐาน” ที?มีความสำคัญยิ่งจึงควรส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งในระบบเศรษฐกิจของชุมชน และสนับสนุนการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายระหว่างองค์กรท้องถานด้วยกัน ได้แก่ องค์กรเชิงปกครององค์กรเชิงทุนของชุมชน องค์กรเชิงกลุ่มอาชีพของชุมชน ทั้งในระดับแนวราบ คือ ท้องถิ่น และระดับแนวดิ่ง คือ ระดับภาค และระดับประเทศ ให้สามารถมีส่วนร่วมในการสร้าง กิจกรรมทางธุรกิจให้มีความมั่นคงแข็งแรง สามารถสร้างเกราะคุ้มภัยผลกระทบกระเทือนจากเศรษฐกิจมหัพภาคหรือเศรษฐกิจโลก

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ [๔๘] ได้เสนอแนวความคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนว่า การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นให้มั่นคง โดยเริ่มต้นจากการปรับเปลี?ยนกระบวนทัศน์การพัฒนาแบบแยกส่วน (Split type development) ไปสู่การพัฒนาอย่างบูรณาการ (Holistic approach) ซึ่งทุกส่วนมีความเชื่อมโยงกันว่าเมืองและชนบทก็ไม่สามารถแยกส่วนจากกันได้ ในการพัฒนาเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการบริการเกื้อกูลกัน ขณะ เดียวกันควรสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชน คือ “การสร้างอาชีพหลากหลาย” โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองและสอดคล้องกับศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา ท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิด “ผลประโยชน์” ในการเพิ่มพูนความรู้ รายได้ ทรัพยากร และความเอื้ออาทรต่อกัน

พวงเพชร ชุปวา[๔๙] ได้กล่าวถึง ธุงใย ซึ่งเป็นธุงชนิดหนึ่งของภาคอีสาน ทำด้วยเส้นฝ้ายย้อมสีและไม้ไผ่โดยใช้ไม้ไผ่เหลาเป็นซี่เล็กๆ ไขว้กากบาทกัน แล้วใช้เส้นฝ้ายพันสานกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสจากศูนย์กลางออกมาเรื่อยๆ และมักจะใช้ฝ้ายสีพันเป็นแถบสีสลับกันเป็นชั้นๆ ขนาดของธุงจะใหญ่ต่างกัน แล้วนำ ธุงมาต่อกันเป็นผืนยาวทิ้งชายห้อย ให้แกว่งปลิวไปตามลม ธุงชนิดนี้จะมีสีสันสวยงาม จึงมักแขวนประดับไว้ตามศาลาการเปรียญของวัด เป็นพุทธบูชาตามความเชื่อของชาวบ้าน ธุงชนิดนี้ เป็นหัตถกรรมเก่าแก่ของมนุษย์ทำ มาตั้งแต่สมัยกรีก และชาวอินเดียแดงในทวีปอเมริกาก็

---

[๔๗] ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: เอดิสันเพรส โปรดักส์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕.

[๔๘]ประทีป วีรพัฒนนิรันดร์, มูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน. เศรษฐกิจชุมชน: ความหมายฐานคิด แนวทางปฏิบัติ, ๒๕๔๑, ค้นเมื่อ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๘, จาก http://sites.google.com/site/banrainarao/column/commu_econ_๐๒, หน้า ๖๕.

[๔๙] พวงเพชร ชุปวา.(๒๕๔๒). ธุงผะเหวดกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน หนองดู่ ตำบลธงธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (กลุ่มมนุษยศาสตร์)มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.๒๕๔๒),หน้า ๑๙.

ทำ ธุงชนิดนี้ เพื่อประกอบการสวด โดยจะพันเส้นฝ้ายทีละรอบๆ คล้ายการนับลูกประคำ ในการสวดมนต์ภาวนา ธุงชนิดนี้บางทีเรียก ธุงใย ธุงใยมุม ธุงใยแมงมุม

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคายและผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชน ๒) เพื่อพัฒนาแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย ๓) เพื่อเสนอแนวทางการผลิตธุงอีสานที่ปลอดภัยและยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัย ๒ ประเภท คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quanlitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

๑) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดง ความสัมพันธ์ที่แสดงให้ถึงประวัติของ ธุง กระบวนการสร้างสรรค์การประดิษฐ์ธุงในจังหวัดหนองคาย

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (In-depth- interviews) ได้แก่ ประธานชุมชุมหรือนักปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มตัวแทนผู้สูงอายุ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่สร้างสรรค์งานกับการประดิษฐ์ธุง เพื่อให้ได้ข้อมูลประวัติความเป็นมาประดิษฐ์ธุง ที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น กระบวนการสร้างสรรค์งานประดิษฐ์ธุง เพื่อนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจของชุมชน จำนวน ๒๕ คน

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ พื้นที่วิจัย

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่วิจัยจำนวน ๑ ชุมชนในตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย คือ มีจำนวน ๑ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านบกหวาน

๑) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ กลุ่มผู้สูงอายุผู้ประดิษฐ์ธุง จำนวน ๒๕ คน

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการศึกษาวิจัยเรื่อง การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลักแบบเจาะจง ตามคุณสมบัติที่คณะผู้วิจัยกำหนดขึ้น จำนวน ๒๕ คน โดยแบ่งสัดส่วนดังนี้

(๑) กลุ่มผู้นำชุมชนค่ายบกหวาน จำนวน ๕ รูป

(๒) กลุ่มผู้นำชุมชนหรือประธานชุมชน จำนวน ๕ คน

(๓) กลุ่มนักวิชาการหรือปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๕ คน

(๔) ผู้สูงอายุผู้ผลิตธุงอีสาน จำนวน ๑๐ คน

๓.๓ การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

๓.๓.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณเป็นประเภทแบบสอบถาม จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจการพัฒนาแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย ในตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคายที่มีต่อการผลิตธุงอีสาน ประกอบด้วย

๑) ข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ ชื่อ เพศ อายุ ตำแหน่ง ประสบกาณ์

๒) ข้อมูลความพึงพอใจของการสำรวจพัฒนาแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคายต่อการผลิตธุงอีสาน

๓) ปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคายการผลิตธุงอีสาน

โดยการศึกษาจาก๑) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือที่ เกี่ยวข้องทั้ง แบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) ๒) ร่างเครื่องมือทุกฉบับ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) ๓) นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ คน เพื่อทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการวิจัย ๔) นำผลการตรวจสอบมาคำนวณหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ หรือนิยาม (IOC: Item Objective Congruence Index) เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกตามวัตถุประสงค์ที่มีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ ๐.๕๐ ถึง ๑.๐๐ ซึ่งแสดงว่าจุดประสงค์นั้นวัดได้ครอบคลุมเนื้อหา หรือข้อสอบนั้นวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์ และถ้าข้อใดได้คะแนนเฉลี่ยต่ำกว่า ๐.๕๐ ต้องนำไป ปรับปรุงแก้ไข เพราะว่ามีความ

สอดคล้องกันต่ำ และปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยตามข้อเสนอแนะของ ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อจัดทำแบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์ (Interview Form)

๓.๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพประเภทแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งออกแบบสัมภาษณ์เป็น ๕ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ คือ ข้อคำถามข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ คือ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสานสู่การเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย

ตอนที่ ๓ คือพัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน

ตอนที่ ๔ คือเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน จำนวน ๔ ข้อ

ตอนที่ ๕ คือ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์ในการวิจัย โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑) สร้างแบบสัมภาษณ์จากกรอบเนื้อหาของวัตถุประสงค์ และนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยเพื่อตอบโจทน์การวิจัย

๒) เสนอร่างแบบสัมภาษณ์ต่อผู้ทรงคุณวุฒิ

๓) นำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ

๔) นำข้อมูลที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว เสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (The integrity of the content) เพื่อความถูกต้อง(Content Validity)ของแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

๑. พระมหาประหยัด ปญฺญาวโร,ดร.. ตำแหน่งอาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขหนองคาย

๒. รองศาสตราจารย์ ดร. สมเดช นามเกตุ ตำแหน่งอาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขหนองคาย

๓. นายอนันต์ คติยะจันทร์ ตำแหน่งอาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขหนองคาย

๕) นำแบบสัมภาษณ์ไปปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งตามคำแนะของผู้เชี่ยวชาญ และดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องการผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย เป็นการวิจัยแบบผานวิธีของการวิจัย ๒ ประเภท คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการออกเป็น ๔ ระยะ ดังนี้

ระยะที่ ๑

๑) จัดประชุมทีมวิจัย โดยอธิบายรายละเอียดในการเก็บข้อมูลตลอดจนการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือการทำงานในพื้นที่ ๑ ชุมชนในตำบลค่ายบกหวาน

๒) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้ถึงประวัติของการผลิตธุงในจังหวัดหนองคายเพื่อนำมาวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ศึกษาองค์ความรู้และการผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย

ระยะที่ ๒

๓) ลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลโดยประสานงานติดต่อคณะวิจัยทั้งหมด ในพื้นที่เป้าหมายและ สถานที่เก็บข้อมูล ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อชี้แจงรายละเอียดของการดำเนินงานวิจัย

๔) เตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำหนังสือแนะนำตัวส่งถึงหน่วยงาน ที่จะเก็บข้อมูลคือ พื้นที่วิจัย ๑ ชุมชนในพื้นที่ตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย เพื่อขอความร่วมมือประสานงานในการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้งนำแบบสอบถามไปชี้แจงรายละเอียดเบื้องต้นกับชุมชนโดยแบบสอบถามในการวิจัยมีทั้งหมด ๓๐๐ ชุด เมื่อผู้วิจัยได้ชี้แจงกับชุมชนแล้ว จึงเดินทางลงพื้นที่วิจัยเพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้ระยะเวลา ๒ สัปดาห์ ในการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม

๕) สังเคราะห์ข้อมูลการผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อพัฒนาแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย

ระยะที่ ๓

๖) คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามใน ๑ ชุมชน แต่ใช้เฉพาะชุมชนบ้านบกหวานแห่งเดียง โดยปฏิบัติการตาม แผนที่กำหนดไว้ในการผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย

๗) ลงพื้นที่เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับถึงประวัติของการผลิตธุงอีสาน การพัฒนาและแนวทางการผลิตธุงในจังหวัดหนองคาย

ระยะที่ ๔

๘) ถ่ายทอดองค์ความรู้ของกลุ่มผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย

๙) เพื่อเพื่อเสนอแนวทางการผลิตธุงอีสานที่ปลอดภัยและยั่งยืน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อเสนอแนวทางการผลิตธุงอีสานที่ปลอดภัยและยั่งยืน

๑๐) เผยแพร่งานวิจัย ผ่านสิ่งพิมพ์วารสาร / บทความและการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เน้นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งการวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เมื่อได้ข้อมูลจากแบบสอบถามเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของ แบบสอบถาม จากนั้นจึงนำข้อมูลไปวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป โดย ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ หลังตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่

๑) ค่าความถี่และร้อยละ เพื่อวัดการกระจายของข้อมูล

๒) ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อวัดแนวโน้มกลางและการกระจาย

๓) กำหนดเกณฑ์การให้คะแนนในแต่ละระดับอย่างชัดเจน

๔) แปลความหมายค่าเฉลี่ยตามกรอบที่กำหนด

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ผ่านกระบวนการคือ

๑) เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ไปพร้อมกัน (Concurrent Analysis)

๒) จำแนกข้อมูลอย่างเป็นระบบ แล้วตีความหมาย

๓) ตรวจสอบความเพียงพอและความสอดคล้องของข้อมูล

๔) เก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจน (Iterative Process)

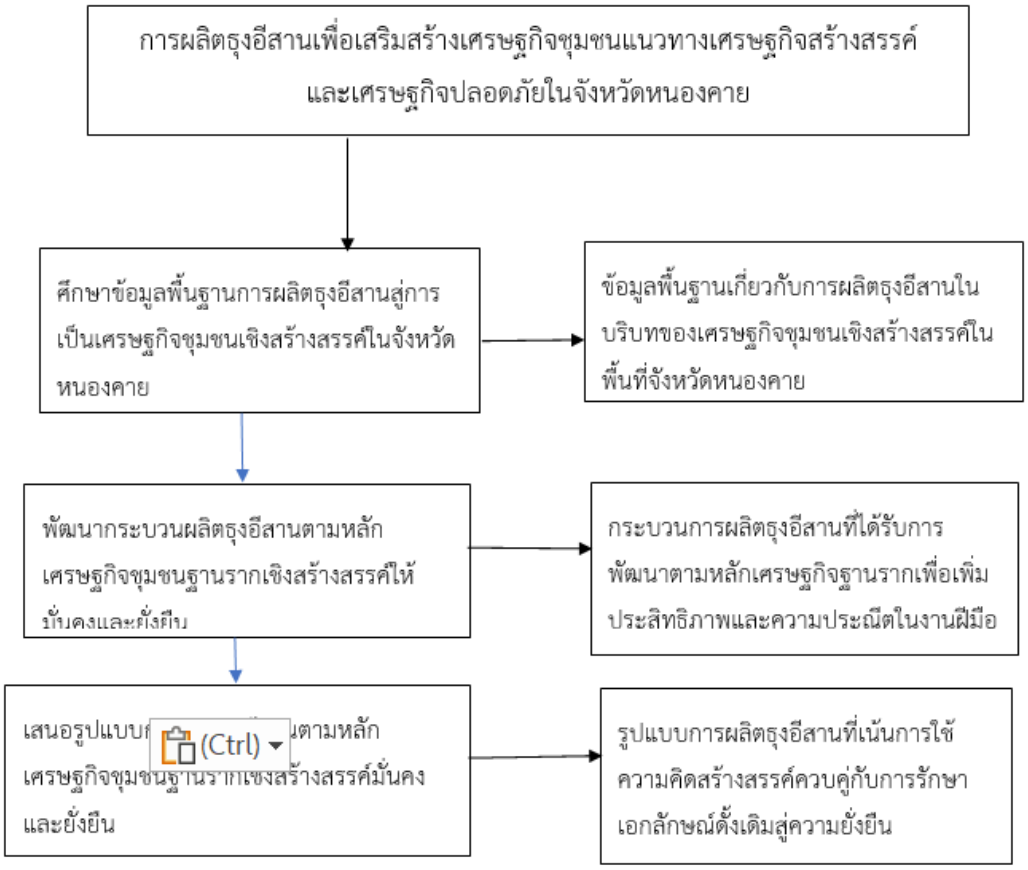
๕) เชื่อมโยงกับทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๖) ตรวจสอบข้อเท็จจริงเมื่อพบข้อมูลที่ขัดแย้งกัน

๗) สร้างบทสรุปที่มีความเชื่อมโยงเชิงทฤษฎี

๘) พิสูจน์บทสรุปให้ตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย มีวัตถุประสงค์ ๑) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสานสู่การเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย ๒) พัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน ๓) เสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน ในบทนี้จะนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับของวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนหลัก ได้แก่ (๑) ผลการศึกษาข้อมูลองค์ความรู้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสานสู่การเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย (๒) ผลการพัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน (๓) ผลการเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน ๑ ชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการศึกษาและการสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๒๕ คน ซึ่ง ได้รับการคัดเลือกแบบเจาะจงจากกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีบทบาทสำคัญต่อการผลิตธุง ประกอบด้วย กลุ่มผู้บริหารเทศบาล ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้สูงอายุ โดยข้อมูลทั้งหมดได้ผ่านกระบวนการวิเคราะห์เชิง คุณภาพ เพื่อสังเคราะห์เป็นข้อค้นพบและแนวทางการพัฒนาเชิงรูปธรรมต่อไป สามารถสรุปผลการวิจัย ในประเด็นต่อไปนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

การศึกษาข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทั่วไปของประชาชนประชาชนในเขตตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย ๒๘๒ คน จำแนกตาม เพศ อายุ วุฒิการศึกษา และประสบการณ์ ผลการวิเคราะห์ ข้อมูลทั่วไป

ตารางที่ ๔.๑ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามเรื่อง “การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย” จำแนกได้ ดังนี้

(n= ๒๘๒)

ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๘๐	๒๘.๓๗
หญิง	๒๐๒	๗๑.๖๓
รวม	๒๘๒	๑๐๐.๐๐
อายุ		
๔๐-๕๐ ปี	๓๙	๑๓.๘๓
๕๑-๖๐ ปี	๕๙	๒๐.๙๒
๖๑-๗๐ ปี	๑๑๓	๔๐.๐๗
มากกว่า ๗๐ ปี	๗๑	๒๕.๑๘
รวม	**๒๘๒**	**๑๐๐.๐**
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	๙๓	๓๒.๙๘
มัธยมศึกษา	๑๑๒	๓๙.๗๒
ปริญญาตรี	๖๕	๒๓.๐๕
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๒	๔.๒๖
รวม	**๒๘๒**	**๑๐๐.๐๐**
ประสบการณ์ทำธุง		
๑-๕ ปี	๑๑๐	๓๙.๐๑

๖-๑๐ ปี	๑๕๐	๕๓.๑๙
มากกว่า ๑๐ ปี	๒๒	๗.๘๐
รวม	**๒๘๒**	**๑๐๐.๐**

ภาพ ๔.๑ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. เพศ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๖๓ ขณะที่ เพศชายมีเพียง ๘๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๓๗ ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทของผู้หญิงในการผลิตธุง ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของชุมชน โดยเฉพาะในจังหวัดหนองคาย ที่สตรีมักมีบทบาทในงานหัตถกรรมและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม เช่น การจัดงานบุญ เทศกาลและงานใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ สรุปดังภาพดังต่อไปนี้

ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๘๐	๒๘.๓๗
หญิง	๒๐๒	๗๑.๖๓
รวม	๒๘๒	๑๐๐.๐๐

๔.๒ ภาพร้อยละของเพศ

๒. อายุ พบว่า กลุ่มอายุที่มีจำนวนมากที่สุดคือช่วง ๖๑–๗๐ ปี จำนวน ๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๗๘ รองลงมาคือกลุ่มที่มีอายุมากกว่า ๗๐ ปี จำนวน ๗๖ คน (ร้อยละ ๒๖.๙๕) เมื่อรวมกันแล้วคิดเป็นร้อย ละ ๖๗.๗๓ ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นกำลังหลักในการผลิตธุงอีสาน โดยยังคงมี ความสามารถในการทำงาน เป็นตัวอย่างของการสูงวัยอย่างมีพลัง อีกทั้งยังสะท้อนถึงบทบาทของผู้สูงอายุในการ ธำรงไว้ซึ่งมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง สรุปดังภาพดังต่อไปนี้

ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
๔๐-๕๐ ปี	๓๒	๑๑.๓๕
๕๑-๖๐ ปี	๕๙	๒๐.๙๒
๖๑-๗๐ ปี	๑๑๕	๔๐.๗๘
มากกว่า ๗๐ ปี	๗๖	๒๖.๙๕
รวม	**๒๘๒**	**๑๐๐.๐**

๔.๓ ภาพร้อยละของอายุ

๓. ระดับการศึกษา พบว่าระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ที่ระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ ๓๗.๒๓) รองลงมาคือระดับประถมศึกษา (ร้อยละ ๓๕.๔๖) สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มผู้ผลิตโคมมีพื้น ฐานความรู้ในระดับที่สามารถเรียนรู้ ทบทวน และฝึกฝนงานหัตถกรรมได้อย่างเหมาะสม แม้ส่วนหนึ่งจะมีระดับการศึกษาสูงถึงระดับปริญญาตรีหรือมากกว่านั้น (รวมร้อยละ ๒๗.๓๐) แต่ภูมิปัญญาและทักษะการผลิตธุงอีสานมักก็มาจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง และการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น มากกว่าการเรียนรู้ในระบบการศึกษา สรุป ดังภาพดังต่อไปนี้

ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	๑๐๐	๓๕.๔๖
มัธยมศึกษา	๑๐๕	๓๗.๒๓
ปริญญาตรี	๖๗	๒๓.๗๖

สูงกว่าปริญญาตรี	๑๐	๓.๕๕
รวม	**๒๘๒**	**๑๐๐.๐๐**

ภาพที่ ๔.๔ ร้อยละของระดับการศึกษา

๔. ประสบการณ์การผลิตธุงอีสาน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีประสบการณ์การผลิตธุงอีสานในช่วง ๖–๑๐ ปี จำนวน ๑๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๑๙ และกลุ่มที่มีประสบการณ์ ๑–๕ ปี มีจำนวน ๑๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๗๒ แสดงถึงความต่อเนื่องของการสืบทอดทักษะจากรุ่นก่อนหน้า ทั้งยังสะท้อนว่าการผลิตธุงยังคงเป็นกิจกรรมที่มีความน่าสนใจสำหรับคนรุ่นใหม่และเพิ่งเข้ามามีส่วนร่วม กลุ่มที่มีประสบการณ์มากกว่า ๑๐ ปี มีจำนวน ๒๐ คน (ร้อยละ ๗.๐๙) ถือเป็นผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ได้อย่างมี ประสิทธิภาพสรุปดังภาพดังต่อไปนี้

ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
ประสบการณ์การผลิตธุงอีสาน		
๑-๕ ปี	๑๑๒	๓๙.๗๒
๖-๑๐ ปี	๑๕๐	๕๓.๑๙
มากกว่า ๑๐ ปี	๒๐	๗.๐๙
รวม	**๒๘๒**	**๑๐๐.๐**

ภาพที่ ๔.๕ ประสบการณ์การผลิตธุงอีสาน

๔.๑.๑ ผลการวิเคราะห์องค์ความรู้และการผลิตธุงอีสาน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากชุมชน ๑ ชุมชน ในเขตตำบลค่ายบกหวาน ๒๘๒ คน ในประเด็นหัวข้อความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับองค์ความรู้และพัฒนาการผลิตธุงออีสาน โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑.๑ ค่าเฉลี่ยค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและความหมายแสดงระดับความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับพัฒนาการผลิตธุงอีสานของชุมชนเกี่ยวกับองค์ความรู้และการผลิตธุงอีสานของชุมชนตำบลค่ายบกหวาน และความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน และความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน

(n= ๒๘๒)

ความคิดเห็นของชุมชนการผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับเกี่ยวกับองค์ความรู้และพัฒนาการผลิตธุงอีสาน	๔.๑๖	๐.๒๙	มาก
๒. ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน	๔.๒๑	๐.๓๔	มาก
๓. ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน	๔.๒๒	๐.๓๕	มาก
ภาพรวม	๔.๒๐	๐.๓๓	มาก

ภาพที่ ๔.๖ ความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับองค์ความรู้และพัฒนาการผลิตธุงอีสานของชุมชน ตำบลค่ายบกหวาน

ตารางที่ ๔.๑.๑ ค่าเฉลี่ยค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและความหมายแสดงระดับความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับพัฒนาการผลิตธุงอีสานของชุมชนเกี่ยวกับองค์ความรู้และการผลิตธุงอีสานของชุมชนตำบลค่ายบกหวาน และความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน และความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน

จากตารางที่ ๔.๑.๑ พบว่า จากการสำรวจแสดงระดับความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับพัฒนาการผลิตธุงอีสานของชุมชนเกี่ยวกับองค์ความรู้และการผลิตธุงอีสานของชุมชนตำบลค่ายบกหวาน และความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน และความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน พบว่า ทุกข้อมีระดับความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับ “มาก” โดยรวม” ($\bar{X}$ = ๔.๒๐, S.D. = ๐.๓๓) โดยมีรายละเอียด พบว่า ข้อที่อยู่ในระดับ ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน ($\bar{X}$ = ๔.๒๒, S.D. = ๐.๓๕) ข้อที่อยู่ในระดับรองลงมา ได้แก่ ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน ($\bar{X}$ = ๔.๒๑, S.D. = ๐.๓๔) และข้อที่อยู่ในระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับเกี่ยวกับองค์ความรู้และพัฒนาการผลิตธุงอีสาน ($\bar{X}$ = ๔.๑๖, S.D. = ๐.๒๙) แม้อยู่ในระดับความคิดเห็น “มาก” แต่ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในกลุ่ม แสดงว่าประชาชนอาจเห็นว่าทักษะการออกแบบลวดลายยังไม่แพร่หลายเท่ากับทักษะในขั้นตอนอื่น หรืออาจยังมีข้อจำกัดด้านความคิดสร้างสรรค์การฝึกฝนและการสนับสนุนด้านรูปแบบใหม่ ๆ ในการออกแบบซึ่งควรส่งเสริมเพิ่มเติมในอนาคตเพื่อเป็นการสร้างในเชิงเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย

๔.๑.๒ ประวัติความเป็นมาการผลิตธุงอีสาน

ทุง หรือที่ออกเสียงตามสำเนียงถิ่นล้านนาว่า "ตุง" เป็นเครื่องใช้ในพิธีกรรมและงานประดับที่มีความหมายตรงกับภาษาบาลีว่า "ปฏากะ" หรือธงปฏาก มีลักษณะเด่นคือเป็นธงที่ทำจากวัสดุหลากหลายชนิดตามความเหมาะสม โดยเน้นความยาวที่ปล่อยชายลงมาเบื้องล่างคล้ายตัวตะขาบ

แขวนประดับไว้ที่ส่วนหัวธงเพื่อใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนความเป็นมาอันยาวนานของทุง ปรากฏชัดเจนใน ศิลาจารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๑๓ ซึ่งบันทึกเหตุการณ์ขณะพระญาเจ้ากือนาแห่งเมืองเชียงใหม่และเหล่าข้าราชบริพาร เดินทางไปต้อนรับพระสุมนเถระจากสุโขทัย โดยในขบวนมีการถือ "ช่อ" (ธงสามเหลี่ยมขนาดเล็ก) และ "ทง" (ทุง) เพื่อเป็นเครื่องสักการะถวายในมิติของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทุงมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาวไทใหญ่เรียกว่า "ตำข่อน" และชาวพม่าเรียกว่า "ตะขุ่น" โดยสามารถจำแนกทุงได้ตามวัสดุที่ใช้ผลิต ได้แก่ ผ้าหรือฝ้าย ไม้ กระดาษ พลาสติก และโลหะประเภทต่าง ๆ เช่น เหล็ก ทองเงิน หรือแม้แต่สังกะสี การใช้งานทุงในวิถีชีวิตแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ คือ ทุงประดับ เพื่อความสวยงามในงานสมโภชทางศาสนา (งานปอย) และ ทุงในพิธีกรรม ซึ่งครอบคลุมทั้งงานมงคล เช่น ทุงค่าคิงสำหรับสืบชะตา และงานอวมงคล เช่น ทุงสามหางที่ใช้นำหน้าขบวนศพ และทุงแดง (ทุงผีตายโหง) สำหรับถอนวิญญาณผู้ที่เสียชีวิตผิดปกติ ทุงยังมีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับการเทศนาธรรม โดยเฉพาะในพิธี "ตั้งธัมม์หลวง" หรือการเทศน์มหาชาติ โดยจะมีทุงเฉพาะประเภทสำหรับปักในแต่ละกัณฑ์เทศน์ของพระเจ้าสิบชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาธรรมะ เช่น ทุงดินสำหรับกัณฑ์เตมิยชาดก ทุงทรายสำหรับกัณฑ์ชนกกุมาร และทุงเงินสำหรับกัณฑ์เวสสันดร เป็นต้น

ในเชิงพุทธศิลป์ ทุงกระด้าง ถือเป็นงานที่วิจิตรบรรจงเนื่องจากทำด้วยไม้แกะสลักหรือสังกะสีฉลุลาย มักประดับด้วยลวดลายพรรณพฤกษา สัตว์ประจำปีเกิด หรือกระจกสี นิยมติดตั้งถาวรไว้ในวิหาร หน้าโบสถ์ หรือเจดีย์ เพื่อเป็นพุทธบูชาพระประธานและสร้างความศรัทธาแก่ผู้พบเห็น สำหรับชาวไทลื้อ ความเชื่อเรื่องทุงมีที่มาจาก ตำนานพระเจ้าห้าตน (ตำนานกาเผือก) ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวที โดยเชื่อว่าส่วนประกอบต่าง ๆ ของทุงเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ เช่น หัวทุงแทนพระอริยเมตไตรย และลำตัวที่ยาวแทนรูปนาคของพระโกนาคมนะ เพื่อส่งผลบุญไปถึงบุพการีที่ล่วงลับ คติเรื่อง อานิสงส์การทานทุง เป็นความเชื่อหลักที่ทำให้ผู้คนนิยมสร้างทุงถวายวัด โดยมีเรื่องเล่าในคัมภีร์ใบลานว่า แม้แต่นายพรานที่ทำบาปมาตลอดชีวิต หรือผู้ที่ตกอยู่ในอบายภูมิ ก็สามารถรอดพ้นจากนรกและขึ้นสู่สวรรค์ได้ด้วยอานิสงส์แห่งศรัทธาจากการสร้างทุงถวาย เป็นพุทธบูชาทุงแต่ละประเภทมีนัยสำคัญเฉพาะตัว เช่น ทุงค่าคิง จะมีความยาวเท่ากับส่วนสูงของเจ้าของเพื่อใช้ในการสะเดาะเคราะห์ หรือ ทุงชัย (ทุงไชย) ที่เป็นธงแห่งชัยชนะ ใช้บอกเขื่อนเขตงานฉลองสมโภช โดยเจ้าภาพจะนำไปถวายพระเพื่อให้พรและติดตั้งตามเส้นทางสู่ขบวนครัวทาน กล่าวโดยสรุป ทุงเป็นสัญลักษณ์ของความศรัทธาและการอุทิศส่วนกุศลในวัฒนธรรมพุทธศาสนา การถวายทุงไม่ได้เป็นเพียงการสืบทอดประเพณี แต่ยังเป็นการแสดงเจตจำนงในการเข้าถึงพระนิพพานและการพ้นจากกองทุกข์ ดังที่ปรากฏในคำอุทิศถวายทุงที่มักกล่าวถึงการขอพบพระศรีอริยเมตไตรยในอนาคต

กาลเปรียบเทียบทุงเปรียบเสมือนบันไดแห่งศรัทธาที่ชาวอีสานสร้างขึ้นเพื่อให้วิญญาณได้ยึดเกาะและปีนป่ายพ้นจากขุมนรกขึ้นสู่สรวงสวรรค์ ตามแรงลมแห่งบุญกุศลที่พัดพาไป

ธุง หรือ ตุง เป็นเครื่องใช้ในพิธีกรรมและงานประดับที่มีรากฐานมาจากคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของชาวไทยในภาคเหนือ และภาคอีสาน ในทางนิรุกติศาสตร์มีความหมายตรงกับภาษาบาลีว่าปฏาก หรือธงปฏาก หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดปรากฏใน ศิลาจารึกวัดพระยืน (พ.ศ. ๑๙๑๓) ซึ่งกล่าวถึงการใช้ธุงในขบวนต้อนรับพระสุมนเถระจากสุโขทัย ในมิติของพุทธศาสนา ธุงมีความสัมพันธ์กับ ธชัคคสูตร ซึ่งกล่าวถึงการดูธงเพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งความกล้าหาญและเครื่องระลึกถึงพระรัตนตรัยเพื่อขจัดความขลาดกลัว ขณะที่ในเชิงวัฒนธรรม ธุงเปรียบเสมือนสะพานบุญ ที่เชื่อมโยงมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผู้ล่วงลับ โดยมีความเชื่อว่าอานิสงส์ของการทานธุงจะช่วยให้วิญญาณรอดพ้นจากนรกและได้ขึ้นสู่สวรรค์หรือบรรลุถึงพระนิพพาน นอกจากนี้ธุงยังเป็นเครื่องมือสำคัญในประเพณี ฮีตสิบสองของชาวอีสาน โดยเฉพาะในงานบุญผะเหวด (บุญมหาชาติ) ซึ่งมีการใช้ธุงใยแมงมุมเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงหลักธรรม ความสำคัญของธุงยังอยู่ที่การเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด หลักธรรม (กุศโลบาย) เช่น ธุงใยแมงมุมสี่เหลี่ยม แทนอริยสัจ 4 และธุงแปดเหลี่ยม แทนมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าธุงไม่ใช่เพียงเครื่องประดับเพื่อความสวยงาม แต่เป็นคลังแห่งปัญญาทางธรรมที่สืบทอดผ่านงานพุทธศิลป์ ธุงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีพัฒนาการยาวนานและมีความหลากหลายตามกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาวไทใหญ่เรียกว่าตำข่อนและชาวพม่าเรียกว่าตะขุ่น การใช้งานธุงครอบคลุมตั้งแต่การประดับตกแต่งสถานที่ (ทุงชัยและทุงบอก) ไปจนถึงการประกอบพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ (ทุงค่าคิง) และงานศพ (ทุงสามหาง ทุงเหล็กทุงทอง) ปัจจุบันธุงยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยหัวใจสำคัญของการสร้างธุงคือการแสดงความกตัญญูกตเวทีและการอุทิศส่วนกุศลตามคติพระเจ้าห้าตน การอนุรักษ์เชิงรุกควรมีการจัดหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อสอนการทำธุงและถ่ายทอดความหมายเชิงธรรมะให้แก่เยาวชน [๑] เพื่อป้องกันไม่ให้ธุงถูกลดบทบาทลงเหลือเพียงเครื่องประดับที่ไร้ความหมายทางจิตวิญญาณ การบูรณาการความรู้ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างธุงในแต่ละพื้นที่ เพื่อสร้างฐานข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับพัฒนาการของวัสดุและลวดลายในยุคสมัยใหม่ การส่งเสริมภูมิปัญญาสนับสนุนกลุ่มแม่บ้านหรือช่างฝีมือในการผลิตธุงด้วยวัสดุดั้งเดิม เช่น ผ้าฝ้าย หรือไม้แกะสลัก เพื่อรักษามาตรฐานพุทธศิลป์ดั้งเดิม

---

[๑] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๑ เมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๘

ธุง เป็นเครื่องใช้ในพิธีกรรมที่ทำจากผ้าหรือวัสดุอื่น ๆ มีลักษณะเป็นผืนยาวสะบัดไหวตามลม ซึ่งในแต่ละภูมิภาคมีชื่อเรียกต่างกันไป เช่น ภาคเหนือเรียกว่า ตุง ชาวไทใหญ่เรียก ตำข่อน และชาวพม่าเรียก **ตะขุ่น** สำหรับในวิถีวัฒนธรรมอีสาน ธุงถือเป็นสิ่งทอที่ขาดไม่ได้ในงานบุญประเพณี โดยเฉพาะในกลุ่มผู้คนแถบลุ่มน้ำโขงที่ยึดถือสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

ความสำคัญของธุง ปรากฏใน 2 มิติหลัก คือ มิติทางศาสนา และ มิติทางวิถีชีวิต โดยมีความเชื่อว่าการถวายธุงเป็นการสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่ เป็นสัญลักษณ์ของการทำบุญบอกกล่าวต่อเทพยดา และเป็นเครื่องหมายแห่งชัยชนะเหนือพญามารที่จะมารบกวนงานบุญ ในด้านจิตวิญญาณ ธุงเปรียบเสมือน สื่อกลางเชื่อมโยงมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผู้ล่วงลับ โดยเชื่อว่าอานิสงส์จากการทานธุงจะช่วยให้วิญญาณผู้ตายหลุดพ้นจากวิบากกรรมและได้ เกาะชายธุงขึ้นสวรรค์ ปัจจุบัน แม้ธุงจะยังคงอยู่ในวิถีวัฒนธรรม แต่ในมุมมองของคนรุ่นใหม่อาจขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง[๒] ประกอบกับภูมิปัญญาการผลิตธุงส่วนใหญ่อยู่กับผู้สูงวัย หากไม่มีการบันทึกหรือศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ ข้อมูลด้านวัสดุ เทคนิคการทอและความหมายเชิงสัญลักษณ์เหล่านี้อาจสูญหายไปตามกาลเวลา การศึกษาวิจัยเรื่องธุงจึงไม่ใช่เพียงการอนุรักษ์งานหัตถศิลป์ แต่เป็นการรักษา ทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถต่อยอดสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน [๓]

๔.๑ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสานสู่การเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย

๔.๑.๑ รูปแบบหรือลวดลายความเชื่อดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของธุงอีสานในจังหวัดหนองคายมีลักษณะอย่างไร และสามารถนำมาเป็นจุดขายหลักได้อย่างไร ข้อมูลพื้นฐานพบว่าธุงอีสานในจังหวัดหนองคายไม่ได้เป็นเพียงงานฝีมือที่ใช้ในพิธีกรรมเท่านั้น แต่เป็นสถาปัตยกรรมทางจิตวิญญาณที่หลอมรวมวิถีชีวิตลุ่มน้ำโขงเข้ากับศรัทธาในบวรพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น[๔] การศึกษาข้อมูลพื้นฐานในงานวิจัยนี้พบว่า อัตลักษณ์ที่สะท้อนผ่านสีสันและลวดลายของธุงมีความเชื่อมโยงกับตำนานท้องถิ่นและคติความเชื่อเรื่องการบูชาพระเกศแก้วจุฬามณี[๕] ซึ่งถือเป็นว่าเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ที่สำคัญยิ่งในการเริ่มต้นขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนเชิง

---

[๒] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๘

[๓] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๘ เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๘

[๔] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๔ เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๘

[๕] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๕ เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๖๘

สร้างสรรค์ในพื้นที่จังหวัดหนองคาย เพื่อให้เกิดการรับรู้และเห็นคุณค่าในรากเหง้าของตนเองด้วยการนำอัตลักษณ์ดั้งเดิมมาสร้างสรรค์ผ่านกลวิธีเรื่องเล่าหรือการเล่าเรื่องราวช่วยเปลี่ยนธุงจากวัตถุทางศาสนาให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ สูง การพัฒนากระบวนการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ในงานวิจัยนี้ มุ่งเน้นไปที่การนำเรื่องราววิถีชีวิตของชาวลุ่มน้ำโขงมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ [๖] เพื่อสร้างจุดเด่นที่แตกต่างและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับสินค้าชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจปลอดภัยที่ลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาปัจจัยภายนอก รูปแบบนี้ไม่เพียงแต่เน้นความสวยงามในเชิงทัศนศิลป์ แต่ยังมุ่งสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากผ่านการใช้องค์ความรู้ท้องถิ่นที่ถูกจัดระเบียบใหม่ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดสมัยใหม่ การบูรณาการระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมและความคิดสร้างสรรค์นี้เองที่จะกลายเป็นเสาหลักสำคัญที่ช่วยพยุงให้เศรษฐกิจชุมชนในจังหวัดหนองคายเติบโตได้อย่างมั่นคงและปลอดภัยในระยะยาว เนื่องจากตำบลค่ายบกหวาน[๗] มีเรื่องการใช้ Storytelling ในงานวิจัยนี้เปรียบเสมือนการชุบชีวิตให้กับลายเส้นและผืนผ้า ที่หากไม่มีเรื่องราวก็อาจเป็นเพียงของประดับทั่วไป[๘] แต่เมื่อมีเรื่องราวจากศรัทธาและวิถีน้ำโขงมาถักทอเข้าด้วยกัน ธุงแต่ละเส้นจึงมี "จิตวิญญาณ" ที่ทรงพลังพอจะขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนให้ก้าวไปข้างหน้าได้อย่างสง่างามครับ ธุงอีสานในหนองคายมีเอกลักษณ์ที่ผูกพันกับวิถีลุ่มน้ำโขงและพุทธศาสนา อัตลักษณ์เหล่านี้ถือว่าเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญสำคัญที่สามารถนำมาสร้าง Storytelling เพื่อเพิ่มคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์ในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ได้การสำรวจต้นทุนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ดั้งเดิมของธุงอีสานในพื้นที่จังหวัดหนองคาย

๔.๑.๒ การประเมินทรัพยากร วัตถุดิบ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากชุมชนบกหวานมีแหล่งวัตถุ และในปัจจุบันชุมชนมีแหล่งวัตถุดิบและกลุ่มช่างฝีมือที่มีความเชี่ยวชาญในการผลิตธุงมากน้อยเพียงใด และมีการสืบทอดภูมิปัญญามีการสอนกันเพื่อสืบทอดและต่อยอดด้วยการให้คำแนะนำและการแสวงหาวัสดุที่จะทำโดยเฉพาะไผ่ที่ในพื้นที่ เพราะแหล่งข้อมูลซึ่งเป็นพื้นฐานแสดงให้เห็นว่าชุมชนมีช่างฝีมือดั้งเดิมที่มีความรู้ความชำนาญอยู่แล้ว แต่ต้องมีการรวบรวมข้อมูลแหล่งวัตถุดิบในท้องถิ่นเพื่อลดต้นทุนตามหลักเศรษฐกิจฐานราก และสร้างระบบการจัดการ

---

[๖] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๖๘

[๗] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๖๘

[๘] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๘ เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๖๘

ทรัพยากรให้เพียงพอต่อการขยายตัวสู่ภาคเศรษฐกิจเป็นการสร้างรายได้และเป็นสร้างสรรค์ผลงานที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการผลิตธุง[๙]

๔.๑.๓ การวิเคราะห์ศักยภาพและความพร้อมของชุมชนในการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ เนื่องจากสมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจและมีความพร้อมในการนำความคิดสร้างสรรค์มาประยุกต์ใช้กับงานผลิต เพราะพื้นในตำบลค่ายบกหวานเป็นแหล่งที่มีการผลิตสินค้าจากวัสดุที่มีเพียงพอ ดังนั้นความพร้อมของชุมชนถือว่าเป็นปัจจัยเริ่มต้นที่สำคัญอันดับต้นๆ โดยต้องอาศัยการปรับทัศนคติให้คนในพื้นที่เห็นความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนงานอดิเรกทางวัฒนธรรม"ให้กลายเป็นงานสร้างงานสร้างอาชีพที่สร้างรายได้ ผ่านกระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์ที่ยังคงรักษาความภูมิใจในรากเหง้าเดิมไว้ ที่สะท้อนให้เห็นความเป็นเอกลักษณ์และทรงคุณค่า

๔.๑.๔ การศึกษาความต้องการของตลาดและกลุ่มเป้าหมายในบริบทของจังหวัดหนองคาย มีกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดหนองคาย เพราะเป็นเมืองที่มีการสัญจรไประหว่างประเทศไทย-กับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชนชนลาว จังหวัดอุดรธานีหรือจังหวัดบึงกาฬ โดยมีกลุ่มเป้าหมายหรือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในจังหวัดหนองคายมีความต้องการผลิตภัณฑ์ธุงอีสานรูปแบบที่เป็นศิลปะทางวัฒนธรรมอันแสดงถึงความงอกงามของความเป็นอีสาน จากการลงพื้นที่การสัมภาษณ์ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านการตลาดช่วยให้การผลิตธุงตรงใจผู้บริโภคมากขึ้น[๑๐] เช่น การปรับขนาดให้เป็นของที่ระลึกที่พกพาง่ายหรือการใช้โทนสีที่ทันสมัย เพื่อให้ธุงอีสานไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่ในวัด แต่สามารถแทรกซึมเข้าไปอยู่ในชีวิตประจำวันของคนรุ่นใหม่และนักท่องเที่ยวได้[๑๑]

๔.๒. การพัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน

๔.๒.๑ การบูรณาการความคิดสร้างสรรค์เข้ากับขั้นตอนการผลิตดั้งเดิม จะมีแนวทางในการนำนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์มาปรับปรุงขั้นตอนการผลิตธุงอีสานเพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความโดดเด่นแต่ยังคงไว้ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรม กระบวนการผลิตต้องมีการนำแนวคิด เศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ มาปรับใช้ เช่น การใช้เทคนิคการย้อมสีธรรมชาติที่คงทนกว่าเดิม[๑๒] หรือการออกแบบ

---

[๙] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๙ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๘

[๑๐] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๑๐ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๘

[๑๑] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๑๑ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๘

[๑๒] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๑๒ เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๘

รูปทรงใหม่ๆ ที่นอกเหนือจากแบบดั้งเดิม เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและทำให้ธุงอีสานเป็นผลิตภัณฑ์ที่เข้าถึงความต้องการของตลาดในปัจจุบันได้มากขึ้น [๑๓] มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตธุง

๔.๒.๒ การสร้างภูมิคุ้มกันตามแนวทางเศรษฐกิจปลอดภัยในขั้นตอนการผลิตธุง จะสามารถนำหลักการเศรษฐกิจปลอดภัยมาใช้เพื่อลดความเสี่ยงและสร้างความมั่นคงให้กับกลุ่มผู้ผลิตในชุมชน ในการผลิตสิ่งสำคัญคือความปลอดภัยต้องให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจปลอดภัย โดยการเน้นใช้ทรัพยากรภายในพื้นที่จังหวัดหนองคาย[๑๔] เป็นหลักเพื่อลดต้นทุนและลดการพึ่งพิงปัจจัยภายนอก รวมถึงการมีระบบบริหารจัดการความเสี่ยงในการผลิต เพื่อให้คนในชุมชนสามารถดำเนินกิจการได้อย่างปลอดภัยแม้ในสภาวะเศรษฐกิจผันผวน [๑๕]

๔.๒.๓ การจัดการระบบการทำงานเพื่อความมั่นคงของเศรษฐกิจฐานราก รูปแบบการบริหารจัดการแรงงานและขั้นตอนการผลิตในชุมชน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการผลิตและสร้างรายได้ เพราะการผลิตต้องใช้เวลาแต่เมื่อทำได้แล้วก็จะสามารถหาลายใหม่ได้ ๆ กระบวนการผลิตต้องยึดหลัก เศรษฐกิจชุมชนฐานราก ที่เน้นการทำงานเป็นกลุ่มและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน[๑๖] เน้นการบอกต่อและก่อไปด้วยกันมีการถ่ายทอดทักษะจากช่างฝีมือสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้กระบวนการผลิตไม่หยุดชะงัก ซึ่งจะช่วยสร้างรายได้ที่ มั่นคงและยั่งยืน ให้กับครอบครัวในท้องถิ่น

๔.๒.๔ การกำหนดมาตรฐานและขั้นตอนการผลิตที่เป็นระบบ จะสามารถกำหนดขั้นตอนมาตรฐานการผลิตธุง เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพคงที่และสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค การต่อยอดการพัฒนาต้องนำไปสู่การเสนอ รูปแบบการผลิต ที่ชัดเจน โดยมีการกำหนดมาตรฐานของคุณภาพชิ้นงานในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การเลือกเส้นด้ายไปจนถึงการตรวจสอบความประณีตก่อนจำหน่าย เพื่อยกระดับธุงอีสานให้เป็นสินค้าพรีเมียมที่เป็นสากลแต่ยังคงรากเหย้าของชาวหนองคาย การอาศัยความชำนาญเป็นกระบวนการพัฒนาการผลิตนี้ [๑๗]

๔.๒.๕ องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบการผลิตธุงอีสานที่เน้นความสร้างสรรค์และปลอดภัย รูปแบบการผลิตธุงอีสานที่เหมาะสมสำหรับจังหวัดหนองคายควรมีโครงสร้างพื้นฐานอย่างไรเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัย รูปแบบที่

---

[๑๓] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๑๓ เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๘

[๑๔] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๑๔ เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๘

[๑๕] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๑๕ วันที่ 26 พฤษภาคม ๒๕๖๘

[๑๖] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๑๖ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๘

[๑๗] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๑๗ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๖๘

นำเสนอต้องประกอบด้วยการบูรณาการ ๓ ส่วนหลัก คือ ๑) การใช้ข้อมูลพื้นฐานจากภูมิปัญญาเดิม ๒) กระบวนการผลิตที่ทันสมัยแต่ประหยัดทรัพยากร และ ๓) ข้อเสนอเชิงนโยบายที่เน้นความปลอดภัยทางเศรษฐกิจชี้ให้เห็นว่ารูปแบบนี้ต้องเป็นโมเดลเศรษฐกิจฐานรากเชิงสร้างสรรค์ ที่เน้นการลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาภายนอกและเพิ่มพูนมูลค่าจากภายในชุมชนเอง

๔.๒.๖ การออกแบบโครงสร้างการบริหารจัดการตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากกาผลิตธุงในรูปแบบการผลิตที่นำเสนอควรมีการจัดวางระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ต้องเป็นไปตามความต้องการและความถนัดของชุมชนโดยเฉพาะชุมชนในตำบลค่ายบกหวาน[๑๘] เพราะรูปแบบการผลิตต้องเน้นการมีส่วนร่วมเชิงโครงสร้าง โดยแบ่งบทบาทตามความถนัดของคนในพื้นที่หนองคายตั้งแต่กลุ่มผู้รวบรวมภูมิปัญญาชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน[๑๙] กลุ่มผู้ผลิต และกลุ่มการตลาด ความมั่นคงจะเกิดขึ้นเมื่อชุมชนสามารถควบคุมกระบวนการผลิตได้เองทั้งหมดตามหลักเศรษฐกิจฐานรากซึ่งจะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันและลดผลกระทบจากความผันผวนของตลาดภายนอกได้อย่างยั่งยืน

๔.๒.๗ แนวทางการประยุกต์ใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อยกระดับรูปแบบการผลิตสู่สากล รูปแบบการผลิตธุงอีสานจะสอดแทรกความคิดสร้างสรรค์เป็นการสร้างเอกลักษณ์และตัวตนที่แท้จริงและการนำเสนอรูปแบบการผลิตต้องกำหนดให้มีการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาอัตลักษณ์และลวดลายธุงให้เป็นสากลมากขึ้น[๒๐] รูปแบบนี้จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เช่น การปรับขนาด สีสัน และวัสดุที่ใช้ ให้เหมาะสมกับการใช้งานในยุคปัจจุบัน แต่ต้องไม่ทำลายรากเหง้าดั้งเดิมของชาวหนองคาย ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจชุมชนเติบโตได้อย่างสง่างาม และให้เป็นไปตามความต้องการและการธำรงรักษาไว้

๔.๓ การเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน

๔.๓.๑ องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบการผลิตธุงอีสานที่เน้นความสร้างสรรค์และปลอดภัย รูปแบบการผลิตธุงอีสานที่เหมาะสมสำหรับจังหวัดหนองคายควรมีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัย ในการเสนอรูปแบบที่นำเสนอต้องประกอบด้วยการบูรณาการ ๓ ส่วนหลัก คือ ๑) การใช้ข้อมูลพื้นฐานจากภูมิปัญญาเดิม

---

[๑๘] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๑๘ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๖๘

[๑๙] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๑๙ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๖๘

[๒๐]สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๒๐ เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๘

๒) กระบวนการผลิตที่ทันสมัยแต่ประหยัดทรัพยากร และ ๓) ข้อเสนอเชิงนโยบายที่เน้นความปลอดภัยทางเศรษฐกิจการสังเคราะห์ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒๕ คน ชี้ให้เห็นว่ารูปแบบนี้ต้องเป็นโมเดลเศรษฐกิจฐานรากเชิงสร้างสรรค์ที่เน้นการลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาภายนอกและเพิ่มพูนมูลค่าจากภายในชุมชนเอง

๔.๓.๒ การออกแบบโครงสร้างการบริหารจัดการตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานราก ในรูปแบบการผลิตที่นำเสนอควรมีการจัดวางระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอย่างใกล้ชิด[๒๑] เพื่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน ดังนั้นรูปแบบการผลิตต้องเน้นการมีส่วนร่วมเชิงโครงสร้าง โดยแบ่งบทบาทตามความถนัดของคนในพื้นที่หนองคายโดยเฉพาะในชุมชนค่ายบกหวาน ซึ่งมีตำนานมีเรื่องเล่ามากมาย ทั้งประวัติศาสตร์และความเชื่อ ตั้งแต่กลุ่มผู้รวบรวมภูมิปัญญา กลุ่มผู้ผลิต และกลุ่มการตลาด ความมั่นคงจะเกิดขึ้นเมื่อชุมชนสามารถควบคุมกระบวนการผลิตได้เองทั้งหมด [๒๒] ตามหลักเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งจะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันและลดผลกระทบจากความผันผวนของตลาดภายนอกได้อย่างยั่งยืน

๔.๓.๔ แนวทางการประยุกต์ใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อยกระดับรูปแบบการผลิตสู่สากล เกี่ยวรูปแบบการผลิตธุงอีสานจะสอดแทรกความคิดสร้างสรรค์ เพื่อการนำเสนอรูปแบบการผลิตต้องกำหนดให้มีการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาอัตลักษณ์และลวดลายธุงให้เป็นสากลมากขึ้น [๒๓] รูปแบบนี้จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย การปรับขนาด สีสัน และวัสดุที่ใช้ ให้เหมาะสมกับการใช้งานในยุคปัจจุบัน แต่ต้องไม่ทำลายรากเหง้าดั้งเดิมของชาวหนองคาย ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจชุมชนเติบโตได้อย่างสง่างาม[๒๔]

๔.๓.๕ มาตรฐานการประเมินความสำเร็จและความยั่งยืนของรูปแบบการผลิต ชี้วัดสำคัญในรูปแบบการผลิตที่นำเสนอที่จะสะท้อนว่าเศรษฐกิจชุมชนมีความมั่นคงและยั่งยืนแท้จริงจากรายได้ที่กระจายสู่ครัวเรือนอย่างทั่วถึง การคงอยู่ของภูมิปัญญาในคนรุ่นใหม่เพิ่มมากขึ้น 3การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า และ เกิดความพึงพอใจของผู้รับบริการ

---

[๒๑] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๒๒ เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๘

[๒๒] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๒๓ เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๘

[๒๓] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๒๔ เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๘

[๒๔] สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๒๕ เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๘

๔.๔ องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาเรื่องการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย

ธุงอีสานในฐานะเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญต่อชุมชน โดยเฉพาะในชุมชนตำบลค่ายบกหวานและสถาปัตยกรรมทางจิตวิญญาณธุงไม่ใช่เพียงเครื่องใช้ในพิธีกรรมหรือธงประดับทั่วไปแต่คือสถาปัตยกรรมทางจิตวิญญาณที่หลอมรวมวิถีชีวิตลุ่มน้ำโขงเข้ากับศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น โดยมีรากฐานมาจากคติความเชื่อเรื่องการบูชาพระเกศแก้วจุฬามณี เพื่อเป็นสะพานบุญหรือเป็นศรัทธที่เชื่อมโยงความเชื่อมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผู้ล่วงลับ องค์ความรู้ใหม่นี้ชี้ให้เห็นว่าธุงคือต้นทุนทางวัฒนธรรมสำคัญยิ่งจนกลายเป็นการเล่าเรื่อง เพื่อเปลี่ยนจากวัตถุทางศาสนาให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าเชิงสัญลักษณ์อันเป็นวิถีและการดำเนินชีวิตของชุมชน เพื่อเป็นน้อมบูชาและช่วยสร้างจุดเด่นที่แตกต่าง และเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืนการยกระดับภูมิปัญญาชุมชนสู่เศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ กระบวนการผลิตธุงในปัจจุบันมุ่งเน้นการเปลี่ยนงานอดิเรกเป็นงานทางวัฒนธรรมเพื่อให้กลายเป็นอาชีพที่สร้างรายได้จริงผ่านการบูรณาการภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับความคิดสร้างสรรค์สมัยใหม่ โดยกลุ่มผู้ผลิตหลักคือผู้สูงอายุ (ช่วงอายุ ๖๑-๗๐ ปี) ซึ่งเป็นผู้ธำรงไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมและมีบทบาทในการถ่ายทอดทักษะสู่คนรุ่นใหม่แนวทางใหม่นี้รวมถึงการปรับปรุงเทคนิคการผลิต เช่น การใช้สีธรรมชาติการออกแบบรูปทรงและขนาดใหม่ ๆ ให้เป็นของที่ระลึกที่พกพาง่ายเพื่อให้ธุงสามารถแทรกซึมเข้าไปอยู่ในชีวิตประจำวันของคนรุ่นใหม่และนักท่องเที่ยวได้มากขึ้นโมเดลเศรษฐกิจฐานรากที่มั่นคง และปลอดภัยเป็นมิตรธรรมชาติรูปแบบการผลิตที่นำเสนอคือโมเดลเศรษฐกิจฐานรากเชิงสร้างสรรค์ที่เน้นความสมดุลระหว่างความสร้างสรรค์ให้ชุมชนตลอดทั้งความปลอดภัยทางเศรษฐกิจ โดยเน้นการพึ่งพาตนเองและใช้ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่เพื่อลดต้นทุนและลดความเสี่ยงจากปัจจัยภายนอก ระบบการบริหารจัดการต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตามความถนัด ตั้งแต่ปราชญ์ชาวบ้านไปจนถึงกลุ่มการตลาด โดยมีตัวชี้วัดความสำเร็จที่สำคัญคือ การกระจายรายได้สู่ครัวเรือนอย่างทั่วถึง การคงอยู่ของภูมิปัญญาในคนรุ่นใหม่ และการยกระดับคุณภาพสินค้าให้เป็นระดับพรีเมียมที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาวหนองคายไว้อย่างสง่างาม

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยเรื่อง“การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสานสู่การเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย ๒)พัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน๓)เสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธีของการวิจัย ๒ ประเภท คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมี ขั้นตอนการวิจัย โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๑) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยศึกษาการสำรวจความพึงพอใจของชุมชนในตำบลค่ายบกหวานจังหวัดหนองคาย พื้นที่วิจัย ๑ ชุมชน จำนวน ๓๐๐ ชุดและตอบกลับ ๒๘๒ ชุด

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (In-depth- interviews) ได้แก่ ประธานชุมชุมหรือนักปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มตัวแทนชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการผลิตธุงอีสาน ข้อมูลประวัติความเป็นมาที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน มีพัฒนาการผลิตธุงอีสานด้วยหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน พร้อมเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืนเพื่อนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจของชุมชนฐานราก จำนวน ๒๕ คน

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยการผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามเรื่อง การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย จำแนกได้ดังนี้

๑. เพศ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๖๓ ขณะที่เพศชายมีเพียง ๘๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๓๗ ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทของเพศหญิงในการผลิตธุงอีสานมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของชุมชนโดยเฉพาะตำบลค่ายบกหวานในจังหวัดหนองคาย

๒. อายุ พบว่า กลุ่มอายุที่มีจำนวนมากที่สุดคือช่วง ๖๑–๗๐ ปี จำนวน ๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๗๘ รองลงมาคือกลุ่มที่มีอายุมากกว่า ๗๐ ปี จำนวน ๗๖ คน (ร้อยละ ๒๖.๙๕) เมื่อรวมกันแล้วคิดเป็นร้อย ละ ๖๗.๗๓ ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นกำลังหลักในการผลิตธุงอีสานโดยยังคงมีความสามารถในการทำงาน

๓. ระดับการศึกษา พบว่าระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ที่ระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ ๓๗.๒๓) รองลงมาคือระดับประถมศึกษา (ร้อยละ ๓๕.๔๖) สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มผู้ผลิตโคมมีพื้น ฐานความรู้ในระดับที่สามารถเรียนรู้ ทบทวน และฝึกฝนงานหัตถกรรมได้อย่างเหมาะสม แม้ส่วนหนึ่งจะมีระดับการศึกษาสูงถึงระดับปริญญาตรีหรือมากกว่านั้น (รวมร้อยละ ๒๗.๓๐) แต่ภูมิปัญญาและทักษะการผลิตธุงอีสานก็มาจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง

๔. ประสบการณ์การผลิตธุงอีสาน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีประสบการณ์การผลิตธุงอีสานในช่วง ๖–๑๐ ปี จำนวน ๑๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๑๙ และกลุ่มที่มีประสบการณ์ ๑–๕ ปี มีจำนวน ๑๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๗๒ แสดงถึงความต่อเนื่องของการสืบทอดทักษะจากรุ่นก่อนหน้า ทั้งยังสะท้อนว่าการผลิตธุงยังคงเป็นกิจกรรมที่มีความน่าสนใจสำหรับคนรุ่นใหม่และเพิ่งเข้ามามีส่วนร่วม กลุ่มที่มีประสบการณ์มากกว่า ๑๐ ปี มีจำนวน ๒๐ คน (ร้อยละ ๗.๐๙) ถือเป็นผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากความคิดเห็นของชุมชนได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามทั้งหมดจำนวน ๒๘๒ ฉบับ ในประเด็นหัวข้อการสำรวจความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับองค์ความรู้และพัฒนาการผลิตธุงออีสาน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) จากการสำรวจความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับองค์ความรู้และพัฒนาการผลิตธุงอีสานของชุมชนเกี่ยวกับองค์ความรู้และการผลิตธุงอีสานของชุมชนตำบลค่ายบกหวาน พบว่า ทุกข้อมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยมีรายละเอียด พบว่า ข้อที่อยู่ในระดับ ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่อยู่ในระดับ ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่การผลิตธุงอีสานอาศัยความละเอียดและความประณีต ($\bar{X}$ = ๔.๓๒, S.D. = ๐.๖๙) แสดงให้เห็นว่าประชาชนมีความเห็นตรงกันว่า งานของผู้สูงอายุผลิตธุง เป็นงานที่ต้องใช้ความประณีตในทุกขั้นตอน เป็นองค์ความรู้ที่ต้องอาศัยความชำนาญและความตั้งใจสูง ถือเป็นคุณลักษณะสำคัญของงานหัตถกรรมท้องถิ่นที่ควรรักษาไว้ รองลงมา คือมีความ

ภาคภูมิใจในทักษะการทำถุงอีสานได้ด้วยตนเอง ($\bar{X}$ = ๔.๓๐, S.D. = ๐.๖๘)สะท้อนให้เห็น ว่าผู้ที่มีส่วนร่วมในการผลิตถุงอีสาน มีความภูมิใจในตนเองซึ่งส่งผลดีต่อการธำรงรักษาและ การถ่ายทอดองค์ความรู้ท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่องและข้อที่อยู่ในระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่มีทักษะในการออกแบบลวดลายถุงอีสาน ($\bar{X}$ = ๔.๑๐, S.D. = ๐.๗๕) แม้อยู่ในระดับความคิดเห็น มาก แต่ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในกลุ่ม แสดงว่าประชาชนอาจเห็นว่าทักษะการออกแบบลวดลายยังไม่แพร่หลายเท่ากับทักษะในขั้นตอนอื่น หรืออาจยังมีข้อจำกัดด้านความคิดสร้างสรรค์การฝึกฝนและการสนับสนุนด้านรูปแบบใหม่ ๆ ในการออกแบบซึ่งควรส่งเสริมเพิ่มเติมในอนาคตเพื่อเป็นการสร้างในเชิงเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากความคิดเห็นของชุมชนได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามทั้งหมดจำนวน ๒๘๒ ฉบับ ในประเด็นหัวข้อการสำรวจความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับพัฒนากระบวนผลิตถุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

จากการสำรวจความคิดของประชาชนชุมชน**ใ**นเขตตำบลค่ายบกหวานเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนผลิตถุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับ "มากที่สุด" ($\bar{X}$ = ๔.๔๒, S.D. = ๐.๖๓) แสดงให้เห็นว่าประชาชนมีทัศนคติเชิงบวกและสนับสนุนแนวทางเศรษฐกิจชุมชนฐานรากอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ได้แก่ ข้อที่ ๘ "ต้องการให้มีการสนับสนุนวัตถุดิบในการผลิตถุงอีสานจากภาครัฐ" มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = ๔.๔๗, S.D. = ๐.๕๕) สะท้อนให้เห็น ว่าการเข้าถึงทรัพยากรและปัจจัยการผลิตเป็นปัจจัยสำคัญที่ประชาชนให้ความสำคัญ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความ คาดหวังต่อบทบาทของรัฐในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนฐานราก ข้อที่ ๔ "การผลิตถุงเป็นการสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน” การผลิตถุงอีสานสามารถช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน" ($\bar{X}$ = ๔.๔๖, S.D. = ๐.๖๐) แสดงถึงความตระหนักในคุณค่าทาง เศรษฐกิจและสังคมของการรวมกลุ่มในชุมชน และศักยภาพของชุมชนในการสร้างรายได้และเสริมพลังทางเศรษฐกิจฐานราก ข้อที่ ๙ และ ๑ "คิดว่าการสืบทอดการผลิตถุงอีสานคนรุ่นใหม่เป็นสิ่งสำคัญ " และ "ต้องการให้มีการจัดอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะการผลิตโคมแสนดวง" ($\bar{X}$ = ๔.๔๔ เท่ากัน) สะท้อนการให้ ความสำคัญต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาและการพัฒนาองค์ความรู้ในระยะยาว

๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากความคิดเห็นของชุมชน ๑๕ ชุมชนได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามทั้งหมด ในประเด็นหัวข้อการสำรวจความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับการเสนอ

รูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การจัดเตรียมวัสดุและเครื่องมือพื้นถิ่น วัสดุหลักประกอบการผลิตธุงอีสาน (ธงชัย หรือธงที่ใช้ในงานบุญและประเพณีอีสาน) ต้องใช้อุปกรณ์หลากหลาย ขึ้นอยู่กับประเภทและขนาดของธง ดังนี้

อุปกรณ์พื้นฐานสำหรับตัวธุง ผ้า (ผ้าซาติน, ผ้าโพลีเอสเตอร์, หรือผ้าไหมสำหรับธงพิธีพิเศษ) กรรไกรตัดผ้า ไม้ไผ่หรือไม้เนื้อแข็ง สำหรับทำคันธง เชือก หรือด้ายสำหรับผูกยึด เข็มและด้ายเย็บผ้า หรือจักรเย็บผ้า เครื่องประดับเพิ่มเติม พู่ด้าย หรือพู่ประดับ ริบบิ้น เลื่อมหรือของประดับต่างๆ กระดิ่งเล็กๆ (สำหรับธงบางประเภท) เครื่องมือช่าง มีดคม สำหรับเหลาไม้ไผ่ ตะไบ หรือกระดาษทราย ค้อนเล็ก ตลับเมตรสำหรับวัด ธงอีสานแต่ละประเภท เช่น ธงชัย, ธงตุง, หรือธงบายศรี จะมีรายละเอียดและความซับซ้อนแตกต่างกันไป

๒. ขั้นตอนการออกแบบลวดลายและโครงสร้าง ขั้นตอนการออกแบบลวดลายและโครงสร้างธงอีสาน ๑) ศึกษาและกำหนดวัตถุประสงค์ ระบุประเภทธง (ธงชัย, ธงตุง, ธงบายศรี, ธงธรรม) กำหนดงานที่ใช้ (งานบุญ, งานประเพณี, งานมงคล) พิจารณาความเชื่อและประเพณีท้องถิ่น กำหนดขนาดและจำนวนที่ต้องการ ๒) ออกแบบโครงสร้าง วัดขนาดและสัดส่วน กำหนดความสูง กว้างของผืนธง เลือกวัสดุคันธง ไม้ไผ่หรือไม้เนื้อแข็ง ความยาวและความหนา ออกแบบโครงหัวธงรูปทรงยอด (แหลม, กลม, ดอกบัว) วางตำแหน่งพู่และเครื่องประดับ จุดติดพู่ริบบิ้นและกระดิ่ง ๓) ออกแบบลวดลาย เลือกสัญลักษณ์และลวดลาย ลายศักดิ์สิทธิ์ นาค, หงส์, เทวดา, พระพุทธรูป ลายธรรมชาติ ดอกบัว, ดอกดาว, ต้นไม้, เปลวไฟ กำหนดสีสัน สีแดง มงคล, ความเจริญ สีเหลือง/ทอง ความศักดิ์สิทธิ์, ความรุ่งเรือง สีน้ำเงิน ความสงบ, ความเย็น สีเขียว ความอุดมสมบูรณ์ สีขาว ความบริสุทธิ์

๓. กระบวนการผลิตกระบวนการผลิตธงอีสานทั้งหมด ขั้นตอนที่ ๑เตรียมวัสดุและอุปกรณ์ ขั้นตอนที่ ๒ ทำคันธง ขั้นตอนที่ ๓ เตรียมและตัดผ้า ขั้นตอนที่ ๔ วาดและตกแต่งลวดลาย การถ่ายลาย ขั้นตอนที่ ๕ ติดตั้งและประกอบ ขั้นตอนที่ ๖ ประดับตกแต่ง ขั้นตอนที่ ๗ ตรวจสอบคุณภาพ ขั้นตอนที่ ๘: เสร็จสิ้นและเก็บรักษา

๔. การถ่ายทอดองค์ความรู้ สรุปการถ่ายทอดองค์ความรู้การผลิตธงอีสาน

การถ่ายทอดองค์ความรู้การผลิตธงอีสานมีหลายรูปแบบ ตั้งแต่วิธีดั้งเดิมที่ใช้การสอนแบบปากต่อปากจากรุ่นสู่รุ่นในครอบครัวช่างฝีมือและระบบศิษย์-อาจารย์ ไปจนถึงวิธีสมัยใหม่ที่ใช้เทคโนโลยี เช่น การจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การทำคู่มือและเอกสาร การสร้างวิดีโอสอนออนไลน์

ผ่าน YouTube และโซเชียลมีเดีย รวมถึงการบูรณาการเข้ากับระบบการศึกษาในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย การจัดนิทรรศการและตลาดนัดหัตถกรรมก็เป็นอีกช่องทางสำคัญในการแสดงผลงานและเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ

ปัจจุบันมีการสร้างเครือข่ายชุมชนช่างธงอีสาน พร้อมรับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนผ่านโครงการต่างๆ เช่น OTOP และกรมส่งเสริมวัฒนธรรม เพื่อช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาและพัฒนาสู่ความร่วมสมัย การถ่ายทอดที่มีประสิทธิภาพควรผสมผสานทั้งการปฏิบัติจริง การบันทึกเป็นเอกสาร และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล พร้อมทั้งสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนสนใจและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ เพื่อให้ศิลปะการทำธงอีสานคงอยู่และพัฒนาต่อไปอย่างยั่งยืน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย พบว่า ธุงอีสานมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ เนื่องจากมีรากฐานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็ง โดยธุงอีสานไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาและความเชื่อพื้นบ้าน แต่ยังสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชาวอีสาน ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าชุมชนในพื้นที่มีความรู้และทักษะในการผลิตธุงหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะธุงใยแมงมุมที่มีความซับซ้อนและมีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์สูง การผลิตธุงยังคงใช้วัสดุธรรมชาติเช่น เส้นไหม เส้นด้าย และไม้ไผ่ ซึ่งสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่เน้นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่ม อย่างไรก็ตาม การศึกษายังพบข้อจำกัดสำคัญในการพัฒนาธุงอีสานให้เป็นเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ปัญหาการขาดช่องทางการตลาดที่เหมาะสม ขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ที่ยังไม่ต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังพบว่าการผลิตธุงในปัจจุบันส่วนใหญ่ยังเป็นการผลิตเพื่อใช้ในงานบุญประเพณีเป็นหลัก ยังไม่ได้มีการพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ที่สามารถสร้างรายได้อย่างต่อเนื่องให้กับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากต้องมีการเชื่อมโยงระหว่างการอนุรักษ์วัฒนธรรมกับการสร้างรายได้ที่ยั่งยืน ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนากลไกสนับสนุนที่เหมาะสม ทั้งด้านการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และสอดคล้องกับ ญาตาวีมินทร์ พืชทองหลางและประทีป พืชทองหลาง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “โคม ล้านนา : รูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมและประยุกต์ สมัยใหม่เชิงพาณิชย์” ผลการวิจัยพบว่า ๑. โคม ล้านนาเป็นภูมิปัญญาที่ผสานความเชื่อระหว่างศาสนาพราหมณ์และพุทธที่ถูกรังสรรค์ผ่านงานศิลปะ เพื่อใช้เป็นเครื่องสักการะบูชา

พระพุทธเจ้าในประเพณียี่เป็ง (ลอยกระทง) ตามคติที่ว่า แสงสว่างจาก โคมจะช่วยให้ชีวิตตน มีความเจริญรุ่งเรือง โคมล้านนาที่ชุมชนเมืองสาตรผลิตมี ๔ ลักษณะ คือ ๑) โคมถือ ๒) โคมแขวน ๓) โคมตั้ง และ ๔) โคมลอย แบ่งเป็น ๑๐ ชนิด คือ ๑) โคมเสมาธรรมจักรหรือ โคมแปดเหลี่ยม ๒) โคมไห ๓) โคมกระจัง ๔) โคมดาว ๕) โคมเงี้ยว ๖) โคมหูกระต่าย ๗) โคม กระบอก ๘) โคมผัด ๙) โคมแอว ๑๐) โคมญี่ปุ่น ลวดลายที่นิยมมี ๑๖ ลาย เช่น ดอกบัว ดอกจอก สัตว์สิบสองราศี เป็นต้น ๒. การผลิตแบบดั้งเดิมนิยมใช้วัสดุจากธรรมชาติ แบบประยุกต์สมัยใหม่นิยม ใช้วัสดุที่หาง่ายและย่นเวลาในการผลิต รูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์สมัยใหม่มี ขั้นตอนหลัก ๕ ขั้นตอน คือ ๑) การเตรียมอุปกรณ์ ทำโครงสร้างตัวโคมและหูโคม ๒) การปิดกระดาษ สาหรือผ้า ๓) การทำหาง ๔) พับ ตัด ลวดลายประดับโคม ๕) ตกแต่งลวดลาย ทั้งนี้การประดิษฐ์โคม ถือเป็นการประกอบสัมมาชีพ โดยมีส่วนร่วมของของคนในชุมชนและการสนับสนุนของภาครัฐและ เอกชน[๒๕]

จาการศึกษาการพัฒนากระบวนการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน พบว่า การพัฒนากระบวนการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย พบว่า การบูรณาการแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถยกระดับคุณค่าของธุงอีสานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกระบวนการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ผสมผสานความร่วมสมัยเข้ากับความเชื่อดั้งเดิม การพัฒนาทักษะช่างฝีมือให้มีความเชี่ยวชาญมากขึ้น และการสร้างมาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์ที่สามารถแข่งขันในตลาดได้ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าเมื่อมีการนำหลักการพัฒนาแบบองค์รวมของ พอช. มาประยุกต์ใช้ ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาระบบการจัดการตนเองได้ โดยเริ่มจากการสร้างกลุ่มผู้ผลิตธุงที่มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน และมีการพัฒนาช่องทางการตลาดที่หลากหลาย การผลิตธุงเพื่อเป็นการส่งเสริมการทำงานที่ปลอดภัยและสุจริตและสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูโกวิทอรรถวาที, ผศ.ดร และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการเสริมสร้างสัมมาชีพการประดิษฐ์โคมแสนดวงอัตลักษณ์ชุมชนสำหรับผู้สูงอายุในเทศบาลอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน [๒๖] ผลการศึกษา พบว่า

---

[๒๕] ญาตาวีมินทร์ พืชทองหลางและประทีป พืชทองหลาง, “โคมล้านนา : รูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมและประยุกต์ สมัยใหม่เชิงพาณิชย์”, **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, ปีที่ ๔๓ (๒), (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐),หน้า ๑๗๘-๒๑๖

[๒๖] พระครูโกวิทอรรถวาที, ผศ.ดร และ, การเสริมสร้างสัมมาชีพการประดิษฐ์โคมแสนดวงอัตลักษณ์ชุมชนสำหรับผู้สูงอายุในเทศบาลอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทลัย , ๒๕๖๘.

ผู้ผลิตโคมแสนดวง ส่วนใหญ่เป็นหญิงสูงอายุที่มีทักษะและประสบการณ์จากการเรียนรู้ในครัวเรือน ประชาชนมีทัศนคติ เชิงบวกต่อองค์ความรู้และกระบวนการผลิต โดยเห็นคุณค่าในความประณีต ความภาคภูมิใจ และการ มีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม พร้อมเสนอให้ส่งเสริมทักษะด้านการออกแบบ การสนับสนุนวัตถุดิบ และ การถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ โคมแสนดวงจึงเป็นงานหัตถกรรมที่สะท้อนศรัทธาและอัตลักษณ์ ล้านนา ควบคู่กับการสร้างสัมมาชีพอย่างยั่งยืน

๒. การประดิษฐ์โคมแสนดวงของผู้สูงอายุในลำพูนเป็นการสร้างสัมมาชีพที่ยึดหลักพุทธธรรม เน้นอาชีพสุจริต ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัสดุธรรมชาติ และการรวมกลุ่มอย่างไม่แข่งขันรุนแรง มีการอบรมพัฒนาทักษะ การออกแบบแบรนด์ และการตลาดออนไลน์ ช่วยสร้างรายได้ เสริมคุณค่าทางใจ อนุรักษ์วัฒนธรรม และส่งเสริมความยั่งยืนทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และจิตวิญญาณ

๓. สำหรับกิจกรรมถ่ายทอดและการสร้างเครือข่าย คณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรม ๒ กิจกรรม โดยโครงการมุ่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุลำพูนผ่านการประดิษฐ์โคมแสนดวง โดยเน้น 1) การถ่ายทอดภูมิปัญญาข้ามวัยผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ และ 2) การสร้างเครือข่ายสัมมาชีพร่วมกับภาคี พร้อมใช้สื่อออนไลน์พัฒนาอาชีพสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

นอกจากนี้ การพัฒนากระบวนการผลิตยังเน้นการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน โดยส่งเสริมการปลูกไม้ไผ่และต้นหม่อนเพื่อผลิตเส้นไหมในชุมชน ซึ่งช่วยลดต้นทุนการผลิตและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับครัวเรือน การพัฒนานี้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติที่เน้นการสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง โดยใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ผลการศึกษาพบว่าชุมชนที่มีการพัฒนากระบวนการผลิตอย่างเป็นระบบมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ย 30-40% และที่สำคัญคือการพัฒนานี้ไม่ได้ทำลายคุณค่าทางวัฒนธรรมของธุงอีสาน แต่กลับช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่นและกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่สนใจเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญานี้ต่อไป อย่างไรก็ตาม ความท้าทายที่ยังคงอยู่คือการรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาเชิงพาณิชย์กับการอนุรักษ์คุณค่าทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของธุงอีสาน

จากการศึกษาการเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ที่มั่นคงและยั่งยืน พบว่า สามารถเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานที่มั่นคงและยั่งยืนได้ 5 ฐานงานหลัก สอดคล้องกับแนวทางของ พอช. ประกอบด้วย (1) ฐานระบบการเงินและทุน โดยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนชุมชนเพื่อสนับสนุนการผลิต (2) ฐานการพัฒนาอาชีพและรายได้

ผ่านการรวมกลุ่มผู้ผลิตธุงและพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชน (3) ฐานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยส่งเสริมการปลูกและดูแลวัตถุดิบจากธรรมชาติอย่างยั่งยืน (4) ฐานการสร้างสวัสดิการ ผ่านการจัดสรรส่วนหนึ่งของรายได้เข้ากองทุนสวัสดิการชุมชน และ (5) ฐานการพัฒนาผ่านเครือข่าย โดยเชื่อมโยงกับเครือข่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ท่องเที่ยวชุมชน และตลาดสินค้าหัตถกรรม รูปแบบนี้เน้นการพึ่งพาตนเองและการจัดการตนเองของชุมชน โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐาน สอดคล้องกับ พระศรัณยู สิริเมโธ (หมื่นอ้าย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายชุมชนผลิตโคมของเทศบาลเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน”ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มผู้ประดิษฐ์โคม จัดตั้งเป็นกลุ่มเครือข่ายในชุมชน มีการให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถในการทำโคม มีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ ผู้พิการ หรือผู้ด้อยโอกาสในชุมชนได้เข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มผลิตโคมในชุมชน การสร้างความตระหนักในการสืบทอดอัตลักษณ์การประดิษฐ์โคมล้านนา และส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้การทำโคมให้กับเยาวชนและผู้สนใจทั่วไป และการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือ หลักสามัคคีธรรม และหลักสังคหวัตถุ ๔ มาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการเครือข่าย [๒๗] และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของชลธิชา จิรภัคพงศ์ และคณะ ทำการวิจัยเรื่อง วิสาหกิจจักสานจังหวัดแพร่: องค์ความรู้และ การจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่าผลการวิจัย พบว่า ๑) วิสาหกิจจักสานที่มีการ จดทะเบียนแล้ว จำนวน ๖๕ แห่ง มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมพัฒนาด้านความรู้และภูมิ ปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การดำเนินงานเกิดจากสมาชิกร่วมวางแผน ร่วมคิด ร่วม ทำ ร่วมแก้ไขปัญหาใน การสร้างสรรค์เศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานการใช้ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างรู้คุณค่าโดยได้รับการ สนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่น และเครือข่าย หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องทุกระดับ สำหรับปัญหาเกิดจากดำเนินกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง ใช้เงินไม่ ตรง ตามกิจกรรมของกลุ่ม ขาดข้อมูลสนับสนุน ๒) องค์ความรู้ที่ส่งผลให้เกิดการจัดการเชิงเครือข่าย ได้แก่ องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการ องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือการแปรรูป องค์ความรู้ เกี่ยวกับ การจำหน่าย และองค์ความรู้เกี่ยวกับเครือข่าย ๓) ความสัมพันธ์และผลสำเร็จของการ จัดการเชิงเครือข่ายที่มีต่อวิสาหกิจชุมชนเป็นการแสดงบทบาทระหว่างคนในกลุ่ม และองค์กร ภายนอก ๔) องค์ความรู้และระบบการจัดการเชิงเครือข่ายที่มีผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีดังนี้ (๑) การ พัฒนาการจัดการองค์กร (๒) การพัฒนา

---

[๒๗] พระศรัณยู สิริเมโธ (หมื่นอ้าย), การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายชุมชน ผลิตโคมของเทศบาลเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน, วิทยานิพนธ์ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ,บัณฑิต วิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕

ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม (๓) การพัฒนากิจกรรมและกระบวนการ รู้เรียนของสมาชิกกลุ่ม (๔) การพัฒนาการตลาด (๕) การประสานงานกับภาคี อื่น[๒๘]

รูปแบบการผลิตที่เสนอยังคำนึงถึงหลักเศรษฐกิจปลอดภัย โดยเน้นการใช้วัสดุธรรมชาติที่ปลอดภัยต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค ไม่ใช้สารเคมีที่เป็นอันตราย และมีกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ รูปแบบยังเสนอกลไกการพัฒนาที่ครบวงจร ตั้งแต่การสำรวจและวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจพื้นที่ การตั้งเป้าหมายและจัดทำแผนงาน การจัดตั้งกลไกรับผิดชอบ การเชื่อมโยงความร่วมมือกับภาคีพัฒนา การดำเนินการตามแผน การจัดเวทีเรียนรู้และจัดการความรู้ การติดตามประเมินผล และการยกระดับขยายผลงาน ซึ่งสอดคล้องกับ 8 คุณลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง สิ่งสำคัญคือรูปแบบนี้ต้องมีความยืดหยุ่นสามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน โดยคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชาวอีสานแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชุมชนที่มีมุมมองที่แสดงออกถึงความเชื่อมั่นหรือการบูชาเพื่อตกแต่งด้วยนำสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนมาสร้างเพื่อความสวยเพื่อการบูชาและเพื่อเป็นการสร้างเสริมรายได้ด้วยภูมิปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับ ทัศนัย ดำรงหัด และ รัฐไท พรเจริญ ได้ทำการศึกษาภูมิปัญญาล้านนาในการพฒนาหัตถกรรมของแต่งบ้านจากเศษใบไม้แห้ง พบว่ารูปแบบผลิตภัณฑ์โคมไฟ ไนงานวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาล้านนาในการพัฒนาหัตถกรรมของแต่งแต่งบ้าน เศษใบไม้ นั้นมีรูปแบบที่แสดงถึงความเป็นล้านนา มีรูปแบบเฉพาะ จดจำง่าย โดดเด่นจากภูมิภาคอื่นๆ และผลิตภัณฑ์ยังสามารถนำไปใช้ในการตกแต่งบ้านได้ ตอบสนองด้านการใช้งานได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังมีคณค่าทางสุนทรียะ เห็นแล้วเกิดความชื่นชมยินดี และพึงพอใจ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการที่คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย ความงาม ความเหมาะสมภายได้ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ โดยการออกแบบผลิตภัณฑ์โคมไฟให้คำนึงถึงภูมิปัปัญญาล้านนาบวกกับการนำใบตองตึงของชาวล้านนาและนำมาประยกต์ให้เหมาะ สม และเข้าสมัย เพื่อสามารถเป็นโคมไฟที่ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน และสามารถมองแล้วสือถึงเอกลักษณ์ของล้าน

---

[๒๘] ชลธิชา จิรภัคพงศ์ และคณะ, วิสาหกิจจักสานจังหวัดแพร่: องค์ความรู้และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน,วารสาร WMS Journal of Management ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๖๐, หน้า ๖๓-๗๔

มาได้ ทำให้ทราบผลตอบขอบของริโภคมีความพึงพอใจมาก อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ และเป็นตัวอย่างสำหรับนักออกแบบในจังหวัดเชียงใหม่[๒๙]

ความสำเร็จของรูปแบบที่เสนอนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญหลายประการ ได้แก่ การมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและมีวิสัยทัศน์ การสนับสนุนจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง การสร้างกลไกการตลาดที่ยุติธรรม และการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำธุงสู่คนรุ่นใหม่ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการและการตลาด รูปแบบนี้มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยไม่เพียงแต่สร้างรายได้ให้กับชุมชน แต่ยังช่วยอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของธุงอีสาน ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาประเทศที่มุ่งสู่ความมั่นคงของชาติ ความสุขของประชาชน เศรษฐกิจที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง สังคมที่เป็นธรรม และฐานทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรนำผลการวิจัยไปใช้ส่งเสริมการรวมกลุ่มสัมมาชีพของผู้สูงอายุในพื้นที่อื่น ๆ โดยใช้รูปแบบการประดิษฐ์เป็นต้นแบบในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้และสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นภายในชุมชน

๒. ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมอบรม เพื่อถ่ายทอดความรู้และพัฒนาทักษะการผลิตให้แก่คนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการสืบสานภูมิปัญญาและสร้างพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัย

๓. ควรผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา ในการยกระดับผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาชุมชน เช่น การสร้างแบรนด์ ผลิตภัณฑ์ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้มีความทันสมัย และการขยายช่องทางการจำหน่ายสินค้าไปสู่ระดับภูมิภาคและระดับชาติ

---

[๒๙] ทัศนัย ดำรงหัด และ รัฐไท พรเจริญ, “ทำการศึกษาภูมิปัญญาล้านนาในการพฒนาหัตถกรรมของ แต่งบ้านจากเศษใบไม้แห้ง”, วารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๘, หน้า ๑๐๑-๑๑๙.

๔. ควรมีการประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้และกิจกรรมการผลิตในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวและเป็นแรงขับเคลื่อนในการกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

การสร้างศูนย์เรียนรู้และฐานข้อมูลภูมิปัญญาดิจิทัล สามารถนำมาเป็นคลังความรู้หรือสื่อการสอนออนไลน์ เพื่อให้คนในจังหวัดหนองคายและผู้ที่สนใจสามารถเข้าถึงเทคนิคการผลิตธุงอีสานได้ง่าย สืบสานรักษาและต่อยอดสู่เศรษฐกิจชุมชน และการบูรณาการดีไซน์ร่วมสมัยเข้ากับอัตลักษณ์ดั้งเดิม การพัฒนากระบวนการผลิตตามหลักเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ควรส่งเสริมให้มีการอบรมเชิงปฏิบัติการระหว่างฟีมือของชุมชนหรือช่างพื้นบ้าน และนักออกแบบรุ่นใหม่ มีส่วนพัฒนาการผลิตธุงอีสานให้มีความหลากหลาย เช่น ของที่ระลึก หรือของตกแต่งบ้านที่ตอบโจทย์ตลาดสากลแต่ยังคงจิตวิญญาณของธุงอีสานไว้ ตลอดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ บวร และภาครัฐ กานำเสนอรูปแบบการผลิตที่เสนอ ไปเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในหนองคาย โดยให้ วัด โรงเรียน และชุมชน ร่วมมือกับหน่วยงานรัฐเพื่อจัดกิจกรรมหรือเทศกาลธุงอีสาน เพื่อสร้างพื้นที่การขายและประชาสัมพันธ์ให้เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอย่างยั่งยืน

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีนวัตกรรมวัสดุ วิจัยเกี่ยวกับวัสดุทางเลือกที่มีความทนทานต่อสภาพอากาศแต่ยังคงความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อรองรับการผลิตธุงสำหรับติดตั้งในพื้นที่สาธารณะซึ่งจะช่วยส่งเสริมความมั่นคงตามหลักเศรษฐกิจฐานราก

การวิจัยเชิงทดลองด้านการตลาดดิจิทัลและเล่าเรื่อง ศึกษาแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านการเล่าเรื่อง (Storytelling)

การศึกษาเปรียบเทียบโมเดลเศรษฐกิจสร้างสรรค์กับงานหัตถกรรมประเภทอื่น เพื่อสร้างเป็น "หนองคายโมเดล" โดยเปรียบเทียบผลการศึกษาของธุงอีสาน กับผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมอื่นในพื้นที่เพื่อหามาตรฐานหรือแนวทางร่วมกันในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ทั่วทั้งจังหวัด

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรฏฺเตปิฏกำ ๒๕๒๕**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณวิเสโส**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. **ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมศิลปากร,วัฒนธรรมพัฒนาการของประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดหนองคาย, (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓)

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (**กรุงเทพฯ : ซัคเซสมีเดีย, ๒๕๔๓)

ณรงค์ชัย อัครเศรณี, **๑๓ บทความ กระตุกต่อมคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์**, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ้ง, ๒๕๕๒)

ดร.ธิดา สาระยา, **ทวารวดี : ต้นประวัติศาสตร์ไทย**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ), ๒๕๔๕, หน้า ๑๖.

เติม วิภาคย์พจนกิจ, **ประวัติศาสตร์อีสาน**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๖, หน้า ๒๒๐-๒๒๒.

นรินทร์ สังข์รักษา, การจัดการความรู้และภูมิปัญญา,นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

นฤมล นิราทร, **การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณา**, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓)

ประทับใจ สิกขาธุงอีสาน. (อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๕๕). หน้า ๖๖-๖๗.

ประทับใจ สุวรรณธาดา.ธุงอีสาน.พิมพ์ครั้งที่ ๒ (อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๖๑)

ปรีชา พิณทอง. สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ. อุบลราชธานี :โรงพิมพ์ศิริธรรม,๒๕๓๒)

พงศาวดารเมืองหนองคายและประวัติศาสตร์พื้นฐานเมืองหนองคาย. www.nongkhaitrip.com

พงศาวดารเมืองหนองคายและประวัติศาสตร์พื้นฐานเมืองหนองคาย. www.nongkhaitrip.com

พงศาวดารเมืองหนองคายและประวัติศาสตร์พื้นฐานเมืองหนองคาย. www.nongkhaitrip.com

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔,(กรุงเทพมหานค : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นต์ จำกัด (มหาชน),๒๕๕๖)

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต). ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : เลี่ยงเชียง, ๒๕๕๘)

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต). ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : เลี่ยงเชียง, ๒๕๕๘),๕๑๓.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, เครือข่ายธรรมชาติความรู้และการจัดการ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เดือน ,๒๕๔๗)

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, **องค์การและการบริหารจัดการ,** (นนทบุรี : ธิงค์บียอนด์บุ๊คส์จำกัด, ๒๕๕๒)

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: เอดิสันเพรสโปรดักส์, ๒๕๔๒)

ราชกิจจานุเบกขา เล่มที่ ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑

สมคิด ไชยวงค์ และคณะ, **“ความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อแหล่งโบราณคดีบ้านโคกคอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย”,** หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดหนองคาย, (โรงเรียนปทุมเทพวิทยาคาร จังหวัดหนองคาย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒**.**

สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, **การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน**, (กรุงเทพ ฯ เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๗).

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๑๒, (กรุงเทพมหานคร, มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์), ๒๕๔๒, หน้า ๔๑๔๙.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๑๒, (กรุงเทพมหานคร, มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์), ๒๕๔๒, หน้า ๔๑๔๙.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **รายงานประจำปี ๒๕๕๒** , (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ,๒๕๕๒)

สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม กองกลาง กลุ่มพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม, วัฒนธรรมสร้างสรรค์เศรษฐกิจสร้างสรรค์,(กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์(๑๙๗๗)จำกัด, ๒๕๖๒)

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย, **สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดหนองคาย**, http://www.nongkhai-culture.org/Strategy/plan๕๕.๑.pdf, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

สำนักบริหารกองทุนพัฒนาชุมชน, **“ทำได้ หายจน” เรื่องราวการต่อสู้ชีวิตกับรวมอาชีพครัวเรือน กข.คจ.ดีเด่น**, (กรุงเทพ ฯ : ผู้แต่ง, ๒๕๕๔)

เสรี พงศ์พิศ, **เครือข่าย**, (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๘)

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

ญาตาวีมินทร์ พืชทองหลาง, การศึกษาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการผลิตโคมล้านนาของชุมชน เมืองสาตร อำเภอหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาภูมิสังคม ยั่งยืน ,บัณฑิตวิทยา :มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ , ๒๕๕๘.

พระดาวเหนือ บุตรสีทา, การสร้างเครือข่ายและการจัดการเครือข่ายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านพบธรรมนำสุข อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย, วิทยานิพนธ์, หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม), สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.๒๕๕๗).หน้า ๕๐.

พระสุกิจจ์ สุจิณฺโณ (บุตรเคน), “เครือข่ายการจัดการพื้นที่มรดกโลกขององค์กรด้านวัฒนธรรมในสังคมไทย : พื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร” , **วิทยานิพนธ์**

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

พวงเพชร ชุปวา.(๒๕๔๒). ธุงผะเหวดกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน หนองดู่ ตำบลธงธานี อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (กลุ่มมนุษยศาสตร์)มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.๒๕๔๒)

สรัญญา จุฑานิล, “การบริหารเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสำนักงานปฏิบัติการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : สถาบันบัณฑิต พัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖).

(๓) รายงานวิจัย:

พระครูโกวิทอรรถวาที, ผศ.ดร และคณะ, การเสริมสร้างสัมมาชีพการประดิษฐ์โคมแสนดวงอัตลักษณ์ชุมชนสำหรับผู้สูงอายุในเทศบาลอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทลัย , ๒๕๖๘.

(๔) บทความ:

ขนิฏฐา กาญจนรังสีนนท์, การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์กรเครือข่าย, วารสารพัฒนาชุมชน , ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๙ (กันยายน), ๒๕๔๒)

ชลธิชา จิรภัคพงศ์ และคณะ, วิสาหกิจจักสานจังหวัดแพร่: องค์ความรู้และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน,วารสาร WMS Journal of Management ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กรกฎาคม–กันยายน ๒๕๖๐.

ทัศนัย ดำรงหัด และ รัฐไท พรเจริญ, “ทำการศึกษาภูมิปัญญาล้านนาในการพฒนาหัตถกรรมของแต่งบ้านจากเศษใบไม้แห้ง”, วารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๘)

พระศรัณยู สิริเมโธ (หมื่นอ้าย), การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายชุมชนผลิตโคมของเทศบาลเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน, วิทยานิพนธ์ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ,บัณฑิต วิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕

หทัยชนก คะตะสมบูรณ์, การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจบนฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่จังหวัดชัยนาท, บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์,ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ,๒๕๖๒, หน้า ๕๗-๗๐.

อำนวยพร โฮมจูมจัง และสมควร นามสีฐาน, ธุง : วัฒนธรรมอีสานกับการพัฒนาจิตใจ, วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๔).

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

(๗) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

สัมภาษณ์ นายสงวน สาริมาตย์
สัมภาษณ์ นายเสถียร ผาณิบุศย์
สัมภาษณ์ นายอภิชาต ผาระนัด
สัมภาษณ์ นายศุภชัย แท่นหิน
สัมภาษณ์ นายเจริญ ผาระนัด
สัมภาษณ์ นายจริพัส แสงลี
สัมภาษณ์ นางสมหวัง กะมุตะเสน
สัมภาษณ์ นางหนูหวาน แท่นหิน
สัมภาษณ์ นางพรพรรณ ผาวงศ์
สัมภาษณ์ นางใครศรี รีวงษา
สัมภาษณ์ นางอุลัย แก้ววิเศษ
สัมภาษณ์ นางแดนนภา อุรีจันทร์
สัมภาษณ์ นายประพันธ์ นันทะทา
สัมภาษณ์ นางระดาวรรณ ทองธรรมชาติ
สัมภาษณ์ นางสาวนาตยา ลีระบุตร
สัมภาษณ์ นางสมจิตร ดีเลิศ
สัมภาษณ์ นางบุญชู น้อยตะริ
สัมภาษณ์ นางระเบียบ น้อยตะริ
สัมภาษณ์ นางสิริพร สาริมาตย์
สัมภาษณ์ นางบุญยัง เพททริ
สัมภาษณ์ นางสมจิตร งดสูงเนิน
สัมภาษณ์ นางสมพร รัตนะวงศ์
สัมภาษณ์ นายสมปอง รีวงษา
สัมภาษณ์ นายสมควร แสงสี
สัมภาษณ์ นางสาวเกียว ม่วงผุย

๒. ภาษาอังกฤษ

1. Primary Sources

2. Secondary Sources

(I) Books:

Aler, Cathrin and Hage,Jerald, **Organization Workihg Togerher**, California : Sage, ๑๙๙๓, p ๒๓๘.

Burke, Adam**, Communications & Development: A Practical Guide**, (London: Social Development Division Department for International Development, ๑๙๙๙), p.๗๙.

(II) Articles:

(IV) Electronics:

https://khaibokwan.go.th/public/list_upload/backend/list_๒๔๔๑/files_๕๕๐๓_๑.pdf สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๘

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก. หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ร่วมกับ คณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ขอมอบประกาศนียบัตรฉบับนี้ เพื่อแสดงว่า

เจษฎา มูลยาพอ

เป็นผู้ผ่านการอบรมจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ด้านสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์
เรื่อง “หลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หลักสูตรการปกป้องอาสาสมัคร (Human Subject Protection : HSP)”
ในวันที่ 21 มิถุนายน 2568

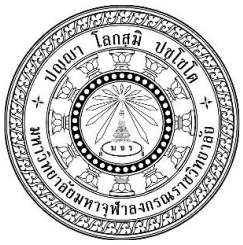
Approved date
(21/06/2025)

Expired date
(20/06/2028)

พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แพทย์หญิงสุรีพร ภัทรสุวรรณ
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับ
พิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ภาคผนวก ข เครื่องมือวิจัย, แบบสอบถาม,แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อการวิจัย

การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย

.....

คำชี้แจง : การวิจัยเรื่องนี้

๑. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสานสู่การเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย

๒. พัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน

๓. เสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

๑.ชื่อ – นามสกุล.....

๒.อาชีพ.....

๓.การศึกษา.....

๔.สถานที่ทำงาน.....

๕.สถานที่อยู่บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....

.....จังหวัด.....โทรศัพท์.....

๖.วันที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ ๒ ปัจจัยพื้นฐานและองค์ประกอบสำคัญในการผลิตธุงอีสานเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย อ้างอิงตามกรอบการวิจัยประกอบด้วยประเด็นสำคัญ ดังนี้

การศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสาน: เป็นปัจจัยเริ่มต้นที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ ในจังหวัดหนองคาย โดยต้องทำความเข้าใจถึงรากฐานและต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม

.....

.....

2.การพัฒนากระบวนการผลิตตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานราก: องค์ประกอบสำคัญคือการนำแนวคิด เชิงสร้างสรรค์ มาประยุกต์ใช้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิต เพื่อสร้างความมั่นคงและยั่งยืน ให้กับเศรษฐกิจของคนในท้องถิ่น

.....

.....

3. การยึดหลักเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัย: การผลิตธุงอีสานต้องดำเนินตามแนวทางของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ควบคู่ไปกับแนวคิด เศรษฐกิจปลอดภัย เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้แข็งแกร่งอย่างรอบด้าน

.....

.....

๔. การกำหนดรูปแบบการผลิตที่ชัดเจน: องค์ประกอบสุดท้ายคือการเสนอ รูปแบบการผลิตธุงอีสาน ที่มีมาตรฐานและมีทิศทางตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเป็นพิมพ์เขียวในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ

.....

.....

ตอนที่ ๓ กระบวนการผลิตธุงอีสานเพื่อสร้างความยั่งยืนแก่เศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดหนองคาย ตามแนวทางการศึกษาวิจัย มุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนผ่านจากวิธีการดั้งเดิมสู่การเป็นระบบเศรษฐกิจที่ทันสมัยแต่ยังคงรากเหย้าทางวัฒนธรรม โดยมีรายละเอียดของกระบวนการดังนี้:

๑. การสำรวจและเตรียมฐานข้อมูลทางวัฒนธรรม: เริ่มต้นจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการผลิตธุงในพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจถึงต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการเปลี่ยนให้เป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์

.....

.....

๒. การพัฒนากระบวนการผลิตเชิงสร้างสรรค์: เป็นขั้นตอนสำคัญที่เน้นการนำความคิดสร้างสรรค์มาบูรณาการเข้ากับวิถีการผลิตแบบดั้งเดิม โดยต้องยึดหลัก เศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้กระบวนการผลิตนั้นสามารถสร้างรายได้ที่ มั่นคงและยั่งยืน ให้แก่คนในท้องถิ่น

.....

.....

๓. การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจปลอดภัย: ในทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิต จะต้องมีการนำหลักการ เศรษฐกิจปลอดภัย มาใช้ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน ลดความเสี่ยง และมั่นใจได้ว่าการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์นี้จะไม่ส่งผลกระทบเชิงลบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิม

.....

.....

๔. การจัดทำรูปแบบการผลิตที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม: กระบวนการสุดท้ายคือการเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสาน ที่มีมาตรฐานและมีทิศทางที่ชัดเจน

.....

.....

ตอนที่ ๔ เสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน

๑.รูปแบบการผลิตตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ที่มุ่งเน้นความมั่นคงและยั่งยืน เป็นสำคัญอย่างไร

.....

.....

๒. ความเป็นระบบเชิงโครงสร้าง รูปแบบที่นำเสนอได้มาจากการสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ**อย่างไร**

.....

.....

๓. การเน้นเศรษฐกิจฐานราก มีลักษณะที่มุ่งเน้นการยกระดับเศรษฐกิจจากระดับชุมชนโดยใช้"ธุงอีสาน เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมในการขับเคลื่อน.

.....

.....

๔. การสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ: มีลักษณะที่สอดแทรกแนวคิด เศรษฐกิจปลอดภัย เข้าไปในกระบวนการ เพื่อให้การเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นไม่กระทบต่อความมั่นคงของวิถีชีวิตดั้งเดิม

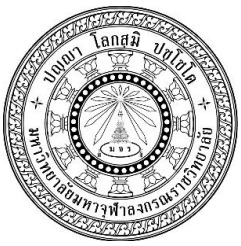
ตอนที่ ๕ ข้อเสนอแนะทั่วไป

.....

.....

ขอบคุณที่ท่านได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดียิ่ง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

แบบสอบถาม

****

โครงการวิจัยเรื่อง การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย

วัตถุประสงค์:

๑. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสานสู่การเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย

๒. พัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน

๓. เสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน

นักวิจัย: ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

คำชี้แจง: แบบสอบถาม มี ๔ ส่วนสำคัญคือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสานสู่การเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย

ส่วนที่ 3 พัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน

ส่วนที่ 4 เสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน

แบบสอบถาม

โครงการวิจัยเรื่อง การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย

****

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ ○ ชาย ○ หญิง

2. อายุ ○ ๔๐ - ๕๐ปี ○ ๕๑ - ๖๐ ปี ○ ๖๑ - ๗๐ ปี ○ มากกว่า 7๐ ปี

3. วุฒิการศึกษา ○ ประถมศึกษา ○ มัธยมศึกษา ○ ปริญญาตรี ○สูงกว่าปริญญาตรี

4.. ท่านมีประสบการณ์ในการประดิษฐ์โคม 5 ปี ○ 1 - 5 ปี ○ 6 - 10 ปี ○ มากกว่า 10 ปี

ส่วนที่ 2 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสานสู่การเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความพึงพอใจที่ตรงกับความต้องการของท่าน โดยมีเครื่องหมายดังนี้ 5= พึงพอใจมากที่สุด 4 = พึงพอใจมาก 3=พึงพอใจปานกลาง 2=พึงพอใจน้อย 1=พึงพอใจน้อยที่สุด

ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับเกี่ยวกับองค์ความรู้และพัฒนาการผลิตธุงอีสาน	ระดับความคิดเห็น				
	5	4	3	2	1
๑.มีความรู้เกี่ยวกับวัสดุที่ใช้ทำธุงอีสาน					

๒.มีทักษะในการออกแบบลวดลายธุงอีสาน					
๓. รู้จักการประกอบการผลิตธุงอีสาน					
๔.กระบวนการประกอบธุงอีสานถ่ายทอดให้กับคนรุ่นใหม่ได้					
๕.การฝึกอบรมการผลิตช่วยให้มีทักษะที่ดีขึ้น					
๖.การผลิตธุงอีสารต้องใช้เทคนิคเฉพาะที่เรียนรู้ได้จากประสบการณ์					
๗. การใช้วัสดุธรรมชาติช่วยเพิ่มคุณค่าทางพุทธศาสนา					
๘.การผลิตธุงอีสานอาศัยความละเอียดและความประณีต					
๙. การเรียนรู้การทำธุงอีสาน					
๑๐.มีความภาคภูมิใจในทักษะการทำธุงอีสานได้ด้วยตนเอง					

ส่วนที่ 3 พัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความพึงพอใจที่ตรงกับความต้องการของท่าน โดยมีเครื่องหมายดังนี้ 5= พึงพอใจมากที่สุด 4 = พึงพอใจมาก 3=พึงพอใจปานกลาง 2=พึงพอใจน้อย 1=พึงพอใจน้อยที่สุด

ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน	ระดับความคิดเห็น				
	5	4	3	2	1
๑. ต้องการให้มีการจัดอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะการผลิตธุงอีสาน					
๒. การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐมีความสำคัญผลิตธุงอีสานที่เป็นอาชีพ					

๓. ต้องการให้มีการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนฐานรากให้มั่นคงและยั่งยืน					
๔.การผลิตธุงเป็นการสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน					
๕.ต้องการมีพื้นที่สำหรับแสดงและจำหน่ายธุงอีสานของชุมชน					
๖. ต้องการมีส่วนร่วมในการผลิตธุงอีสาน ในชุมชนตำบลบกหวาน					
๗. คิดว่าการสืบทอดการผลิตธุงอีสานคนรุ่นใหม่เป็นสิ่งสำคัญ					
๘.สนใจเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสร้างเครือข่ายผลิตธุงอีสานในหนองคาย					
๙. การสืบสานการผลิตธุงอีสานคนรุ่นใหม่เป็นสิ่งสำคัญเพื่อเป็นพุทธบูชา					
๑๐.สนใจแนวทางการพัฒนาธุงอีสานให้เป็นสินค้าของฝากทางวัฒนธรรม					

ส่วนที่ 4 เสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความพึงพอใจที่ตรงกับความต้องการของท่าน โดยมีเครื่องหมายดังนี้ 5= พึงพอใจมากที่สุด 4 = พึงพอใจมาก 3=พึงพอใจปานกลาง 2=พึงพอใจน้อย 1=พึงพอใจน้อยที่สุด

ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน	ระดับความคิดเห็น				
	5	4	3	2	1
๑.ท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธุงอีสานในระดับใด					
๒ เคยมีส่วนร่วมในการผลิตธุงอีสานในช่วง ๕ ปีที่ผ่านมาหรือไม่					

๓.การผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคายมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนเชิงสร้างสรรค์มากน้อยเพียงใด					
๔. อุปสรรคสำคัญในการพัฒนาการผลิตธุงอีสานให้เป็นอาชีพหรือสร้างรายได้อย่างยั่งยืนมีอะไรบ้าง					
๕.การส่งเสริมการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานราก					
๖. การพัฒนาการผลิตธุงอีสานควรเน้นในด้านใดมากที่สุด					
๗.หน่วยงานควรมีบทบาทหลักในการสนับสนุนและส่งเสริมการผลิตธุงอีสานให้เป็นเศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืน					
๘.การพัฒนาการผลิตธุงอีสานให้เป็นอาชีพและสร้างรายได้อย่างยั่งยืนจะเกิดผลกระทบเชิงบวกต่อชุมชนในด้านใดบ้าง					
๙.ท่านคิดว่ารูปแบบการผลิตธุงอีสานแบบใดที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนในจังหวัดหนองคายมากที่สุด					
๑๐.แนวคิดในการพัฒนาการผลิตธุงอีสานให้เป็นเศรษฐกิจชุมชนฐานรากที่มั่นคงและยั่งยืนในจังหวัดหนองคาย					

กราบขอบพระคุณที่ท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ภาคผนวก ค หนังสือนำ หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ, ผู้ให้ข้อมูล,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ที่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
โทรศัพท์.๐๔๒-๔๙๕๓๓๓ โทรสาร.๐๔๒-๙๕๒๒๒
www.nk.mcu.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๘

๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการจัดการวิจัย

นมัสการ พระมหาประหยัด ปญฺญาวโร, ดร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถามจำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยกระผม ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ ส่วนงานวิทยาเขตหนองคาย ดำเนินโครงการวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ..๒๕๖๘ เรื่อง "การผลิตถุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" ตามที่ทราบแล้วนั้น

เพื่อให้การทำวิจัยเรื่อง "การผลิตถุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย จึงนมัสการท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาการวิจัยนี้ด้วย

จึงนมัสการมาเพื่อให้ความอนุเคราะห์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดีและขอขอบคุณมาณ โอกาสนี้

นมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ)
หัวหน้าโครงการวิจัย/อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ตรวจแล้ว มีความถูกต้อง
(พระมหาประหยัด ปญฺญาวโร, ดร)
ผู้อำนวยการหลักสูตรวิชา

ผู้ประสานงาน : ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ
โทร.๐-๘๔๔๒๘๔๒๙๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ที่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
โทรศัพท์.๐๔๒-๙๙๕๓๓๓ โทรสาร.๐๔๒-๙๕๒๒๒
www.nk.mcu.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๘

๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการจัดการวิจัย

เรียน **รศ.ดร.สมเดช นามเกตุ**

สิ่งที่ส่งมาด้วย **๑. แบบสอบถามจำนวน ๑ ฉบับ**

ด้วยกระผม ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ ส่วนงานวิทยาเขตหนองคาย ดำเนินโครงการวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ..๒๕๖๘ เรื่อง "การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" ตามที่ทราบแล้วนั้น

เพื่อให้การทำวิจัยเรื่อง "การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย จึงนมัสการท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาการวิจัยนี้ด้วย

จึงเรียนมาเพื่อให้ความอนุเคราะห์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดีและขอขอบคุณมาณ โอกาสนี้

นมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ)
หัวหน้าโครงการวิจัย/อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ผู้ประสานงาน : ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ
โทร.๐-๘๙๕๒๘๙๒๙๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ที่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
โทรศัพท์.๐๔๒-๔๙๕๓๓๓ โทรสาร.๐๔๒-๙๕๒๒๒
www.nk.mcu.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๘

๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการจัดการวิจัย

เรียน นายอนันต์ คติยะจันทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถามจำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยกระผม ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ ส่วนงานวิทยาเขตหนองคาย ดำเนินโครงการวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ..๒๕๖๘ เรื่อง "การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" ตามที่ทราบแล้วนั้น

เพื่อให้การทำวิจัยเรื่อง "การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย จึงนมัสการท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาการวิจัยนี้ด้วย

จึงเรียนมาเพื่อให้ความอนุเคราะห์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดีและขอขอบคุณมาณ โอกาสนี้

นมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ)
หัวหน้าโครงการวิจัย/อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ผู้ประสานงาน : ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ
โทร.๐-๔๔๒๔๙๒๙๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลั
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ที่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
โทรศัพท์.๐๔๒-๙๙๕๓๓๓ โทรสาร.๐๔๒-๙๕๒๒๒
www.nk.mcu.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๘

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน นายสิงกอน สิริมาตย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยกระผม ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ ส่วนงานวิทยาเขตหนองคาย ดำเนินโครงการวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ..๒๕๖๘ เรื่อง "การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" ตามที่ทราบแล้วนั้น

เพื่อให้การทำวิจัยเรื่อง "การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" มีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามวัตถุประสงค์จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น โดยไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด

จึงเรียนมาเพื่อให้ขอความอนุเคราะห์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดีและขอขอบคุณมาณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ)
หัวหน้าโครงการวิจัย/อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

อนุญาตให้สัมภาษณ์ได้

ผู้ประสานงาน : ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ
โทร.๐-๘๔๔๒๘๙๒๙๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ที่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
โทรศัพท์.๐๔๒-๔๙๕๓๓๓ โทรสาร.๐๔๒-๙๕๒๒๒
www.nk.mcu.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๘

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน นายเสถียร ดาณีมุสย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยกระผม ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ ส่วนงานวิทยาเขตหนองคาย ดำเนินโครงการวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ..๒๕๖๘ เรื่อง "การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" ตามที่ทราบแล้วนั้น

เพื่อให้การทำวิจัยเรื่อง "การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" มีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามวัตถุประสงค์จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น โดยไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด

จึงเรียนมาเพื่อให้ขอความอนุเคราะห์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดีและขอขอบคุณมาณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ)
หัวหน้าโครงการวิจัย/อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

อนุญาตให้สัมภาษณ์ได้
เสถียร

ผู้ประสานงาน : ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ
โทร.๐-๘๔๔๒๘๙๒๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลั
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ที่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
โทรศัพท์.๐๔๒-๔๙๕๓๓๓ โทรสาร.๐๔๒-๙๕๒๒๒
www.nk.mcu.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๘

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน นายอดิชาติ ผาละนัด

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยกระผม ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ ส่วนงานวิทยาเขตหนองคาย ดำเนินโครงการวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ..๒๕๖๘ เรื่อง "การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" ตามที่ทราบแล้วนั้น

เพื่อให้การทำวิจัยเรื่อง "การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" มีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามวัตถุประสงค์จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น โดยไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด

จึงเรียนมาเพื่อให้ขอความอนุเคราะห์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดีและขอขอบคุณมาณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ)
หัวหน้าโครงการวิจัย/อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ผู้ประสานงาน : ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ
โทร.๐-๘๔๔๒๘๙๒๙๕

อนุญาตสัมภาษณ์ได้
อดิชาติ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ที่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
โทรศัพท์.๐๔๒-๔๙๕๓๓๓ โทรสาร.๐๔๒-๙๕๒๒๒
www.nk.mcu.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๘

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน นายสุวิชัย แก่นหิน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยกระผม ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ ส่วนงานวิทยาเขตหนองคาย ดำเนินโครงการวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ..๒๕๖๘ เรื่อง "การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" ตามที่ทราบแล้วนั้น

เพื่อให้การทำวิจัยเรื่อง "การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" มีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามวัตถุประสงค์จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น โดยไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด

จึงเรียนมาเพื่อให้ขอความอนุเคราะห์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดีและขอขอบคุณมาณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ)
หัวหน้าโครงการวิจัย/อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

อนุญาต

นายสุวิชัย

ผู้ประสานงาน : ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ
โทร.๐-๘๔๔๒๘๙๒๙๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลั
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ที่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
โทรศัพท์.๐๔๒-๔๙๕๓๓๓ โทรสาร.๐๔๒-๙๕๒๒๒
www.nk.mcu.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๘

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน หายเจริญ ผาละนัติ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยกระผม ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ ส่วนงานวิทยาเขตหนองคาย ดำเนินโครงการวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ..๒๕๖๘ เรื่อง "การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" ตามที่ทราบแล้วนั้น

เพื่อให้การทำวิจัยเรื่อง "การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน แนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย" มีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามวัตถุประสงค์จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น โดยไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด

จึงเรียนมาเพื่อให้ขอความอนุเคราะห์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดีและขอขอบคุณมาณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ)
หัวหน้าโครงการวิจัย/อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

อนุญาต ให้สัมภาษณ์
เจริญ

ผู้ประสานงาน : ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ
โทร.๐-๙๔๔๒๘๙๒๙๕

ภาคผนวก ง ภาพถ่ายการลงพื้นที่ ทำงานวิจัย, การสัมภาษณ์

ภาคผนวก จ ผลผลิต

การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย

The Production of Isan Tung to Enhance Community Economy Approaches to Creative Economy and Safe Economy in Nong Khai Province

เจษฎา มูลยาพอ

Jesada munyapho

รณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campus, Thailand.

E-mail: Jesada.mun@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์หลัก ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐานและผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชน ๒) เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตธุงตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และ ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานที่ปลอดภัยและยั่งยืน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒๐ คน การวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง ๓๐๐ คนในพื้นที่ ๑๕ ชุมชนตำบลค่ายบกหวาน และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผลการวิจัยพบว่า ธุงอีสานเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจเนื่องจากมีรากฐานความเชื่อทางพุทธศาสนาและภูมิปัญญาที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะธุงใยแมงมุมที่แฝงนัยความหมายทางธรรม เช่น อริยสัจ ๔ และมรรคมีองค์ ๘ ข้อมูลพื้นฐานระบุว่ากลุ่มผู้ผลิตหลักคือเพศหญิง (ร้อยละ ๗๑.๖๓) และเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีทักษะและความภาคภูมิใจในตนเองสูง แต่ยังมีความต้องการการสนับสนุนด้านวัตถุดิบจากภาครัฐและทักษะการออกแบบลวดลายใหม่ๆ เพื่อให้เข้าสู่ตลาดสากลได้ ผู้วิจัยได้เสนอรูปแบบการผลิตตามหลัก ๕ ฐานประกอบด้วย ฐานระบบการเงิน ฐานอาชีพ ฐานทรัพยากร ฐานสวัสดิการ และฐานเครือข่าย โดยเน้นเศรษฐกิจปลอดภัยที่ใช้วัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น ปราศจากสารเคมีอันตรายและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ผลการดำเนินงานชี้ให้เห็นว่ารูปแบบ

การจัดการตนเอง อีกทั้งยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ทำให้ภูมิปัญญาการทำธุงถูกสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่ควบคู่ไปกับการเติบโตทางเศรษฐกิจที่สมดุลและมั่นคง

คำสำคัญ: ธุงอีสาน, เศรษฐกิจชุมชนฐานราก, เศรษฐกิจสร้างสรรค์

Abstract

This research study on The Production of Isan Tung to Enhance Community Economy Approaches to Creative Economy and Safe Economy in Nong Khai Province has three main objectives: 1) to examine baseline data and impacts on the community economy; 2) to develop flag production processes following creative economy approaches; and 3) to propose a model for safe and sustainable Isan flag production. The study employed a mixed methods research approach, comprising documentary research, qualitative research through in-depth interviews with 20 key informants, quantitative research using questionnaires from a sample of 300 people across 15 communities in Khai Bok Wan sub-district, and action research. The research findings reveal that Isan flags represent cultural capital capable of creating economic added value, grounded in strong Buddhist beliefs and indigenous wisdom. The spider web flags, in particular, embody profound dharmic meanings such as the Four Noble Truths and the Noble Eightfold Path. Baseline data indicate that the primary producers are female (71.63%) and elderly individuals with high skills and self-pride. However, they still require government support for raw materials and skills development in creating new designs to access international markets. The researcher proposed a production model based on five pillars: financial system base, occupation base, resource base welfare base and network base. The model emphasizes safe economy principles using local natural materials free from hazardous chemicals and environmentally friendly. Implementation results demonstrate that the self-management model not only enhances household income and community economic security but also reduces inequality and fosters pride in local identity. This ensures that the traditional wisdom of flag-making is transmitted to younger generations alongside balanced and stable economic growth.

Keywords: Isan Traditional Flags, Grassroots Economy, Creative Economy

บทนำ

การพัฒนาประเทศไทยในปัจจุบันดำเนินตามยุทธศาสตร์ชาติที่มุ่งเน้นความมั่นคงของชาติ ความสุขของประชาชน และการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องบนฐานของความเสมอภาคและยั่งยืน, โดยมีการกำหนดเป้าหมายหลัก ๖ ด้าน ได้แก่ ความอยู่ดีมีสุข ขีดความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ความเท่าเทียมทางสังคม ความหลากหลายทางชีวภาพ และประสิทธิภาพการบริหารจัดการภาครัฐ, ในบริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก รัฐบาลให้ความสำคัญกับการลดความเหลื่อมล้ำและปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้เกษตรกรและชุมชนเข้าถึงทรัพยากร ความรู้ และเทคโนโลยี เพื่อยกระดับเป็นผู้ประกอบการตลอดห่วงโซ่คุณค่า โดยมีสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เป็นกลไกหลักในการสนับสนุนการประกอบอาชีพและการจัดการตนเองของชุมชนบนฐานคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สภาพปัญหาปัจจุบัน แม้ว่าจะมีนโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก แต่ในทางปฏิบัติยังคงพบปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เสมอภาคในสังคม, การพัฒนาที่ผ่านมามักประสบปัญหาการขาดช่องทางการตลาดที่เหมาะสม ขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ที่ไม่ต่อเนื่อง นอกจากนี้ ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่มักผลิตขึ้นเพื่อใช้ในงานพิธีกรรมหรือประเพณีเท่านั้น เช่น การผลิตธุงในภาคอีสานที่ยังไม่ได้มีการพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ที่สร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง และยังขาดความเชื่อมโยงระหว่างการอ นุรักษ์วัฒนธรรมกับการสร้างมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างเป็นรูปธรรม

สภาพปัญหาของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ในพื้นที่จังหวัดหนองคาย โดยเฉพาะตำบลค่ายบกหวาน แม้จะเป็นพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมการผลิตธุงที่เข้มแข็ง แต่กลุ่มผู้ผลิตส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ (ร้อยละ ๖๗.๗๓) ซึ่งยังคงผลิตธุงตามความเชื่อดั้งเดิมและขาดทักษะในการออกแบบลวดลายใหม่ ๆ ให้ทันสมัย (ค่าเฉลี่ยต่ำสุดที่ ๔.๑๐), นอกจากนี้ ชุมชนยังประสบปัญหาการเข้าถึงวัตถุดิบและขาดการสนับสนุนที่เพียงพอจากภาครัฐ ทำให้ศักยภาพในการผลิตเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนยังไม่ได้รับการยกระดับอย่างเต็มที่

สรุปความสำคัญและการวิจัย การวิจัยครั้งนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำ "ธุงอีสาน" ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณมาพัฒนาสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองและการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับคือการสร้างรากฐานเศรษฐกิจที่มั่นคง แก้ไขปัญหาความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่นให้คงอยู่ควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน,

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสานสู่การเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย

2. เพื่อพัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน

๓ เพื่อเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์มั่นคงและยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

มีรูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย ๒ ประเภทหลัก ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research), การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวิธีการดังนี้

1.ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เชิงปริมาณ: ประชาชนในตำบลค่ายบกหวาน ๑ ชุมชน จำนวน ๓๐๐ คน (ได้รับข้อมูลกลับ ๒๘๒ คน)ได้คำณวนขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช่สูตรทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973) ได้ขนาดกลุ่มตัวอ **เชิงคุณภาพ:** ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง ๒๕ คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน (๕ รูป/คน) ประธานชุมชน (๕ คน)ปราชญ์ชาวบ้าน (๕ คน) และผู้สูงอายุผู้ผลิตธุง (๑๐ คน)

2. เครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพ ใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสนทนากลุ่ม และแบบสังเกตการณ์เชิงปฏิบัติการ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย เป็นการวิจัยแบบผานวิธีของการวิจัย ๒ ประเภท คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการ ออกเป็น ๕ ระยะ ดังนี้ **ระยะที่ ๑**

๑) จัดประชุมทีมวิจัย โดยอธิบายรายละเอียดในการเก็บข้อมูลตลอดจนการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือการทำงานในพื้นที่ ๑ ชุมชนในตำบลค่ายบกหวานแก่คณะผู้วิจัย

๒) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้ถึงประวัติของการผลิตธุงในจังหวัด

หนองคายเพื่อนำมาวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ศึกษาองค์ความรู้และการผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย

ระยะที่ ๒

๓) ลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลโดยประสานงานติดต่อคณะวิจัยทั้งหมด ในพื้นที่เป้าหมายและ สถานที่เก็บข้อมูล ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อชี้แจงรายละเอียดของการดำเนินงานวิจัย

๔) เตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำหนังสือแนะนำตัวส่งถึงหน่วยงานที่จะเก็บข้อมูลคือ พื้นที่วิจัย ๑ ชุมชนในพื้นที่ตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย เพื่อขอความร่วมมือประสานงานในการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้งนำแบบสอบถามไปชี้แจงรายละเอียดเบื้องต้นกับ ผู้บริหารของหน่วยงาน โดยแบบสอบถามในการวิจัยมีทั้งหมด ๓๐๐ ชุด เมื่อผู้วิจัยได้ชี้แจงกับผู้บริหารของหน่วยงานแล้ว จึงเดินทางลงพื้นที่วิจัยเพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้ระยะเวลา ๒ สัปดาห์ ในการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม

๕) ประชุมจัดเตรียมพื้นที่ ในการผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย กำหนดวันเวลาและสถานที่ดำเนินกิจกรรม

๖) สังเคราะห์ข้อมูลการผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อพัฒนาแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย

ระยะที่ ๓

๗) ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามใน ๑ ชุมชน โดยปฏิบัติการตาม แผนที่กำหนดไว้ในการผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย

๘) ลงพื้นที่เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับถึงประวัติของการผลิตธุงอีสานการพัฒนาและแนวทางการผลิตธุงในจังหวัดหนองคาย

ระยะที่ ๔

๙) ถ่ายทอดองค์ความรู้ของกลุ่มผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย

๑๐) เพื่อเพื่อเสนอแนวทางการผลิตธุงอีสานที่ปลอดภัยและยั่งยืน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อเสนอแนวทางการผลิตธุงอีสานที่ปลอดภัยและยั่งยืน

๑๑) เผยแพร่งานวิจัย ผ่านสิ่งพิมพ์วารสาร / บทความและการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เน้นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งการวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

เมื่อได้ข้อมูลจากแบบสอบถามเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม จากนั้นจึงนำข้อมูลไปวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ หลังตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่:

๑) ค่าความถี่และร้อยละ เพื่อวัดการกระจายของข้อมูล

๒) ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อวัดแนวโน้มกลางและการกระจาย

๓) กำหนดเกณฑ์การให้คะแนนในแต่ละระดับอย่างชัดเจน

๔) แปลความหมายค่าเฉลี่ยตามกรอบที่กำหนด

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ใช้**การวิเคราะห์เชิงอุปนัย** (Inductive Analysis) ผ่านกระบวนการ:

๑) เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ไปพร้อมกัน (Concurrent Analysis)

๒) จำแนกข้อมูลอย่างเป็นระบบ แล้วตีความหมาย

๓) ตรวจสอบความเพียงพอและความสอดคล้องของข้อมูล

๔) เก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจน (Iterative Process)

๕) เชื่อมโยงกับทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๖) ตรวจสอบข้อเท็จจริงเมื่อพบข้อมูลที่ขัดแย้งกัน

๗) สร้างบทสรุปที่มีความเชื่อมโยงเชิงทฤษฎี

๘) พิสูจน์บทสรุปให้ตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

ผลการวิจัย

จากการวิจัยการผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๑. เพศ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๖๓ ขณะที่เพศชายมีเพียง ๘๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๓๗ ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทของเพศหญิงในการผลิตธุงอีสานมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของชุมชนโดยเฉพาะตำบลค่ายบกหวานในจังหวัดหนองคาย

๒. อายุ พบว่า กลุ่มอายุที่มีจำนวนมากที่สุดคือช่วง ๖๑–๗๐ ปี จำนวน ๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๗๘ รองลงมาคือกลุ่มที่มีอายุมากกว่า ๗๐ ปี จำนวน ๗๖ คน (ร้อยละ ๒๖.๙๕) เมื่อรวมกันแล้วคิดเป็นร้อย ละ ๖๗.๗๓ ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นกำลังหลักในการผลิตธุงอีสานโดยยังคงมีความสามารถในการทำงาน

๓. ระดับการศึกษา พบว่าระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ที่ระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ ๓๗.๒๓) รองลงมาคือระดับประถมศึกษา (ร้อยละ ๓๕.๔๖) สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มผู้ผลิตโคมมีพื้น ฐานความรู้ในระดับที่สามารถเรียนรู้ ทบทวน และฝึกฝนงานหัตถกรรมได้อย่างเหมาะสม แม้ส่วนหนึ่งจะมีระดับการศึกษาสูงถึงระดับปริญญาตรีหรือมากกว่านั้น (รวมร้อยละ ๒๗.๓๐) แต่ภูมิปัญญาและทักษะการผลิตธุงอีสานก็มาจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง

๔. ประสบการณ์การผลิตธุงอีสาน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีประสบการณ์การผลิตธุงอีสานในช่วง ๖–๑๐ ปี จำนวน ๑๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๑๙ และกลุ่มที่มีประสบการณ์ ๑–๕ ปี มีจำนวน ๑๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๗๒ แสดงถึงความต่อเนื่องของการสืบทอดทักษะจากรุ่นก่อนหน้า ทั้งยังสะท้อนว่าการผลิตธุงยังคงเป็นกิจกรรมที่มีความน่าสนใจสำหรับคนรุ่นใหม่และเพิ่งเข้ามามีส่วนร่วม กลุ่มที่มีประสบการณ์มากกว่า ๑๐ ปี มีจำนวน ๒๐ คน (ร้อยละ ๗.๐๙) ถือเป็นผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากความคิดเห็นของชุมชน ๑๕ ชุมชนได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามทั้งหมดจำนวน ๒๘๒ ฉบับ ในประเด็นหัวข้อการสำรวจความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับองค์ความรู้และพัฒนาการผลิตธุงออีสาน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. จากการสำรวจความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับองค์ความรู้และพัฒนาการผลิตธุงออีสานของชุมชนเกี่ยวกับองค์ความรู้และการผลิตธุงอีสานของชุมชนตำบลค่ายบกหวาน พบว่า ทุกข้อมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับ “มาก” ถึง “มากที่สุด” โดยมีรายละเอียด พบว่า ข้อที่อยู่ในระดับค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่อยู่ในระดับ ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่“การผลิตธุงอีสานอาศัยความละเอียดและ

ความประณีต ($\bar{X}$ = ๔.๓๒, S.D. = ๐.๖๙) แสดงให้เห็นว่าประชาชนมีความเห็นตรงกันว่า งานของผู้สูงอายุผลิตธุง เป็นงานที่ต้องใช้ความประณีตในทุกขั้นตอน เป็นองค์ความรู้ที่ต้องอาศัยความชำนาญและความตั้งใจสูง ถือเป็นคุณลักษณะสำคัญของงานหัตถกรรมท้องถิ่นที่ควรรักษาไว้ รองลงมา คือ“มีความภาคภูมิใจในทักษะการทำธุงอีสานได้ด้วยตนเอง” ($\bar{X}$ = ๔.๓๐, S.D. = ๐.๖๘)สะท้อนให้เห็น ว่าผู้ที่มีส่วนร่วมในการผลิตธุงอีสาน มีความภูมิใจในตนเองซึ่งส่งผลดีต่อการธำรงรักษาและ การถ่ายทอดองค์ความรู้ท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่องและข้อที่อยู่ในระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่“มีทักษะในการออกแบบลวดลายธุงอีสาน ” ($\bar{X}$ = ๔.๑๐, S.D. = ๐.๗๕) แม้อยู่ในระดับความคิดเห็น “มาก” แต่ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในกลุ่ม แสดงว่าประชาชนอาจเห็นว่าทักษะการออกแบบลวดลายยังไม่แพร่หลายเท่ากับทักษะในขั้นตอนอื่น หรืออาจยังมีข้อจำกัดด้านความคิดสร้างสรรค์การฝึกฝนและการสนับสนุนด้านรูปแบบใหม่ ๆ ในการออกแบบซึ่งควรส่งเสริมเพิ่มเติมในอนาคตเพื่อเป็นการสร้างในเชิงเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย

2. จาการสำรวจความคิดของประชาชนชุมชน**ใ**นเขตตำบลค่ายบกหวานเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับ "มากที่สุด" ($\bar{X}$ = ๔.๔๒, S.D. = ๐.๖๓) แสดงให้เห็นว่าประชาชนมีทัศนคติเชิงบวกและสนับสนุนแนวทางเศรษฐกิจชุมชนฐานรากอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ได้แก่ ข้อที่ ๘ "ต้องการให้มีการสนับสนุนวัตถุดิบในการผลิตธุงอีสานจากภาครัฐ" มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = ๔.๔๗, S.D. = ๐.๕๕) สะท้อนให้เห็น ว่าการเข้าถึงทรัพยากรและปัจจัยการผลิตเป็นปัจจัยสำคัญที่ประชาชนให้ความสำคัญ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความ คาดหวังต่อบทบาทของรัฐในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนฐานราก ข้อที่ ๔ "การผลิตธุงเป็นการสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน” การผลิตธุงอีสานสามารถช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน" ($\bar{X}$ = ๔.๔๖, S.D. = ๐.๖๐) แสดงถึงความตระหนักในคุณค่าทาง เศรษฐกิจและสังคมของการรวมกลุ่มในชุมชน และศักยภาพของชุมชนในการสร้างรายได้และเสริมพลังทางเศรษฐกิจฐานราก ข้อที่ ๙ และ ๑ "คิดว่าการสืบทอดการผลิตธุงอีสานคนรุ่นใหม่เป็นสิ่งสำคัญ " และ "ต้องการให้มีการจัดอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะการผลิตโคมแสนดวง" ($\bar{X}$ = ๔.๔๔ เท่ากัน) สะท้อนการให้ ความสำคัญต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาและการพัฒนาองค์ความรู้ในระยะยาว

อภิปรายผลการวิจัย

๑. จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานการผลิตธุงอีสานในจังหวัดหนองคาย พบว่า ธุงอีสานมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ เนื่องจากมีรากฐานทางวัฒนธรรมและภูมิ

ปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็ง โดยธุงอีสานไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาและความเชื่อพื้นบ้าน แต่ยังสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชาวอีสาน ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าชุมชนในพื้นที่มีความรู้และทักษะในการผลิตธุงหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะธุงใยแมงมุมที่มีความซับซ้อนและมีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์สูง การผลิตธุงยังคงใช้วัสดุธรรมชาติเช่น เส้นไหม เส้นด้าย และไม้ไผ่ ซึ่งสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่เน้นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่ม อย่างไรก็ตาม การศึกษายังพบข้อจำกัดสำคัญในการพัฒนาธุงอีสานให้เป็นเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ปัญหาการขาดช่องทางการตลาดที่เหมาะสม ขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ที่ยังไม่ต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังพบว่าการผลิตธุงในปัจจุบันส่วนใหญ่ยังเป็นการผลิตเพื่อใช้ในงานบุญประเพณีเป็นหลัก ยังไม่ได้มีการพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ที่สามารถสร้างรายได้อย่างต่อเนื่องให้กับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากต้องมีการเชื่อมโยงระหว่างการอนุรักษ์วัฒนธรรมกับการสร้างรายได้ที่ยั่งยืน ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนากลไกสนับสนุนที่เหมาะสม ทั้งด้านการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

๒. พัฒนากระบวนการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ให้มั่นคงและยั่งยืน การพัฒนากระบวนการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดหนองคาย พบว่า การบูรณาการแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถยกระดับคุณค่าของธุงอีสานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกระบวนการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ผสมผสานความร่วมสมัยเข้ากับความเชื่อดั้งเดิม การพัฒนาทักษะช่างฝีมือให้มีความเชี่ยวชาญมากขึ้น และการสร้างมาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์ที่สามารถแข่งขันในตลาดได้ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าเมื่อมีการนำหลักการพัฒนาแบบองค์รวมของ พอช. มาประยุกต์ใช้ ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาระบบการจัดการตนเองได้ โดยเริ่มจากการสร้างกลุ่มผู้ผลิตธุงที่มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน และมีการพัฒนาช่องทางการตลาดที่หลากหลาย นอกจากนี้ การพัฒนากระบวนการผลิตยังเน้นการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน โดยส่งเสริมการปลูกไม้ไผ่และต้นหม่อนเพื่อผลิตเส้นไหมในชุมชน ซึ่งช่วยลดต้นทุนการผลิตและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับครัวเรือน การพัฒนานี้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติที่เน้นการสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง โดยใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ผลการศึกษาพบว่าชุมชนที่มีการพัฒนากระบวนการผลิตอย่างเป็นระบบมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ย 30-40% และที่สำคัญคือการพัฒนานี้ไม่ได้ทำลายคุณค่าทางวัฒนธรรมของธุงอีสาน แต่กลับช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่นและกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่สนใจเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญานี้ต่อไป อย่างไรก็ตาม ความ

ท้าทายที่ยังคงอยู่คือการรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาเชิงพาณิชย์กับการอนุรักษ์คุณค่าทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของธุงอีสาน

๓. การเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานตามหลักเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเชิงสร้างสรรค์ที่มั่นคงและยั่งยืน พบว่า สามารถเสนอรูปแบบการผลิตธุงอีสานที่มั่นคงและยั่งยืนได้ 5 ฐานงานหลักสอดคล้องกับแนวทางของ พอช. ประกอบด้วย (1) ฐานระบบการเงินและทุน โดยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนชุมชนเพื่อสนับสนุนการผลิต (2) ฐานการพัฒนาอาชีพและรายได้ ผ่านการรวมกลุ่มผู้ผลิตธุงและพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชน (3) ฐานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยส่งเสริมการปลูกและดูแลวัตถุดิบจากธรรมชาติอย่างยั่งยืน (4) ฐานการสร้างสวัสดิการ ผ่านการจัดสรรส่วนหนึ่งของรายได้เข้ากองทุนสวัสดิการชุมชน และ (5) ฐานการพัฒนาผ่านเครือข่าย โดยเชื่อมโยงกับเครือข่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ท่องเที่ยวชุมชน และตลาดสินค้าหัตถกรรม รูปแบบนี้เน้นการพึ่งพาตนเองและการจัดการตนเองของชุมชน โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐาน

รูปแบบการผลิตที่เสนอยังคำนึงถึงหลักเศรษฐกิจปลอดภัย โดยเน้นการใช้วัสดุธรรมชาติที่ปลอดภัยต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค ไม่ใช้สารเคมีที่เป็นอันตราย และมีกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ รูปแบบยังเสนอกลไกการพัฒนาที่ครบวงจร ตั้งแต่การสำรวจและวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจพื้นที่ การตั้งเป้าหมายและจัดทำแผนงาน การจัดตั้งกลไกรับผิดชอบ การเชื่อมโยงความร่วมมือกับภาคีพัฒนา การดำเนินการตามแผน การจัดเวทีเรียนรู้และจัดการความรู้ การติดตามประเมินผล และการยกระดับขยายผลงาน ซึ่งสอดคล้องกับ 8 คุณลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง สิ่งสำคัญคือรูปแบบนี้ต้องมีความยืดหยุ่นสามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน โดยคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชาวอีสาน ความสำเร็จของรูปแบบที่เสนอนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญหลายประการ ได้แก่ การมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและมีวิสัยทัศน์ การสนับสนุนจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง การสร้างกลไกการตลาดที่ยุติธรรม และการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำธุงสู่คนรุ่นใหม่ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการและการตลาด รูปแบบนี้มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยไม่เพียงแต่สร้างรายได้ให้กับชุมชน แต่ยังช่วยอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของธุงอีสาน ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาประเทศที่มุ่งสู่ความมั่นคงของชาติ ความสุขของประชาชน เศรษฐกิจที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง สังคมที่เป็นธรรม และฐานทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) เพื่อศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐาน พัฒนากระบวนการผลิต และเสนอรูปแบบการจัดการที่ยั่งยืนในพื้นที่ตำบลค่ายบกหวาน การวิจัยพบว่า ธุงอีสานเป็นทุนทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่มีศักยภาพสูงในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมีรากฐานความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เข้มแข็ง โดยกลุ่มผู้ผลิตหลักคือสตรีและผู้สูงอายุ (ร้อยละ 67.73) ที่มีทักษะความประณีตสูง แต่ยังขาดการสนับสนุนด้านวัตถุดิบและทักษะการออกแบบลวดลายใหม่ ๆ เพื่อยกระดับสู่ตลาดสากล

ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบการผลิตตาม หลัก 5 ฐานประกอบด้วย ฐานระบบการเงิน ฐานอาชีพ ฐานทรัพยากร ฐานสวัสดิการ และฐานเครือข่าย โดยเน้นเศรษฐกิจปลอดภัยที่ใช้วัสดุธรรมชาติในท้องถิ่นและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ผลการดำเนินงานชี้ให้เห็นว่ารูปแบบการจัดการตนเองช่วยเพิ่มรายได้ให้ครัวเรือนเฉลี่ยร้อยละ 30-40 พร้อมทั้งเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจฐานราก ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น สิ่งนี้ช่วยให้ภูมิปัญญาการทำธุงถูกสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่อย่างเป็นรูปธรรมควบคู่ไปกับการเติบโตทางเศรษฐกิจที่สมดุลและมั่นคงในระยะยาว,

ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำผลการวิจัยไปส่งเสริมการรวมกลุ่มสัมมาชีพของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นผลิตภัณฑ์สร้างรายได้และคุณค่าในชุมชนอย่างยั่งยืน

2. ภาครัฐและองค์กรท้องถิ่นควรสนับสนุนงบประมาณจัดกิจกรรมอบรมถ่ายทอดทักษะการผลิตและการออกแบบให้แก่คนรุ่นใหม่เพื่อสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม

๓. ควรผลักดันความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่ายในการยกระดับบรรจุภัณฑ์และการสร้างแบรนด์สินค้าหัตถกรรมชุมชนเพื่อขยายช่องทางจำหน่ายสู่ระดับชาติ

๔. ควรส่งเสริมการประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้การทำธุงในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและกระตุ้นการหมุนเวียนเศรษฐกิจในพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (๒๕๖๒). ธุงอีสาน: ภูมิปัญญาและความเชื่อในวัฒนธรรมร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.

รณี เลิศเลื่อมใส. (๒๕๔๔). พื้นก่อเมือง: ตำนานและคติสร้างโลกของไทอาหม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วีณา วีสเพ็ญ และคณะ. (๒๕๖๒). การจัดหมวดหมู่และประเภทของธุงในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (๒๕๖๓). คู่มือการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน ๕ ฐานงาน. กรุงเทพฯ: พอช.

ธวัช ปุณโณทก. (2542). สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 6 : เทศาภิบาล, ข้าหลวง-น้ำศักดิ์สิทธิ์ในภาคอีสาน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ประทับใจ สิกขา. (2555). ธุงอีสาน. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท.

ปรีชา พิณทอง. (2532). สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม.

ภาณุพงศ์ ธงศรี. "ธุงใยแมงมุม" สัญลักษณ์ความเชื่อเรื่องโชคลางของคนอีสาน. สืบค้นจาก The Isaan Record.

วิลักษณ์ ศรีป่าซาง. "ทุง (อ่าน "ตุง")" ในสารานุกรมล้านนา.,

วีณา วีสเพ็ญ และคณะ. (2562). เอกสารประกอบการเสวนาวิชาการ เรื่อง “ธุงผะเหวดอีสาน : พุทธศิลป์แห่งพลังศรัทธา”. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วิทยา วุฒิไธสง. (2561). ตุง. สืบค้นจากศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เสถียรโกเศศ. (2508). ประเพณีเบ็ดเตล็ด. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

Taro Yamane. (1973) Satatistic: An Introductory Analysis, (3rd ed). New York: Harper and Row Publications.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๖๑). ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐). กรุงเทพฯ: ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ.

ภาคผนวก ช การนำงานวิจัยไปใช้ในการวิจัย

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยลัย

วันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๙

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เจริญพร ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ

ข้าพเจ้า พระมหาอำพล ธนปญฺโญ,ดร. ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบ่อน้ำสถิตย์ ตำบลโพนสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โทร. ๐๙๔๙๗๘๙๕๕๒

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเรื่อง“การผลิตธุงอีสานเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจปลอดภัยในจังหวัดหนองคาย”ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

☑ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน

☑ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา

☑ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์

☑ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๒๙ มกราคม ๒๕๖๙ เป็นต้นไปซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. ด้านการใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ

การสร้างองค์ความรู้และฐานข้อมูลภูมิปัญญาเพื่อเป็นคลังความรู้ใหม่การออกแบบการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก งานวิจัยจะนำเสนอแนวคิดและรูปแบบการผลิตธุงอีสานที่มั่นคงและยั่งยืนซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในการศึกษาเปรียบเทียบหรือประยุกต์ใช้กับงานหัตถกรรมประเภทอื่น ๆ ในระดับภูมิภาคได้

๒. ด้านการใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนชุมชนในจังหวัดหนองคายสามารถนำรูปแบบการผลิตที่พัฒนาขึ้นไปปรับใช้เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ที่มั่นคงตามหลักเศรษฐกิจฐานรากซึ่งจะกลายเป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่น

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

(พระมหาอัครเดช ปณฺโณ,ดร.)
เจ้าอาวาสวัดป่าสุทธาวาสวิปัสสนาจิตตาราม

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ -นามสกุล	:	ผศ.ดร.เจษฎา มูลยาพอ
ตำแหน่งทางวิชาการ	:	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)
อาจารย์ประจำหลักสูตร	:	หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์หนองคาย
สาขาที่เชี่ยวชาญ	:	พระพุทธศาสนา
หน่วยงานที่สังกัด	:	สังกัด วิทยาลัยสงฆ์หนองคาย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๒๑๙ หมู่ที่ ๓ ตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๐๐
โทรศัพท์	:	๐๔๒-๔๙๕-๓๓๓
การศึกษา	:	พธ.ด.พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, 2565. ปริญญาเอก Ph.D. (Buddhist Studies) Magadh University, India, 2546 ปริญญาโท M.A (Buddhist Studies) University Of Delhi, 2540. พธ.บ. พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอก ศาสนา 2533 พ.ม. (ประกาศนียบัตรครูพิเศษมัธยม) 2534